

# *Voor de Kwaliteit van Limburg*



*Hoofdlijnschets POL2014*

provincie limburg



## Colofon

Provincie Limburg

bezoekadres: Limburglaan 10 te Maastricht

postadres: Postbus 5700, 6202 MA Maastricht

tel.: +31 (0)43 389 99 99

e-mail: [postbus@prvlimburg.nl](mailto:postbus@prvlimburg.nl)

[www.limburg.nl](http://www.limburg.nl)

# *Voor de Kwaliteit van Limburg hoofdlijnschets POL2014*



*Vastgesteld door Gedeputeerde Staten  
Maastricht, 2 juli 2013*



# VOORWOORD

Hoe kunnen we onze economische topsectoren het beste faciliteren met ruimte, bereikbaarheid en omgevingskwaliteit? Hoe zien onze bedrijventerreinen er in de toekomst uit? Hoe pakken we in Limburg de leegstand van kantoren en winkels aan? Hoe zorgen we met elkaar voor een woningmarkt waarin vraag en aanbod goed op elkaar aansluiten en waarin de noodzakelijke kwaliteitsslag bereikt wordt? Moeten we de ruimtelijke ontwikkeling van de intensieve landbouw anders gaan sturen/faciliteren? Hoe zorgen we ervoor dat in Limburg minimaal de afgesproken hoeveelheid windmolens wordt gerealiseerd? Dit zijn voorbeelden van vragen waar het nieuwe Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL 2014) antwoord op moet geven.

POL is een plan met een formele wettelijke status, een visiedocument waarmee de provincie vastlegt wat ze samen met haar omgevingspartners wil doen om in Limburg de fysieke voorwaarden voor een optimaal leef- en vestigingsklimaat te realiseren.



Integraal omgevingsbeleid is uit zijn aard veelomvattend. De stukken zijn vaak dik en het gaat over een brede scope van vraagstukken. Toch is het POL niet een keurslijf waarin alles aan alles vastgeknoopt wordt en dat een hoop bureaucratie genereert. Het POL is wel een integrale visie op de omgevingskwaliteit in Limburg met daarbij een aantal principes voor ontwikkeling en afspraken met partners over de realisatie van de gezamenlijke visie. Zodat de kwaliteit in de toekomst een uitstekend leef- en vestigingsklimaat ondersteunt. Het POL wil ruimte bieden om ontwikkelingen in hun essentie te beoordelen. Er moet ruimte zijn voor organische ontwikkeling. Dat past toch meer bij deze tijd.

Het POL wil op de eerste plaats partijen inspireren en uitnodigen om (samen) zaken op te pakken. We zijn het erover eens dat we niet meer op de oude manier kunnen doorgaan en dat de vraagstukken vragen om nieuwe, creatieve oplossingen. Om die te vinden is het belangrijk dat partijen met elkaar die oplossingen gaan zoeken, elk met inbreng van hun eigen belang, kennis en kracht. Het gaat in het omgevingsbeleid dus steeds meer om het mogelijk maken en stimuleren van dergelijke regionale of lokale processen.

Dan moet je wel werken vanuit een gemeenschappelijke visie en ambitie. Dat betekent voor het POL dat het niet gaat over het produceren van papier. Het gaat erom met de partners te komen tot gezamenlijke toekomstvisie en tot principes en afspraken om daar gezamenlijk naar toe te werken. Dit betekent ook dat het provinciale omgevingsbeleid op onderdelen anders geformuleerd wordt dan voorheen.

## INHOUDSOPGAVE

<b>Deel 0. Voor de kwaliteit van Limburg</b>	<b>7</b>
Samen werken aan de kwaliteit van Limburg	8
De hoofdlijnen samengevat: welk beeld komt uit de stakeholderdialoog tot nu toe?	9
<b>Deel 1. Ambities en uitdagingen voor Limburg</b>	<b>21</b>
1.1 Limburg staat er goed voor	22
1.2 Limburg de meest internationale provincie van Nederland	23
1.3 Ambitie: een voortreffelijk leef- en vestigingsklimaat	27
1.4 Belangrijke uitdagingen	28
1.5 Principes en uitgangspunten	31
<b>Deel 2. Regiovisies: schetsen op hoofdlijnen</b>	<b>33</b>
Noord-Limburg	34
Midden-Limburg	40
Zuid-Limburg	47
<b>Deel 3. Samenhangende prioritaire onderwerpen</b>	<b>61</b>
3.0 Introductie	61
3.1 Wonen	64
3.2 Werklocaties en kantoren	67
3.3 Topsectoren (ruimtelijke voorwaarden)	71
3.4 Infrastructuur en bereikbaarheid	75
3.5 Detailhandel	80
3.6 Natuur (en watersystemen)	82
3.7 Landschap (incl. regionaal water en monumenten)	85
3.8 Landbouw	91
3.9 Ruimte voor de maas	96
3.10 Duurzame energie	100
3.11 Ondergrond	110
3.12 Regionale motorsportcentra	114
<b>Deel 4: Een slimme mix aan instrumenten</b>	<b>117</b>
Inspireren en uitnodigen	118
Een slimme mix van instrumenten	120
<b>Bijlagen</b>	<b>123</b>
De hoofdlijnschets: een tussenstap op weg naar POL2014	124
Richtinggevende uitspraken Provinciale Staten	126
Gebruikte informatiebronnen	129
Sterktes en zwaktes regio's	130
Detailinformatie over ontwikkelingen	134
Verslagen Oor voor Limburg 2 en advies PCOL	137
Resultaten sonderende bespreking concept hoofdlijnschets in SCRIF op 7 juni 2013	147

***DEEL 0***

***voor de kwaliteit***

***van Limburg***

## 0.1. Samen werken aan de kwaliteit van Limburg

In december 2011 hebben Provinciale Staten opdracht gegeven om het huidige Provinciaal Omgevingsplan Limburg, daterend uit 2006, integraal te herzien.

Omdat bedrijven, burgers, gemeenten, andere instanties en het Rijk net als de provincie elke dag beslissingen nemen, die van invloed zijn op de kwaliteit van de fysieke omgeving in Limburg, werkt de provincie vanaf het begin 'van buiten naar binnen' en trekken de partners samen op bij het formuleren van de relevante problemen en de ontwikkeling van ideeën voor het omgevingsbeleid. Open communicatie *Voor de Kwaliteit van Limburg* staat in het proces centraal. Het POL ontstaat terwijl we er met z'n allen aan werken. We werken niet aan een nota over Limburg, we werken aan de kwaliteit van Limburg zelf. POL is het verhaal hoe we Limburg in de toekomst zien, een wensbeeld. En het verhaal hoe we samen aan die kwaliteit werken.

De conferentie 'Richting geven aan Limburg' van september 2012 markeerde het begin van het POL-planvormingsproces, een creatief proces dat eind 2013 moet resulteren in vaststelling van een ontwerpplan en –verordening. Provinciale Staten hebben in de 'Agenda POL2014' richting gegeven aan dit proces, in de vorm van een pakket richtinggevende uitspraken over vorm, inhoud en proces van het nieuwe POL (zie bijlage).

In het najaar zijn themagroepen van provincie en belangrijkste stakeholders begonnen met verkenningen naar de problematiek en de mogelijke oplossingsrichtingen voor twaalf prioritaire thema's. Daarnaast hebben werkgroepen van gemeenten en provincie gewerkt aan visies op de regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg.

Een bijzondere bouwsteen vormt het plan-MER, een verplicht milieu-onderzoek dat we in deze fase vooral gebruiken om feitelijke informatie te verkrijgen, die kan helpen bij het maken van verstandige beleidskeuzes over een zevental vraagstukken.

De afgelopen maanden kwam er steeds meer nadruk te liggen op integratie en het delen van beelden met gemeenten en andere stakeholders. Eind januari waren er overleggen met de gemeenten, eind februari per regio brede ambtelijke discussies met regionale stakeholders en op 26 maart, 27 maart en 9 april drie bestuurlijke Oor voor Limburg 2 bijeenkomsten in respectievelijk Noord-, Midden- en Zuid-Limburg waarin de eerste contouren van POL2014 besproken zijn. Op 4 april is er een advies uitgebracht door de PCOL over die eerste contouren (verslagen Oor2-bijeenkomsten en advies PCOL zijn opgenomen in de bijlage).

Al deze discussies leidden gaandeweg inhoudelijk tot meer samenhang, verdieping en aanscherping en tot een gevoel van relevantie. Zo groeide het verhaal van de nota 'Voor de Kwaliteit van Limburg: Hoofdlijnschets van het POL2014'. Een concept van dat document is op 7 juni sonderend besproken in de Statencommissie Ruimte, infrastructuur en financiën (resultaten zie bijlage). De hoofdlijnen worden onderschreven, de commissie heeft vooral aandachtspunten meegegeven voor de verdere uitwerking.

De definitieve hoofdlijnschets is op 2 juli 2013 vastgesteld door Gedeputeerde Staten.

Deze bestaat uit de volgende delen:

- Deel 0: 'Voor de kwaliteit van Limburg', over het proces van het POL én over de inzichten uit de dialoog tot nu toe (daarmee tevens een samenvatting op hoofdlijnen)
- Deel 1: een algemeen deel over de ambities en uitdagingen voor Limburg
- Deel 2: schetsen van visies op de drie regio's
- Deel 3: een deel over de belangrijkste thema's (prioritaire onderwerpen) en hun samenhang
- Deel 4: gedachten over een slimme mix aan instrumenten om onze ambities te realiseren
- Bijlagen met meer informatie over proces, richtinggevende uitspraken PS en achtergrondinformatie.



Uit deze schets wordt duidelijk dat we niet met alle thema's even ver zijn. Sommige thema's zitten nog in de fase van agenderen, sommige in de fase van probleemanalyse, bij andere zijn er al ambities geformuleerd, bij enkele zijn we duidelijk al verder: de mogelijke oplossingsrichtingen zijn in beeld of er zijn al keuzes gemaakt over instrumenten en provinciale rol.

Met de vaststelling van de hoofdlijnschets begint de fase van beleidsuitwerking en wordt ook het plan-MER fase 2 uitgevoerd.. Bij de diverse onderdelen is aangegeven welke zaken in elk geval verder uitgewerkt zullen worden, het plan is immers nog niet af.

Uiteraard wordt in deze vervolgfase de intensieve samenwerking met de stakeholders voortgezet.

## 0.2. De hoofdlijnen samengevat: welk beeld komt uit de stakeholderdialoog tot nu toe?

### *Een visie op Limburg en de deelregio's*

#### Richtinggevende uitspraken PS

- Hanteer als hoofdstructuur: visie ontwikkeling Limburg, visie op deelregio's, ambities en aanpak voor thematische opgaven.
- Werk een visie op Limburg uit, vertrekkend vanuit de geschetste centrale ambitie.
- Actualiseer de provinciale hoofdstructuur, voortbouwend op de Limburgagenda.

In de concept hoofdlijnschets ziet u de beoogde structuur al terug.

In deel 1 schetsen we de ambities en uitdagingen voor Limburg als geheel. De (concept) Limburgagenda met daarin opgenomen ambities is het vertrekpunt. De belangrijkste ruimtelijke uitdagingen, principes en uitgangspunten zijn eveneens in deel 1 geschetst.

#### Richtinggevende uitspraken PS

- Kies voor regionale differentiatie op het niveau Noord-, Midden- resp. Zuid-Limburg.
- Werk samen met de regionale partners een visie op Noord-, Midden- resp. Zuid-Limburg uit.
- Sluit optimaal aan op bestaande visies en maak gebruik van lopende onderzoekstrajecten.

In deel 2 ziet u de (voorlopige) regiovisies die in de afgelopen periode in nauwe samenwerking met de gemeenten in de drie regio's zijn opgesteld. Het vertrekpunt is voor elke regio anders. In Noord-Limburg was dat vooral de recente strategische visie regio Venlo, in Midden-Limburg o.m. de regiovisie Oog van Midden-Limburg en het Masterplan Maasplassen, in Zuid-Limburg vormde het Kompas voor samenwerking een belangrijk vertrekpunt. In Noord- en Midden-Limburg is er bovendien een samenloop met het proces van de Dialoogtafels krimp.

Tijdens de Oor2-bijeenkomsten is gebleken dat de regiovisies breed gedeeld worden. Op enkele punten heeft n.a.v. de bijeenkomsten nog een aanscherping van de tekst plaatsgevonden. Met name de Visie Zuid-Limburg zal de komende maanden nog verder opgewerkt worden.

Uit de Oor2-bijeenkomsten kwam naar voren dat de visies meer moeten zijn dan een leuk verhaaltje waar iedereen zich in herkent. Ze moeten richtinggevend en inspirerend zijn voor de transformatie van de regio's, een basis voor het maken van de juiste keuzes, een toetssteen om te beoordelen of beleidskeuzes op bepaalde terreinen passen bij het beoogde perspectief voor de betreffende regio. Om die reden zetten we de aanpak van cocreatie met de regio's ook in de uitwerkingsfase voort.



### **Stedelijke omgeving: Fundamenteel andere opgaven**

Voor thema's als wonen, werklocaties, kantoren en detailhandel is de opgave voor het omgevingsbeleid fundamenteel anders dan voorheen. Niet meer de 'strijd om de ruimte' staat centraal, het gaat veel meer om een 'strijd om de programma's'.

Er liggen op al deze terreinen forse kwalitatieve opgaven. De uitdaging is om te werken aan kwaliteit die past bij de behoeften van morgen, maar daarbij de voorraad als geheel niet te laten groeien, mogelijk zelfs verkleinen. Niet meer, maar anders. We moeten niet meer excelleren in bouwen maar uitblinken in verbouwen (hergebruiken, transformeren, verkleuren). In Zuid-Limburg is het gevoel van urgentie daarbij het grootst. In Noord-Limburg vindt nog een nadere analyse plaats naar de ontwikkelingen op deze terreinen.

- Handhaaf het bundelingsbeleid op hoofdlijnen.

De discussie tot dusver gaat vooral over stedelijke vraagstukken of over vraagstukken in het platteland. Terwijl die twee juist onlosmakelijk verbonden zijn. Voor sommige functies lopen deze gebieden ook meer en meer in elkaar over. Zo doet de landbouw zijn intrede in het stedelijk gebied (extensieve vormen van stadslandbouw en intensieve agglomeratielandbouw op of rond werklocaties). Omgekeerd vraagt hergebruik van vrijkomende bebouwing op het platteland voor nieuwe economische functies zoals dienstverlening om afstemming met de ontwikkelingen in steden en dorpen.

We zullen de komende periode inzoomen op deze relatie en een visie op duurzame verstedelijking opstellen, waarin in elk geval de volgende aspecten worden betrokken: ladder van duurzame verstedelijking, transformatie-opgave, relatie regionale programma's voor wonen en werken, inzet slimme instrumenten en overgang stad-platteland. Dit moet ook leiden tot helderheid over de toekomstige meerwaarde en betekenis van contouren rondom bebouwd gebied. Nu al lijkt zich af te tekenen dat de grenzen stedelijke dynamiek (de parse contouren rondom de grote steden uit het huidige POL) kunnen komen te vervallen.

#### Richtinggevende uitspraken PS

- Scherp het beeld van de belangrijkste ruimtelijke kristallatiepunten van de economische topsectoren aan. Bepaal in samenspraak met de regio's welke fysiek-ruimtelijke maatregelen aanvullend nodig zijn om de ontwikkeling van de topsectoren op deze plekken maximaal te faciliteren.

In de Agenda POL2014 wordt focus gelegd op de ruimtelijke voorwaarden voor een voorspoedige ontwikkeling van de (Limburgse) economische topsectoren. Die behoeften en wensen (ruimte, bereikbaarheid, omgevingskwaliteit) zijn geïnventariseerd (zie paragraaf 3.3 van de concept hoofdlijnschets). Er komen buiten de lopende ontwikkelingen (campussen, MIRT-agenda, Railagenda)

weinig nieuwe of aanvullende eisen/vanuit de topsectoren naar voren, waarvan de ruimtelijke impact zodanig is, dat deze in het POL specifieke aandacht vraagt. Het belang van het landschap in Zuid-Limburg als vestigingsfactor wordt sterk benadrukt.

Vanuit de regio's is er de oproep om meer aandacht te geven aan de ruimtelijke mogelijkheden voor ontwikkeling van de vrijetijdseconomie (in samenhang met landschap en de Maasopgave). Dat punt wordt de komende periode opgepakt.

Richtinggevende uitspraak PS

- Scherp de bedrijventerreinenstrategie in overleg met de partners aan. Betrek daarbij ook de discussie over de sturing op de voorraadontwikkeling van kantoren.

Breed wordt gedeeld dat we in Limburg genoeg bedrijventerreinen hebben. Nieuwe terreinen zijn absoluut niet nodig. In alle regio's is er een restcapaciteit waarmee we zeker tot 2025 vooruit kunnen. In Zuid-Limburg wordt bepleit om harde plannen on hold te zetten en zachte plannen te schrappen, omdat de voorraad te groot is en men meent dat dit de ontwikkeling naar kwaliteit negatief beïnvloedt.

Op kwalitatief vlak ligt er wel een uitdaging. Uit de Oor2-bijeenkomsten komen daarbij de volgende aspecten naar voren: duurzaamheid (cradle-to-cradle), omgevingskwaliteit, bereikbaarheid (fiets, glasvezel, lokale werkgelegenheid) en slimme functiecombinaties. Kansen liggen er wellicht ook in nieuwe methoden van ontwikkeling en exploitatie, nu de gemeentelijke grondexploitatie een barrière kan vormen om de beoogde kwaliteitsslag te maken. De komende maanden willen we een beter beeld krijgen van de 'werklocatie van de toekomst'.

Werklocaties waar alles draait om kennis, moeten getransformeerd worden tot aansprekende en inspirerende werkomgevingen die een katalysator vormen voor ontmoeting, netwerken en kennisuitwisseling. Verweving van functies draagt daaraan bij, de relatie met de stedelijke centra is belangrijk. Tot deze categorie behoren zeker de campussen. De provincie participeert actief in de ontwikkeling van de Chemelot Campus, de Maastricht Health Campus en campusachtige ontwikkelingen in Greenport Venlo.

Dan zijn er de logistieke terreinen en grotere productielocaties. Hier zijn duurzaamheid, veiligheid, ruimte en bereikbaarheid essentieel. Er is functiemenging mogelijk (bv energie, agglomeratielandbouw, internetafhaalpunten?), maar opgeroepen wordt om voorzichtig te zijn met vestiging van functies die bij uitstek horen in de stad. Kantoren (publieksgericht of met veel werknemers) en winkels zijn dragers van stedelijkheid. Voorkomen moet worden dat de kracht van de steden wordt uitgehold door dat soort functies hier toe te staan.

Binnen de gevarieerde restcategorie van overige terreinen, veelal van minder provinciaal belang, liggen de nodige mogelijkheden voor maatwerk: integratie met stedelijke functies, kleurverschieping bv. richting leisure, vergroening e.d.

Voor eventuele uitbreiding van terreinen voor gevestigde bedrijven die met de bestaande ruimte niet uitkomen, wordt maatwerk bepleit. Eerst moeten mogelijkheden binnen de bestaande voorraad benut worden, er moet per saldo altijd kwaliteit toegevoegd worden aan de omgeving (tegenprestatie, social return). Dit in maatwerkbenadering waarbij uitgangspunt is maatschappelijk verantwoord ondernemen en 'lust voor omgeving'. Daarbij moet wel beseft worden dat elke ha uitbreiding de resterende (overmaat aan) capaciteit alleen maar groter maakt. Regionale samenwerking en afstemming vooraf zijn dan ook een vereiste. Combinaties met verkleining van terreinen elders in de regio ligt voor de hand.

Er is nog geen gezamenlijke opvatting over de provinciale rol om sturing te geven aan de beoogde ontwikkeling. De komende periode zoomen we in op die hoe-vraag. Agenda's of programma's per regio zullen in elk geval aan de basis liggen.

Voor het onderwerp kantoren zijn pas heel recent betrouwbare cijfers op regionaal niveau beschikbaar gekomen. Op de problematiek, aanpak en mogelijke provinciale rol wordt de komende periode nader ingezoomd.

#### Richtinggevende uitspraken PS

- Focus naast optimalisering van het infrastructuurnetwerk vooral ook op het zo goed mogelijk benutten van bestaande voorzieningen.
- Sorteert voor op toekomstige (ook euregionale) openbaar vervoerbehoefden.
- Besteed aandacht aan multimodaliteit en ketenvervoer in het personen- en goederenvervoer.
- Laat POL-perspectief 7 corridors vervallen.
- Stel een PVVP-Programma op, dat samen met POL de wettelijke functie van provinciaal verkeers- en vervoerplan kan vervullen.

In de Agenda POL2014 constateerden we al dat de huidige koers, waarbij vooral ingezet wordt op beïnvloeding van mobiliteitsgedrag en optimale benutting van bestaande infrastructuur, op hoofdlijnen kan worden voortgezet. De aanpak en opgaven rond het thema bereikbaarheid, zoals geschetst in de regiovisies, leiden dan ook tot weinig discussie. Veel van de gewenste verbeteringen staan al op de MIRT-Agenda. Uitzondering is bijvoorbeeld de A2 tussen Weert en Eindhoven, van belang vanwege de sterke oriëntatie van Weert op die regio.

Bijzondere aandacht vragen wel de uitgangspunten voor de nieuwe regionale OV-concessie (periode 2016-2026). Die hangen samen met de economische en maatschappelijke keuzes in het POL. Een goede koppeling met de discussie over leefbaarheid van dorpen en stedelijke wijken is belangrijk, want het adagium is 'bereikbaarheid gaat boven nabijheid'.

Er is in de discussies geen behoefte gebleken om het POL-perspectief 7 (corridors als ontwikkelingszone langs hoofdwegen) te handhaven.

In het programma PVVP zal de aanpak rond bereikbaarheid en infrastructuur de komende maanden nader worden geconcretiseerd.

#### Richtinggevende uitspraken PS

- Werk voorstellen uit voor een strakkere sturing op de (boven-)regionale woningvoorraadontwikkeling. Ga daarbij in elk geval in Zuid-Limburg uit van inzet van de omgevingsverordening.
- Bepaal hoe de rol van de Provincie bij de herstructurering van individuele wijken op een selectieve, sobere en doelmatige manier kan worden voortgezet.
- Werk met de regio's aan een brede regiospecifieke aanpak van de herstructureringsopgave. Besteed daarbij aandacht aan de samenhang met de problematiek van de leegstand van kantoren, winkels, monumenten, onderwijs- en maatschappelijke voorzieningen, en milieuproblemen. De rond het thema wonen samenwerkende partners in Kompas Zuid-Limburg wordt gevraagd om een visie in te brengen op de transformatieopgave voor Zuid-Limburg.

Op woongebied staat het aanpakken van de bestaande woningvoorraad centraal (60% stamt uit de eerste 40 jaar na de oorlog): sloop in combinatie met terugbouwen van minder nieuwe woningen moet resulteren in kwaliteitsverbetering en gelijktijdig in omvang terugdringen van de woningvoorraad en biedt kansen voor duurzaam bouwen en vergroening van de omgeving. In Zuid-Limburg ligt die opgave vooral in de suburbane gebieden. Extra aandacht wordt gevraagd voor de particuliere markt.

Bijzondere kwaliteitsopgaven zijn er ook, zoals huisvesting van arbeidsmigranten, starters en ouderen.

Daarnaast het realiseren van energiebesparing in de woonomgeving.

Bovendien ligt er de opgave om de grote voorraad harde (bouw)plannen terug te dringen (de pijlpijn-problematiek).

Dit beeld wordt herkend in alle regio's. In Zuid-Limburg is het gevoel van urgentie daarbij het grootst.

Daarom zet de provincie hier samen met de partners nu al actief de aanval in op de plancapaciteit. Hiervoor wordt de omgevingsverordening ingezet. Een bijbehorend beleidskader met criteria wordt samen met de gemeenten in Zuid-Limburg opgesteld. In Midden-Limburg wordt een koppeling bepleit met de Structuurvisie wonen en leefbaarheid. In Noord-Limburg maakt de regio een nadere regionale analyse, om op basis daarvan de koers te bepalen. Vooral in de Oor2-bijeenkomst voor Zuid-Limburg is opgeroepen om niet te blijven hangen op hoofdlijnen, maar nu snel de scherpste op te zoeken.

In visies wonen en leefbaarheid worden deze opgaven per regio geconcretiseerd en vertaald naar afspraken (dit gaat verder dan het POL). Daarbij wordt ingespeeld op de specifieke regionale situatie.

Het is duidelijk dat de gemeenten de opgaven op woongebied niet alleen kunnen oplossen. Hulp vanuit de regio en provincie is gewenst. Hierbij moet gezocht worden naar nieuwe, slimme instrumenten. Ook is het leren van ervaringen belangrijk (bv IBA Parkstad).

Bijzonder aandachtspunt: Limburg wordt geconfronteerd met leegstand in een breed scala van verschijningsvormen: niet alleen woningen, maar ook bedrijfspanden, kantoren, winkels, agrarische gebouwen (verwacht wordt dat de komende 10 jaar de helft leeg komt te staan), scholen en cultuurhistorisch waardevolle objecten als kloosters.

Deze ontwikkeling vraagt om creatieve oplossingen, er zijn de nodige voorbeelden bv voor tijdelijke functies. We zullen niet alle leegstand op die manier kunnen oplossen. Soms zal opruimen nodig zijn, en dat biedt kansen (bv voor landschap). De provincie wil stimuleren dat ook bij huisvestingsvraagstukken van maatschappelijke voorzieningen eerst wordt gezocht naar mogelijkheden in identiteitbepalende gebouwen, voordat er iets nieuws wordt gebouwd. Verder moet gezocht worden naar mogelijkheden om gebouwen die geen omgevingswaarde hebben, af te breken. Ruimte voor experimenten om zaken anders in te vullen is hier nodig.



#### Richtinggevende uitspraak PS

- Werk met de steden/gemeenten een aanpak uit voor de sturing van (grootschalige) detailhandel.

Op het gebied van detailhandel is het belangrijk dat de markt inspeelt op nieuwe ontwikkelingen (combinaties met internetwinkelen). Dit tegen de achtergrond van een leegstand die nu al groot is en alleen maar verder zal groeien (realisatie pijplijnplannen, bevolkingskrimp, economische situatie, toenemend internetwinkelen). Met name in Zuid-Limburg worden doorontwikkeling en functieverbreding van perifere locaties die zich als concurrerende stedelijke centra kunnen ontwikkelen, afgewezen.

Breed wordt gedeeld dat de sleutel ligt in regionale samenwerking en afstemming. Voor detailhandel is het in sommige regio's niet gelukt om tot regionale samenwerking te komen, die samenwerking moet in die gevallen geforceerd worden.

Er zijn ook goede voorbeelden van regionale samenwerking rond dit thema (bv regio Weert, Parkstad). De komende periode zullen we met de partners bezien hoe we onze provinciale rol op dit terrein het beste kunnen invullen. De sector vraagt de provincie om een actieve rol te nemen, de andere partners niet.

### **Landelijk gebied: ontwikkelingsruimte vinden door innovatie en maatwerk**

In het landelijk gebied gaat het om de wisselwerking en afstemming van *gebruikskwaliteiten* voor economische functies als landbouw en vrijetijdseconomie en *fysieke gebiedskwaliteiten* in de vorm van open ruimte, landschapselementen, cultuurhistorie, watersystemen, natuur, milieukwaliteit en kwaliteiten van de ondergrond.

#### Richtinggevende uitspraak PS

- Versoer de beleidsconcepten

De gedachten om het aantal beleidscategorieën en zones in het landelijk gebied te beperken krijgt brede steun. Ons beeld is om buiten de plattelandskernen en stedelijke gebieden nog de volgende drie typen van gebieden te onderscheiden:

- natuur (goudgroene en zilvergroene natuur)
- bronsgroene landschapszones
- landbouwgebieden

Dwars daar doorheen vormen het Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de Maasvallei bijzondere aandachtsgebieden.

Voor elk van deze gebieden willen we in de komende periode gebiedsvisies en doelen formuleren, die als referentie dienen bij het beoordelen van concrete ontwikkelingen. Het centrale werkproces wordt 'niet vinken maar vonken', zoals we dat eerder al in de discussie rond landbouw geïntroduceerd hebben. Daarbij draait het om economische ontwikkeling in combinatie met maatschappelijke en kwaliteit van de fysieke omgeving.

In dialoog met hun omgeving verwerven initiatiefnemers draagvlak en wordt invulling gegeven aan de gebiedsdoelen bv op het vlak van omgevingskwaliteit, rekening houdend met de aanwezige kwaliteiten en belangen. Bepaalde gebiedsdoelen zoals voor bv. Natura2000-gebieden blijven kaderstellend. Voor advies over dat proces en de formele vergunningverlening wordt ingezet op een loket op (boven) gemeentelijk niveau. De provincie is daar steeds, maar in wisselende rollen, bij betrokken.

Deze werkwijze wordt voorgestaan voor alle typen van gebieden en alle typen van ontwikkelingen.

Voor de goudgroene natuur, zilvergroene natuur en bronsgroene landschapszones heeft de provincie meer verantwoordelijkheden, en wordt ook een breder pakket aan instrumenten ingezet. Ook voor het Nationaal Landschap Zuid-Limburg en de Maasvallei zien we een sterkere betrokkenheid en rol voor de provincie. De partners ondersteunen deze lijn op hoofdlijnen, de komende periode moeten we dit samen handen en voeten geven.

#### Richtinggevende uitspraken PS

- Geef invulling aan de herijking van de EHS zoals afgesproken met het Rijk en leg de herijkte EHS incl. beschermingsregime vast in de omgevingsverordening.
- Besteed bijzondere aandacht aan behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit van Limburg.
- Versoer de beleidsconcepten

De goudgroene en zilvergroene natuur wordt aangepast conform bestuursakkoord natuur. De taakstelling voor nieuwe natuur neemt ten opzichte van het huidige POL met 3.500 ha af, nog altijd resteert er een opgave van 3.500 ha.

De Natura2000-gebieden vormen binnen de goudgroene natuur de topgebieden.

De nog te realiseren nieuwe natuur, 3.500 ha dus, is helemaal nodig voor deze Natura2000 gebieden. De consequentie hiervan is dat per saldo de grondslag vervalt voor ontwikkeling van nieuwe natuur in andere onderdelen van de natuur, de zilvergroene natuur. Bijvoorbeeld in het Maasdal (tenzij al geregeld in projecten in uitvoering zoals Grensmaas, Zandmaas 1 en Ooijen-Wanssum). Nieuwe natuurontwikkeling hier zal in de toekomst vooral in samenhang met het Deltaprogramma Limburgse Maas gerealiseerd gaan worden. Dit heeft ondermeer impact op het project Maasplassen.



Door te schuiven met contractvrije beheergebieden is gezocht naar een optimale invulling van de zilvergroene natuur. Onze insteek is om deze in te zetten in Zuid-Limburg én langs de grens met Duitsland in Noord- en Midden-Limburg als vervanging van de daar wegvallende nieuwe natuuropgave.

Deze lijn heeft in de dialoog niet veel discussie opgeleverd. De discussie spitst zich toe op de financiering van de zilveren natuur en over de manier waarop verweving van bedrijvigheid in de omgeving van waardevolle natuur vorm kan krijgen. Hierbij is men het erover eens dat we het moeten zoeken in een procesbenadering, waarbij partijen vanaf het begin van uitwerking van plannen van een bedrijf bij elkaar aan tafel gaan (zie verder bij landbouw ontwikkeling).

#### Richtinggevende uitspraken PS

- Besteed bijzondere aandacht aan behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit van Limburg.
- Werk een gedifferentieerde aanpak uit gericht op behoud en ontwikkeling van de kwaliteit van het landelijk gebied, waarbij de Provincie (naast de EHS) focust op de kernkwaliteiten in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg en in de samen te voegen perspectieven P2/P3 (incl. gebieden die komen te vallen buiten de nieuwe EHS).
- Laat de voormalige rijksbufferzones opgaan in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg.
- Leg een realistische ambitie t.a.v. mensgerichte natuur vast in het POL.
- Zorg voor een actualisatie op onderdelen van het waterbeleid, reduceer daarbij de overlap tussen POL en POL-aanvulling Provinciaal Waterplan.
- Besteed bijzondere aandacht aan behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit van Limburg.
- Versoer de beleidsconcepten

De ruimtelijke kwaliteit van Limburg, zowel van stad als platteland, krijgt in de regionale visies en de discussies ruim aandacht.

In Noord-Limburg wordt ook veel waarde gehecht aan moderne landbouwproductielandschappen. Zoals rozen, kassen, alles wat met moderne voedselproductie te maken heeft. Dat hoort bij het DNA van de

streek en is ook al door de Floriade in de markt gezet. Die dynamische landschappen horen bij Noord-Limburg. Daarnaast zijn er de meer cultuurhistorische landschappen, die vooral te vinden zijn in de Noord-Zuid-as, de groene (be)leefomgeving.

Duidelijk is dat de afwisseling van landschappen, het omvangrijke Maasplassengebied, uitgestrekte natuurgebieden aan de west- en oostkant met daartussen gevarieerd (be)leeflandschap, een krachtige kwaliteit is van Midden-Limburg. In de regiovisie voor Midden-Limburg is dit in beelden vevat.

Breed wordt gedeeld dat in Zuid-Limburg de kwaliteit van het landschap van doorslaggevend belang is voor het vestigingsklimaat. Het wordt ook door kenniswerkers hogelijk gewaardeerd.

In de Agenda POL2014 is de keuze gemaakt om de provinciale bemoeienis met landschap vooral te focussen op het Nationaal Landschap Zuid-Limburg én op de gebieden die bestaan uit de samen te voegen perspectieven P2 en P3 (incl. gebieden die komen te vallen buiten de nieuwe EHS). Deze laatste gebieden willen we in de toekomst aanduiden als de 'bronsgroene landschapszones'.

Het groene karakter, de contrasten tussen open en besloten, de cultuurhistorische gebouwen en uiteraard het reliëf maken het Nationaal Landschap Zuid-Limburg tot wat het is. Landbouw is en blijft medebepalend voor dit landschap. Verdere schaalvergroting kan niet zonder aantasting daarvan. Innovatief ondernemerschap is nodig voor een verdere ontwikkeling van die landbouw in combinatie met versterking van de landschappelijke kwaliteit. Dit vraagt om facilitering met maatwerk door zowel bedrijfsleven als overheid. Partners willen vanuit een gezamenlijke visie samenwerken aan behoud, beheer, ontwikkeling en beleving van een nog mooier Zuid-Limburgs landschap. De belangrijkste partners in de regio willen vanuit die visie verschillende instrumenten inzetten om dit te bereiken. Het is belangrijk dat het Nationaal Landschap Zuid-Limburg gaat leven in hoofden, harten en handelen van bewoners, ondernemers en bestuurders van steden en dorpen. Hiervoor is een samenwerkingsmodel in de maak, dat in het POL wordt opgenomen.

De bronsgroene landschapszones omvatten de steilste hellingen en beekdalen. Ze sluiten vaak aan op de natuurgebieden en lopen door binnen de stedelijke gebieden. De precieze begrenzing werken we de komende periode uit. De kracht van deze gebieden zit in de verweving van watersystemen, landbouw, recreatie, monumenten en landschappelijke elementen. Er liggen belangrijke opgaven, bv het opvangen van hogere piekafvoeren en droogte als gevolg van de klimaatverandering. De bronsgroene landschapszone zal in het POL globaal worden aangeduid. Voor deze gebieden moet worden aangegeven wat de ontwikkelingsvisie is en via welk proces de kwaliteit moet groeien. De gemeenten, waterschappen en (landbouw)ondernemers vormen belangrijke actoren bij het uitwerken van de visie én de operationele invulling.

In het MER fase 1 is onderzocht of de realisatie van extra mensgericht (kleinschalig) groen (1.500 ha in 10 jaar) meerwaarde heeft. Uit de eerste analyses blijkt die meerwaarde er te zijn, vooral als dat groen gerealiseerd wordt in de bronsgroene landschapszone in geheel Limburg.

Sommige partijen vragen, naast de provinciale focus op Nationaal Landschap Zuid-Limburg en bronsgroene landschapszones, om een faciliterende provinciale rol ook in de gebieden daarbuiten. Die bredere betrokkenheid bij de realisatie van gebiedsdoelen voor het landelijk gebied is er ook, zoals hierboven is uiteengezet.



#### Richtinggevende uitspraken PS

- Onderzoek de mogelijkheden voor een reductie van het aantal zones voor glastuinbouw resp. intensieve veehouderij.
- Ontwikkel met partners een strategie gericht op het stimuleren van ontwikkeling in combinatie met verduurzaming, innovatie en ruimtelijke kwaliteit bij agrosectoren. Betrek daarbij ook de lopende discussie over megastallen en biomassa-installaties.
- Versoer de beleidsconcepten

De gedachte om de huidige zonering voor landbouw los te laten krijgt brede steun. Een voorbeeld waarom we dat willen: er zijn in het huidige POL 49 zoekgebieden voor LOG's (landbouwontwikkelingsgebieden) aangewezen, slechts in zes hiervan zijn concrete ontwikkelingsgebieden in bestemmingsplannen vastgelegd.

Er kan volstaan worden met aanduiding van één zone landbouwgebied (naast natuurzones en bronsgroene landschapszones). Daarbinnen zou in het POL geen verdere onderverdeling meer nodig zijn (bv in de vorm van de huidige perspectieven P4, P5a en P5b of in de vorm van landbouwontwikkelingsgebied en verwevingsgebied).

Uit de regio-overleggen is draagvlak hiervoor. Er leeft een breed gedragen beeld dat de toekomst van de landbouw vooral ligt in doorontwikkeling van bestaande bedrijven op (duurzame) locaties. Met name in Noord-Limburg ziet men een ontwikkeling waarbij meer (keten) onderdelen en bijvoorbeeld installaties en voorzieningen voor mestverwerking, warmteafzet etc zijn toegevoegd. Over hoeveel ruimte we hierbij willen bieden verschillen de opvattingen. Dit moeten we komende periode samen met de gemeenten en andere regionale partners verder invullen.

Insteek daarbij is, zoals hiervoor beschreven, om gebiedsdoelen leidend te laten zijn. Met name de Europese regels (stikstof Natura2000) zijn daarbij sterk bepalend voor de ontwikkelingsmogelijkheden. De manier waarop dat in onze ogen zou moeten is de 'niet vinken maar vonken'- benadering zoals hiervoor beschreven. Vanuit de statencommissie is benadrukt dat er ook in de zone 'landbouwgebied' geen sprake mag zijn van ongebreidelde doorgroei en nieuwvestiging.



Er is, gelet op de ervaringen van de laatste jaren, waarschijnlijk weinig behoefte aan nieuwe vestigingslocaties. Daarvoor zijn er mogelijkheden in LOG's, het werklandschap Klavertje Vier en de projectvestigingsgebieden glastuinbouw (in bestemmingsplannen verankerd). Het concept agglomeratielandbouw is een nieuw idee: grootschalige industriële landbouwbedrijven in combinatie met productieketens, mestverwerking e.d, vooral op of nabij bedrijventerreinen. Dit sluit ook aan bij het recente advies 'Ruimte voor de landbouw' van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur. In het plan-MER heeft een eerste verkenning plaatsgevonden. Het idee van agglomeratielandbouw is in de regionale

discussies, ook in Zuid-Limburg, met belangstelling ontvangen. De betekenis van agglomeratielandbouw en nadere invulling krijgen de komende periode onze nadrukkelijke aandacht.

#### Richtinggevende uitspraken PS

- Werk in het POL de visie op ruimte voor de Maas nader uit op basis van een proces gericht op het verkrijgen van draagvlak voor de problematiek, de rol van de Provincie en het krijgen van een indicatie van richting en haalbaarheid van maatregelen en gebiedsontwikkelingen. Zorg verder voor een actualisatie op onderdelen van het waterbeleid, reduceer daarbij de overlap tussen POL en POL-aanvulling Provinciaal Waterplan.

Voor het Maasdal ligt er een grote opgave gericht op de hoogwaterveiligheid ook op de lange termijn. “Ruimte bieden waar mogelijk, dijken waar nodig” is het adagium. In een brede zone aan weerszijden van de Maas hebben functies belang bij een organische ontwikkeling naar die toekomstige veiligheidsituatie. De provincie ambieert binnen deze zone de coördinatie van en wisselwerking tussen gebiedsontwikkelingen. Als meekoppelende belangen zijn in de discussies onder meer naar voren gekomen: vrijetijdseconomie, landschap en natuur, Maas als economische verbindingssader, drinkwaterwinning en energie.

Dit moet tot uitwerking komen en vorm krijgen in het regioproces Deltaprogramma Limburgse Maas. In dit regioproces heeft de provincie de regierol. Naast de lopende en reeds voorziene trajecten, liggen er vooral ten zuiden van Maastricht en op het traject tussen Buggenum en Venlo substantiële opgaven.

#### Richtinggevende uitspraken PS

- Ontwikkel een visie op de vestigingsmogelijkheden voor windenergie

In het planvormingsproces tot dusver hebben twee vormen van duurzame energie bijzondere aandacht gekregen: windenergie en bodemenergie, bij dat laatste in het bijzonder de WKO (warmte-koudeopslag). In deze concept hoofdlijnschets worden deze geplaatst in het bredere perspectief van de opgave voor duurzame energieopwekking. Een algemene visie op energie en de ruimtelijke implicaties daarvan wordt de komende periode verder uitgewerkt.

Limburg heeft afgesproken om bij te dragen aan de nationale doelstelling gericht op duurzame energie en het realiseren van 60 MW aan windenergie. Een aantal provincies krijgt voor 2016 waarschijnlijk te maken met een aanvullende opgave (voor Limburg mogelijk 30-40 MW).

Zoals aangegeven in de Agenda POL2014 zal het POL geen locaties aanwijzen, maar gebieden benoemen waar windenergie wel of juist niet ontwikkeld kan worden. Er zijn daartoe in het plan-MER drie mogelijke plaatsingsstrategieën oriënterend onderzocht: vrijwaren van kwetsbare landschappen; aansluiten bij grotere werklocaties en concentraties van grootschalige landbouw; op zoveel mogelijk afstand plaatsen van woongebieden. Bij iedere strategie zijn er gebieden te vinden met mogelijkheden voor grote windmolens. Uit de regionale overleggen komt een voorkeur naar voren voor het plaatsen van windturbines in lijnverband, langs bestaande infrastructuren of op markante overgangen. Er zijn ook ideeën om op minder voor de handliggende plekken eventueel tijdelijk windmolens te realiseren, mits de opbrengsten ten goede komen aan het gebied.

In geen van de regio's wordt windenergie principieel afgewezen. In de Oor-bijeenkomst voor Zuid-Limburg wordt wel bepleit om het Nationaal Landschap te vrijwaren van windmolens.

Op basis hiervan stellen we in deze concept hoofdlijnschets de volgende lijn voor:

Gelet op de landschappelijke impact van windmolens gaat de voorkeur uit naar plaatsing in grootschalige landschappen, met name jonge Peel-ontginningen in Noord- en Midden-Limburg. Daar liggen voldoende potenties. Ook liggen er kansen aansluitend aan windmolenconcentraties tegen onze grens, rond bedrijventerreinen of concentraties van IV of tuinbouw.

Op andere plekken kan ontwikkeling ook, mits in grotere clusters. We benoemen expliciet een aantal uitsluitingsgebieden: gebieden waar wettelijke beperkingen gelden, Nationaal Landschap Zuid-Limburg, Natura2000-gebieden, de Maas als vogeltrekgebied en stiltegebieden.

Maatschappelijk draagvlak is essentieel: koppeling aan regionale gebiedsontwikkelingen, opbrengst naar de streek.

De clusteromvang is minimaal drie. In uitzonderingsgevallen is er ruimte voor solitaire molens met een breed maatschappelijke draagvlak.

Essentieel is om nu een goed proces af te spreken met de gemeenten, dat realisatiestrategie en plaatsingsvisie met elkaar verbindt. En dat bijvoorbeeld bewoners/initiatiefnemers stimuleert om te komen tot oprichting en exploitatie van windmolens, bijvoorbeeld in corporatieverband. Als er in 2015 nog onvoldoende zicht is op concrete locaties, zal de provincie een inpassingsplanprocedure starten.

#### Richtinggevende uitspraken PS

- Bepaal in samenspraak met de gemeenten (ruime) zoekgebieden voor een regionaal lawaaisportcentrum in Midden-Limburg resp. Zuid-Limburg

In een marktverkenning is een beeld geschetst van de feitelijke situatie, beleefde problematiek en wensen t.a.v. motorsportvoorzieningen in Midden- en Zuid-Limburg (in euregionale context). Een deel van de bestaande voorzieningen is niet legaal (of er bestaat onduidelijkheid over de mogelijke toekomstige status) en kan slechts een beperkte functie vervullen. Overigens zal ook een centrale, goed geoutilleerde regionale voorziening het probleem van het wildrijden zeker niet kunnen uitbannen.

In het plan-MER zijn mogelijkheden onderzocht voor zoekgebieden. We zullen in het POL op basis daarvan een kaart opnemen. Nu moeten gemeentes de handschoen oppakken om in regionaal verband tot ontwikkeling van een motorsportlocatie te komen. De provincie zal die ontwikkeling niet trekken, maar wel faciliteren.

#### Richtinggevende uitspraken PS

- Herijk de bestaande belangen en reserveringen in de ondergrond (inclusief sturing). Heroverweeg het intrekingsbesluit grondwaterwinning Californië.
- Geef een visie op ontwikkelingen in de ondergrond. En bepaal de provinciale rol, waarbij duidelijk wordt hoe kan worden omgegaan met ondergrondbelangen (bestaand en nieuw) onderling en in relatie tot het gebruik van de bovengrond.

In de ondergrond spelen vele ruimtegebruikfuncties, die elkaar kunnen beïnvloeden zoals delfstofwinning, drinkwatervoorziening, energiewinning en –opslag. Er is ook nadrukkelijk een wisselwerking met het bovengronds ruimtegebruik (bemesting landbouw en drinkwatervoorraad, archeologie, oude mijngangen en stedelijke bebouwing). Veel partijen hebben iets te zeggen over de ondergrond: Rijk, gemeenten, waterschappen, WML en provincies.

Dit thema zit nog sterk in de analysefase. Zo is er gekeken naar de potenties van de ondergrond voor geothermie en warmte-koude opslag. Die potenties verschillen per regio sterk. Over een onderwerp als stedelijk waterbeheer geeft het Bestuursakkoord Water aanleiding tot een herbezinning op de rol van de provincie.

In de dialoog zijn er over dit thema weinig reacties naar voren gebracht. Wel het punt dat de kwaliteit van het drinkwater in relatie tot ontwikkelingen in de landbouw, met name de stikstofproblematiek en in relatie tot de zoetwaterstrategie goed geborgd moet blijven.

#### Richtinggevende uitspraken PS

- Werk voorstellen uit voor een regeling EHS (begrenzing en planologisch beschermingsregime) in de omgevingsverordening
- Werk samen met de gemeenten voorstellen uit voor een sturing op de (boven)regionale woningvoorraadontwikkeling in Zuid-Limburg, waar inzet van de omgevingsverordening onderdeel van uitmaakt.
- Doe op basis van een discussie met de partners in het voorjaar van 2013 nadere voorstellen voor verdere onderdelen op te nemen in het hoofdstuk ruimte van de omgevingsverordening.
- Versterk de synergie tussen de regels voor bodembeschermingsgebied, stiltegebieden, EHS, waterbeleid en Nationaal Landschap Zuid-Limburg

De goudgroene en zilvergroene natuur zal (op perceelsniveau) vastgelegd worden in de omgevingsverordening, waarin ook het bijbehorende planologische beschermingsregime wordt geregeld. Voor wonen zijn richting Provinciale Staten inmiddels voorstellen gedaan voor een interim-verordening voor Zuid-Limburg, vooruitlopend op een definitieve regeling in de omgevingsverordening die samen met het ontwerp POL in procedure gebracht zal worden.

We constateren dat de discussie rond de meeste andere thema's nu nog vooral gaat over de WAT-vraag. Aan de vraag met welke instrumenten-mix de ambities en opgaven het beste kunnen realiseren is nog minder aandacht besteed (enkele thema's zoals detailhandel uitgezonderd). De discussie hierover met de partners verdient meer tijd, met inachtneming van het uitgangspunt 'geen verordening tenzij' uit de Agenda POL2014 en gebruik makend van een risicoafweging zoals beschreven in deel 4 van deze concept hoofdlijnschets.

We geven de Statencommissie in overweging om hierover een extra sonderende tussenstap in het proces in te lassen, in het najaar.



***DEEL 1***  
***ambities en***  
***uitdagingen voor***  
***Limburg***

## 1.1 Limburg staat er goed voor

We zijn trots op onze provincie.

Mensen zijn hier tevreden over kwaliteit van de woningen én woonomgeving, meer dan elders in Nederland. Het is er prettig en betaalbaar wonen. Het brede verenigingsleven, de bourgondische levensstijl, dat spreekt velen aan.

In Noord- en Midden-Limburg is er de ruimte, in een aantrekkelijk landschap met veel natuur. Zuid-Limburg is veel meer verstedelijkt, maar daar zijn het prachtige landschap, de heuvels en de uitgestrekte natuurgebieden direct over de landsgrens onmiskenbaar pluspunten.

De bijzondere uitstraling van Maastricht heeft doorwerking naar heel Limburg.

Agrofood, chemie en life science zijn onze *tickets to the future*. De inspanningen rondom deze economische sectoren beginnen hun vruchten af te werpen, bijvoorbeeld door de samenwerking met de Universiteit Maastricht. De Chemelot campus en Maastricht Health Campus zijn sterke troeven in de internationale concurrentiestrijd om R&D en kenniswerkers. Greenport Venlo is één van de vijf nationale greenports en het tweede tuinbouwgebied van Nederland. Ook de logistiek sectoren en de vrijetijdseconomie horen tot de Nederlandse top. Op Europese economische rankings voor concurrentiekracht staat Limburg in de top. Limburg ligt strategisch, onze economische centra zijn prima bereikbaar, files zijn er in vergelijking met de Randstad nauwelijks.



## 1.2 Limburg, de meest internationale provincie van Nederland

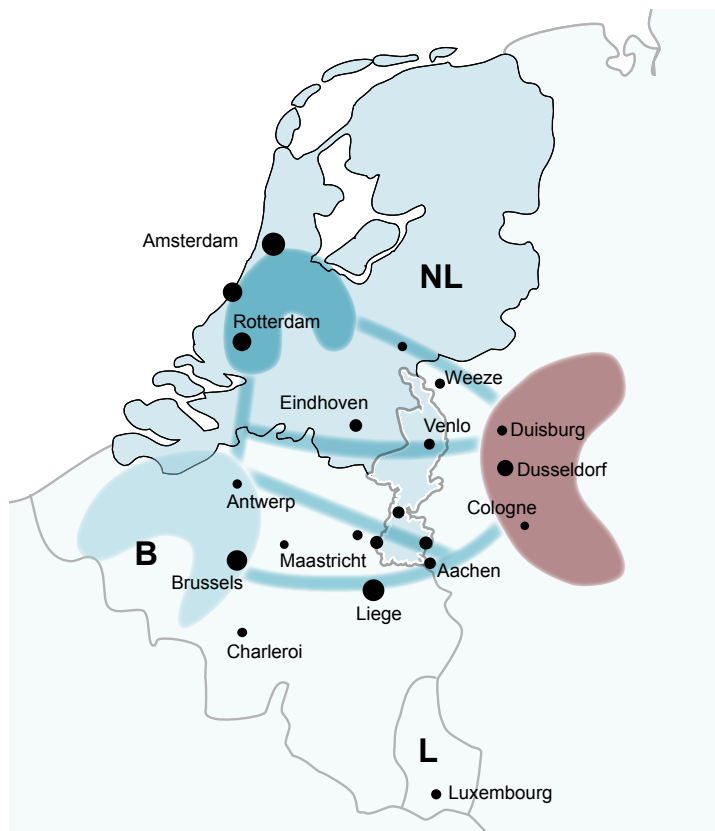
Internationalisering als “het leggen van verbindingen met het buitenland” is wezenlijk voor de toekomst van Limburg. Economische internationalisering is daarbij ook voor Limburg essentieel. Voor Limburg heeft internationalisering nog een extra dimensie. Dit vanwege de ligging als enige Nederlandse provincie op de grens met Duitsland en met België.

Ook ruimtelijk zijn daardoor twee schaalniveaus bepalend voor de internationale ligging van Limburg:

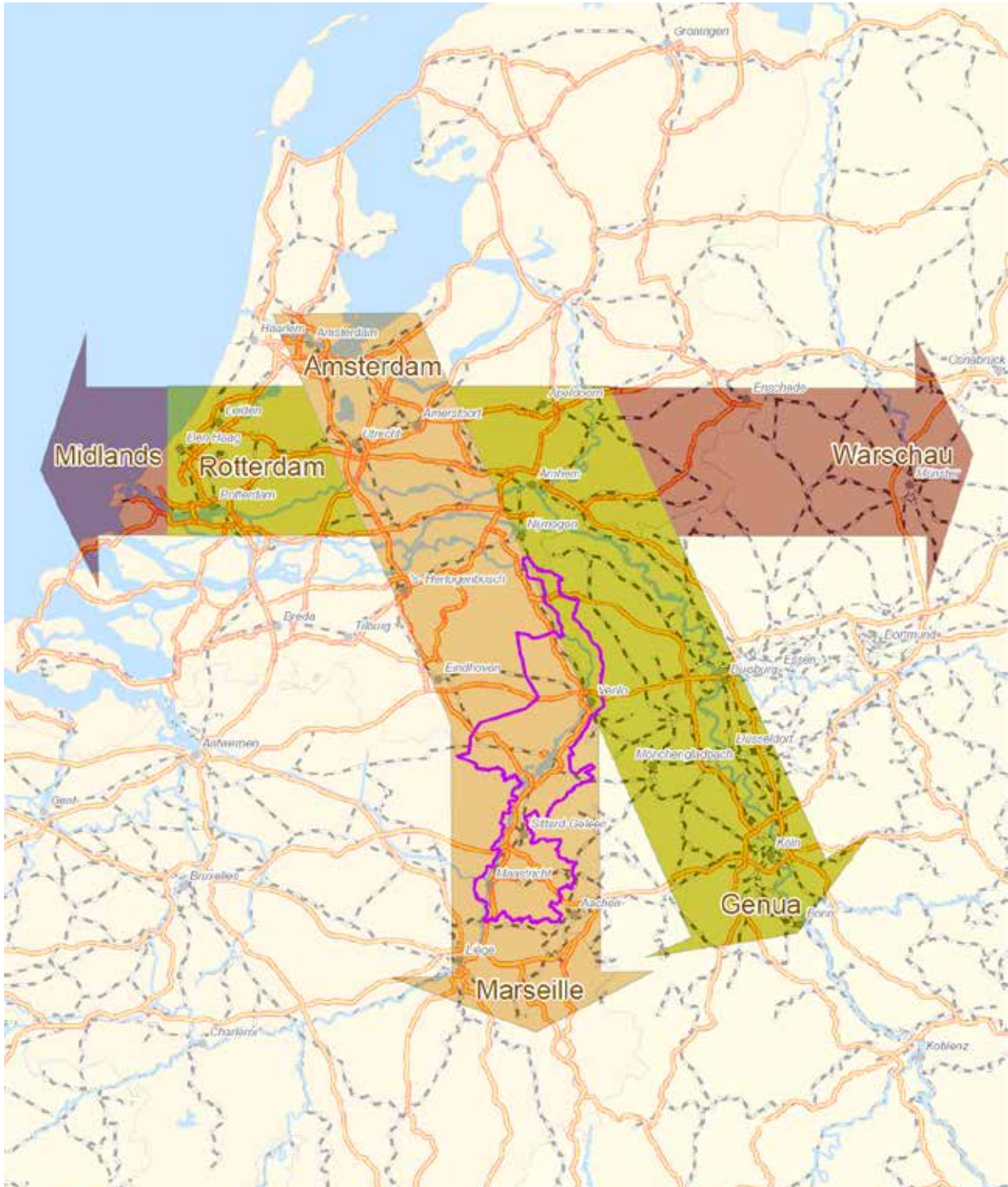
- Limburg verbonden in ruimer internationaal perspectief met (Noord-West) Europa en de rest van de wereld;
- Limburg als kern van een nabij (euregionaal) grensoverschrijdend samenhangend verstedelijkt gebied (agglomeratie) met grote culturele en natuurlijke diversiteit en grote economische potentie.

### Limburgs Europese ligging

Limburg is strategisch gelegen tussen de Nederlandse en Belgische mainports en het Europese achterland (Ruhrg gebied, Oost-Europa). Binnen een straal van 100 km wonen 30 miljoen mensen, een enorm afzetgebied dus ook.



In het netwerk van transportcorridors van Europese betekenis (TEN-t) ligt Limburg heel centraal. Limburg heeft directe relevantie (zie bijvoorbeeld de Limburgse railagenda) voor de Rotterdamse en Amsterdamse mainports bij Europees erkende achterlandverbindingen (TEN-t corridors) als Warschau-Midlands, Genua-Rotterdam, Amsterdam-Marseille en een (aftakking van) Straatsburg-Donau. Ditzelfde geldt voor de zeehavens Antwerpen, Zeebrugge en hun Europese achterlandverbindingen (weg, rail).



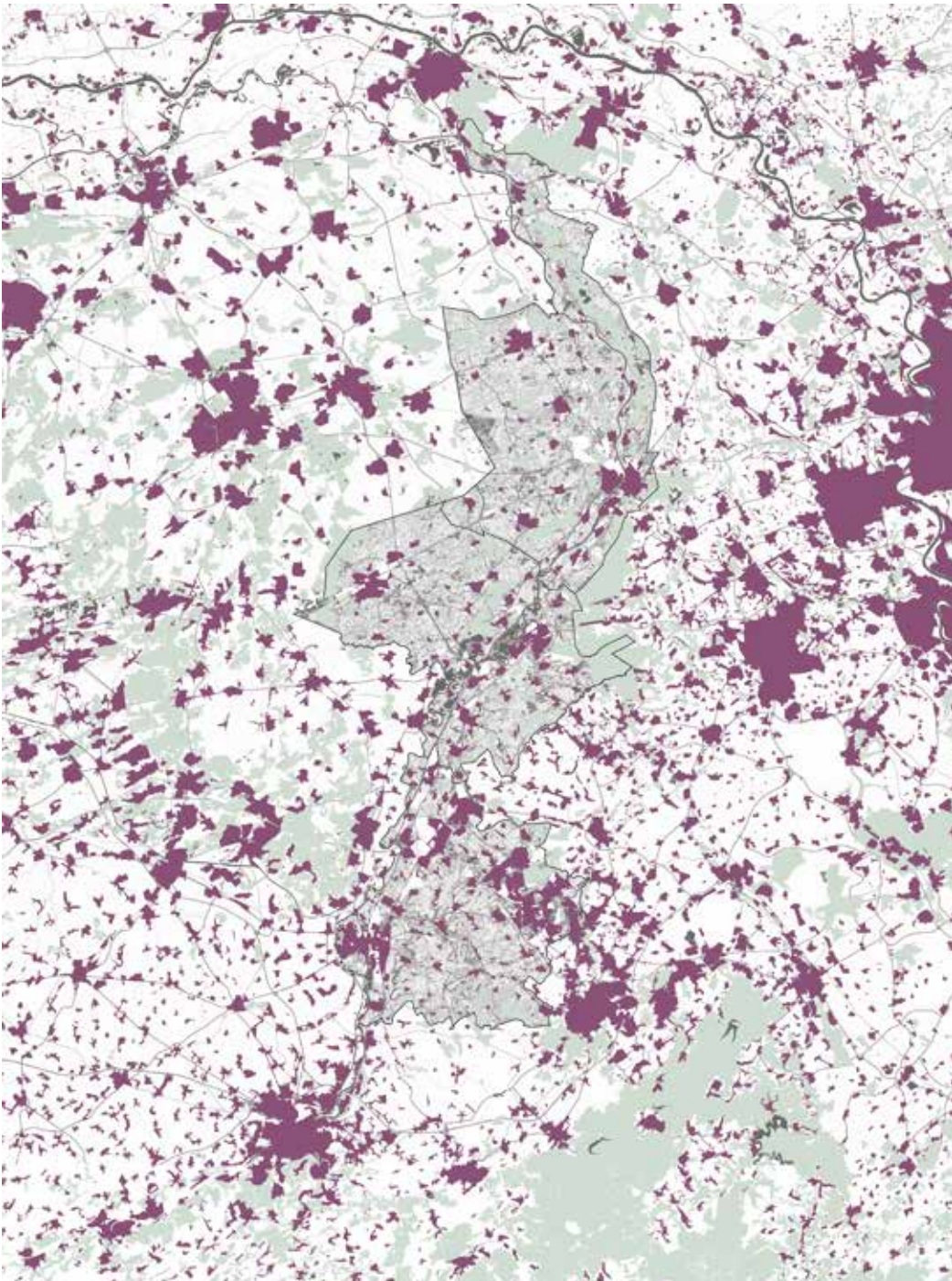


### Limburgs euregionale ligging

Limburg is omgeven door grote nabije bevolkingsconcentraties, bijvoorbeeld Arnhem-Nijmegen, regio Eindhoven, Rijn-Ruhrgebied en de agglomeratie Luik.

Euregionaal is Zuid-Limburg onderdeel van het MAHHL-stedennetwerk. In het noorden ligt (de Greenport) Venlo op de as Eindhoven – Duisburg en grenst direct aan de Agrobusinessregion Niederrhein.

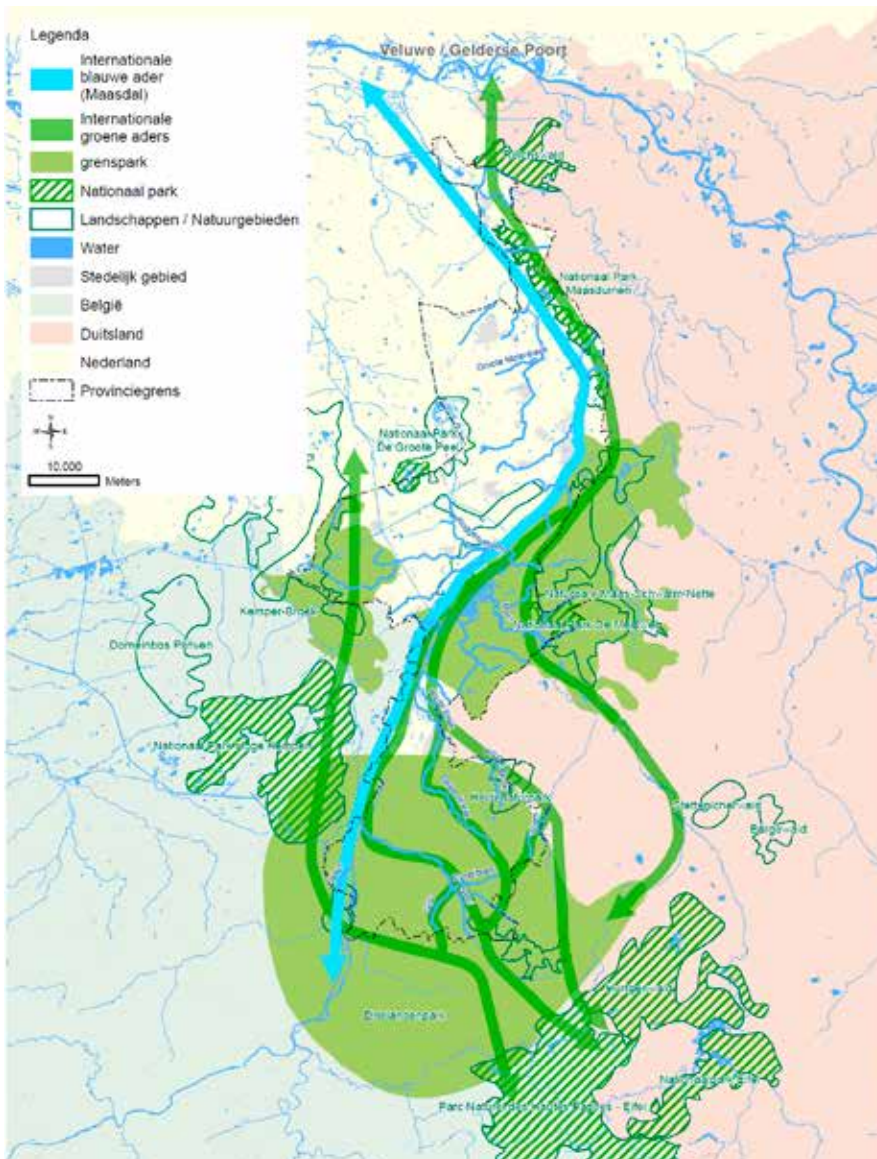
De voor Limburg belangrijkste (lands)grensoverschrijdende woonmarkten zijn Maastricht – Lanaken – Riemst (Albertknoop) en Aachen – Parkstad – Vaals.



Het kaartbeeld hieronder toont de ligging van Limburg binnen de Brainport 2020, Technologische Topregio (TTR) en de Eindhoven- Leuven- Aken- triangle (ELAt). Ook de nabije buitenlandse diensten- en technologieclusters zijn weergegeven.



Nederlands Limburg is als onderdeel van het internationaal rivierensysteem strategisch belangrijk voor de grensoverschrijdende blauwe Maascorridor. Nederlands Limburg vormt ook een strategisch gebied als groene schakel tussen (noord-zuid) de Europees belangrijke natuurgebieden Veluwe / Gelderse Poort en Eifel / Ardennen en tevens tussen (oost-west) de Hoge Kempen / Kemperbroek / Brabants Plateau en Eifel/Ardennen. De kaart hieronder geeft de Limburgse grensparken en internationale groen/blauwe natuur-/landschapsverbindingen weer.



### 1.3 Ambitie: een voortreffelijk leef- en vestigingsklimaat

Onze ambitie: een voortreffelijk leef- en vestigingsklimaat, dat eraan bijdraagt dat burgers en bedrijven kiezen voor Limburg: om er naar toe te gaan en vooral ook om hier te blijven.

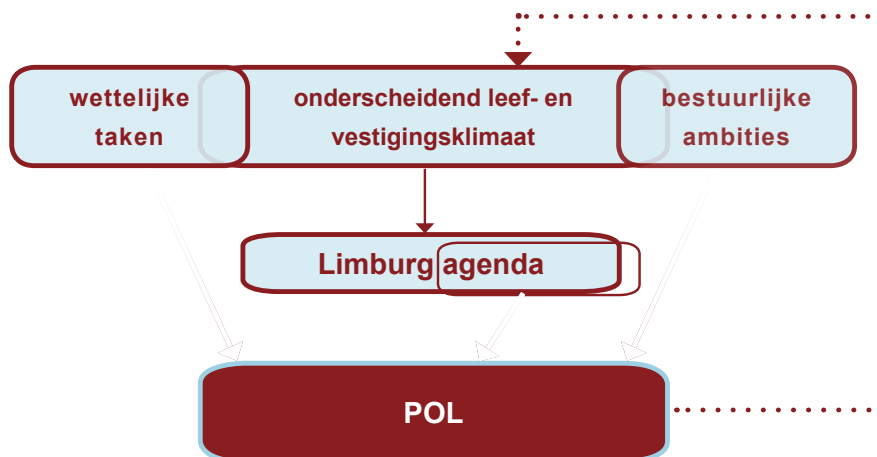
In de (concept) Limburgagenda geven we aan waar het om draait om die ambitie te realiseren. Op welke punten kan Limburg zich onderscheiden van andere regio's? Op welke vlakken is dat nu reeds het geval?

Deze ambitie vraagt om een krachtig omgevingsbeleid. Dat leggen we vast in het POL.

POL is een omgevingsplan en focust dan ook op de fysieke aspecten van het leef- en vestigingsklimaat. Daarnaast geven we met POL invulling aan wettelijke opdrachten (bv realisatie en bescherming ecologische hoofdstructuur; bescherming (grond)water, bodem en milieu; windenergie) en andere bestuurlijke ambities die bijdragen aan de kwaliteit van de omgeving.



We vinden het belangrijk dat het POL een plan van allemaal is. Een plan dat inspireert, uitdaagt en verbindt. Maar dat tegelijkertijd ook selectief is. We kunnen immers niet alle uitdagingen tegelijk oppakken. Een plan ook waarin heldere keuzes gemaakt worden.



#### 1.4 Belangrijke uitdagingen voor het POL (WAT staat ons te doen)

Limburg is dus een welvarende streek. Het is niet vanzelfsprekend dat die voorspoed blijft, want er zijn allerlei ontwikkelingen, die om en door ons heen kolken en uitdagingen voor de toekomst meebrengen.

##### Faciliteren innovatie (economisch profiel)

Voor de economische ontwikkeling van Limburg zijn innovatiekracht, kennisinfrastructuur, arbeidsmarkt en onderwijs van groot belang. Het POL gaat vooral over de ruimtelijke vestigingsvoorwaarden: ruimte van goede kwaliteit en een uitstekende (inter)nationale bereikbaarheid over weg, rail, water en via buis. Focus daarbij ligt op innovatieve bedrijvigheid binnen onze topsectoren.

Bijvoorbeeld door het stimuleren van de ontwikkeling van campussen als broedplaatsen van kennis. Nederland loopt in Europees verband nog flink achter op het gebied van duurzame energiebronnen. Terwijl er op dat vlak juist grote innovatiemogelijkheden liggen. De ambities om de achterstand in te lopen zijn hoog. Een uitdaging dus om tot realisatie te komen. Dat is nadrukkelijk een vraagstuk voor het POL. Veel van de nieuwe duurzame energiebronnen hebben een behoorlijke ruimtelijke impact (windenergie, bodemenergie).

Ook op het vlak van Europese en nationale milieueisen kan innovatie tot nieuwe kansen leiden. Dat is soms hard nodig. Zo vragen de Europese eisen t.a.v. stikstofdepositie op Natura2000-gebieden om slimme, samenhangende maatregelen, bv in de landbouwsector.

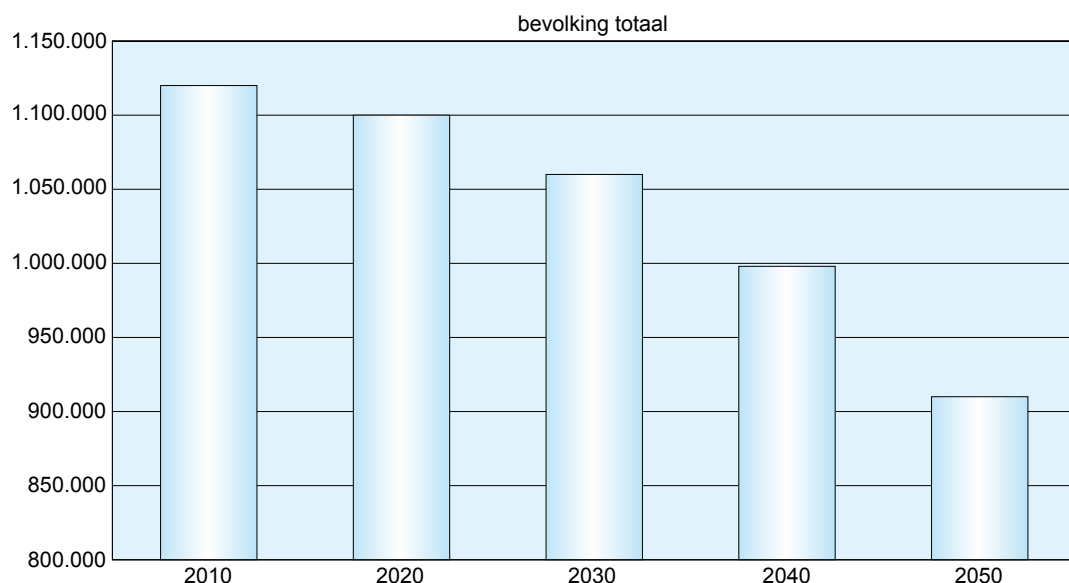
**Een aantrekkelijke regio die jongeren en arbeidskrachten bindt** (menselijk kapitaal en werkgelegenheid; kwaliteit woon- en leefomgeving)

De kwaliteit van ons leefklimaat (wonen, voorzieningen, cultuur, landschap) maakt Limburg tot een aantrekkelijke vestigingsplek voor bedrijven en hun werknemers.

Heel Limburg heeft nu al te maken met een stevige daling van de beroepsbevolking. Naast hoogopgeleide kenniswerkers heeft Limburg in de toekomst vooral behoefte aan werkers in de zorg, techniek en land- en tuinbouw. Dit gevoegd bij de sterke ontgroening die zich voordoet leidt ertoe dat het binden en boeien van jongeren, kenniswerkers en arbeidsmigranten een belangrijke uitdaging is. Hun wensen, bijvoorbeeld op het gebied van stedelijke ontmoetingsplekken en huisvesting vragen dan ook onze bijzondere aandacht. Ons landschap en natuur vormen een van de grootste vestigingsvoordelen die Limburg te bieden heeft. Het is belangrijk om te blijven werken aan de kwaliteit ervan, maar ook aan de gebruiksmogelijkheden.

**Fundamenteel andere opgaven op het terrein van wonen en voorzieningen** (kwaliteit woon- en leefklimaat; fysieke omgeving en verbindingen)

De stabilisatie en afname van de bevolkingsomvang (zie schema) en het grotere aandeel ouderen ten opzichte van andere leeftijdscategorieën hebben consequenties op verschillende terreinen. We worden op een aantal terreinen (woningen, winkels, kantoren, agrarische bebouwing, bedrijventerreinen) geconfronteerd met een grotere leegstand dan ons lief is. Voorkomen moet worden dat functies elkaar gaan beconcurreren.



*bevolking totaal (effecten arbeidsmigratie maar ten dele meegenomen)*

De opgave is niet meer gericht op kwantitatieve groei, maar op kwalitatieve groei. Wensen op het gebied van comfort en duurzaamheid vragen om aanpak van delen van de bestaande voorraad. Ook de sterke vergrijzing leidt tot veranderde wensen, bv op het gebied van wonen, bereikbaarheid en voorzieningen. Ook de verwachtingen van werklocaties zijn aan het veranderen. Was voorheen de uitdaging 'programma zoekt ruimte', nu lijkt de uitdaging eerder 'ruimte zoekt programma'. Creatieve oplossingen, nieuwe verdienmodellen en financiële arrangementen zijn nodig om te zorgen dat de noodzakelijke kwaliteitsslagen gemaakt blijven worden. Stilstand is geen oplossing.

#### Leefbaarheid van kernen en buurten (kwaliteit woon- en leefklimaat)

Deze ontwikkelingen hebben consequenties voor de leefbaarheid, zowel in dorpskernen in het landelijk gebied als in buurten en wijken in het stedelijk weefsel. Ontmoetingsplekken zijn daarin heel belangrijk. Het maken van keuzes en het zoeken naar oplossingen (nieuwe werkvormen, gemeenschappelijk leren stimuleren, burger meer aan zet) met het oog op de leefbaarheid is een van de belangrijkste uitdagingen. Ook hierbij is nodig kansen te grijpen door het (zo nodig tijdelijk) herbestemmen van identiteitsbepalende gebouwen.



*verwachte stijging waterpeil in 2100*

#### Limburg voorbereiden op de effecten van de klimaatverandering (kwaliteit woon- en leefklimaat; economische profiel)

De verwachte klimaatontwikkeling betekent nogal wat: we moeten ons (voor de lange termijn) voorbereiden op grotere hoogwaterpieken (zie kaart) in Maas en beken, maar aan de andere kant op langere perioden van droogten. Er ligt hier een substantiële en urgente (voor een groot deel ruimtelijke) opgave die voor

een deel nog ingevuld moet worden (bijvoorbeeld langs de Maas tussen Eijsden en Maastricht en tussen Buggenum en Venlo). Deze biedt ook kansen om win-win situaties te creëren.

## 1.5 Principes en uitgangspunten (HOE doen we dat)

### Een selectieve provincie

Het POL is de laatste jaren veranderd: van een gedetailleerd document, dat weinig beleidsruimte voor de gemeenten overliet, naar een stuk op hoofdlijnen. Dat vergt van de gemeenten meer inzicht en meer kennis, het gaat niet meer over het slechts toepassen van wat een ander bedacht heeft.

Niet alleen willen we het aantal onderwerpen dat in het POL aan bod komt, beperken tot de zaken die er op regionaal niveau echt toe doen. Bij de invulling willen we ook niet meer regels opleggen dan nodig. Om zo ontwikkelingen maximaal de ruimte te geven.

De provincie wil alleen die zaken oppakken die echt vragen om regionale oplossingen. Zo veel mogelijk ligt de verantwoordelijkheid bij gemeenten, die met hun lokale kennis prima maatwerk kunnen leveren.

In de Agenda POL2014 heeft een eerste selectie plaats gevonden van onderwerpen waar de provincie in het POL iets over zou moeten vinden. Deze keuzes zijn tot stand gekomen na een breed ingezet participatie proces. Het zijn geen van boven opgelegde beslissingen. In het lopende proces worden die keuzes nog verfijnd.

### Uitnodigingsplanologie

We willen met het POL op de eerste plaats partijen inspireren en uitnodigen om (samen) zaken op te pakken. Dat sluit aan bij de brede oproep tijdens de Oor voor Limburg –bijeenkomsten. Veel van de voorliggende vraagstukken roepen daarbij om creatieve oplossingen: traditionele verdienmodellen werken niet meer, de middelen van de overheid dalen, de markt pakt zeker niet alles op, nieuwe partijen lijken aan zet om gebiedsontwikkelingen op te pakken. De provincie wil dan ook nieuwe vormen van (gebieds) ontwikkeling, nieuwe allianties en nieuwe verdienmodellen stimuleren. Op onderdelen blijft zeker ook sturing nodig.

Dit sluit aan bij de veranderende gedachten over de rol van de overheid, met een nieuwe communicatieve rol gericht op het in zijn kracht zetten van de omgeving. De overheid is in die rol ondersteunend aan burgers, maatschappelijke instellingen en bedrijven. Deze aanvullende rol vraagt om ruimte onder het motto *'niet vinken maar vonken'*. Niet de regels zijn uitgangspunt, juist niet, maar de ambitie om deze wereld beter en schoner door te geven aan toekomstige generaties. Deze communicatieve zelfsturing van de omgeving vraagt ook om een verschuiving van overheidsregels van kwantitatief en bepalend naar kwalitatief gericht op toekomstige ambities. De essentie van deze ontwikkeling zit er ook in dat burgers, bedrijven en instanties vanuit hun eigen vermogen de richting van de systemen van overheid en markt weer gaan sturen. Dat vraagt van de overheid dat ze daarvoor ruimte creëert, naast de ordenende rol die ze op onderdelen behoudt.

De betrokkenheid van de provincie zal per onderwerp verschillen. In deel 4 geven we eerste gedachten over de gewenste instrumenten-mix.

### Onze grensligging optimaal benutten

Onze grensligging biedt veel kansen. Op sommige terreinen worden die volop benut, bijvoorbeeld op het gebied van winkelen en recreatie in de natuur. Maar er zijn nog teveel terreinen waarop de grenzen nog (administratieve, taal- maar vooral cultuur-)barrières vormen. Uitdaging is om die barrières te slechten.

Bijvoorbeeld om de vele potentiële banen op korte afstand in het buitenland (ook fysiek) beter bereikbaar te maken.

### Duurzaamheid

We willen keuzes maken die duurzaam zijn: waarmee we problemen niet vooruitschuiven naar toekomstige generaties of verplaatsen naar elders. Met een goede balans tussen mens, omgeving en economie. We willen stimuleren dat vanaf het begin gekoerst wordt op intrinsiek duurzame oplossingen. Belangrijk is vooral dat duurzaamheid niet als verplicht milieu-item gezien wordt, maar integraal onderdeel vormt van oplossingen en verdienmodellen. We onderschrijven Europa 2020, de groeistrategie van de EU voor de komende jaren, waarbij slimme, duurzame en inclusieve groei prioriteit heeft.

Het principe van duurzame verstedelijking, sluit hierbij aan. Alle overheden zijn wettelijk gebonden aan een motiveringsplicht bij nieuwe stedelijke ontwikkelingen: de regionale behoefte moet goed onderbouwd worden; zo mogelijk realisatie in bestaand bebouwd gebied, bv door herbestemmen of herstructurering; als stedelijke uitleg toch nodig is, dan moet de locatie (in potentie) multimodaal ontsloten zijn of kunnen worden. Ook het streven om beeldbepalende monumentale gebouwen weer passende nieuwe functies te geven, voordat er weer iets nieuws wordt gebouwd, sluit hierbij aan.



# **DEEL 2**

## ***regiovisies, schetsen op hoofdpijnen***

*Zoals aangegeven in de Agenda POL2014 zullen visies op Noord, Midden en Zuid-Limburg een belangrijke plaats in gaan nemen in het nieuwe POL. Samen met de regiogemeenten is in elk van deze drie regio's de afgelopen periode gewerkt aan schetsen daarvan. Door deze te delen en bediscussiëren met regionale stakeholders groeien langzaam de 'verhalen van de regio's'. Samenhangende, integrale en grensoverschrijdende verhalen, die richtinggevend en inspirerend kunnen zijn voor de transformatie van de regio's. Een goede basis voor het maken van de juiste keuzen.*

*De drie voorliggende schetsen op hoofdpijnen zijn nogal verschillend van opzet en karakter. Dat heeft verschillende oorzaken. Zo is het vertrekpunt anders, in Noord-Limburg bijvoorbeeld is er net een strategische visie op de regio vastgesteld. In Noord- en Midden-Limburg is er bovendien een samenloop met het proces van de Dialoogtafels krimp. In Zuid-Limburg vormde het Kompas voor samenwerking een belangrijk vertrekpunt. En uiteraard zijn ook de opgaven in de drie regio's heel verschillend.*

# Noord-Limburg

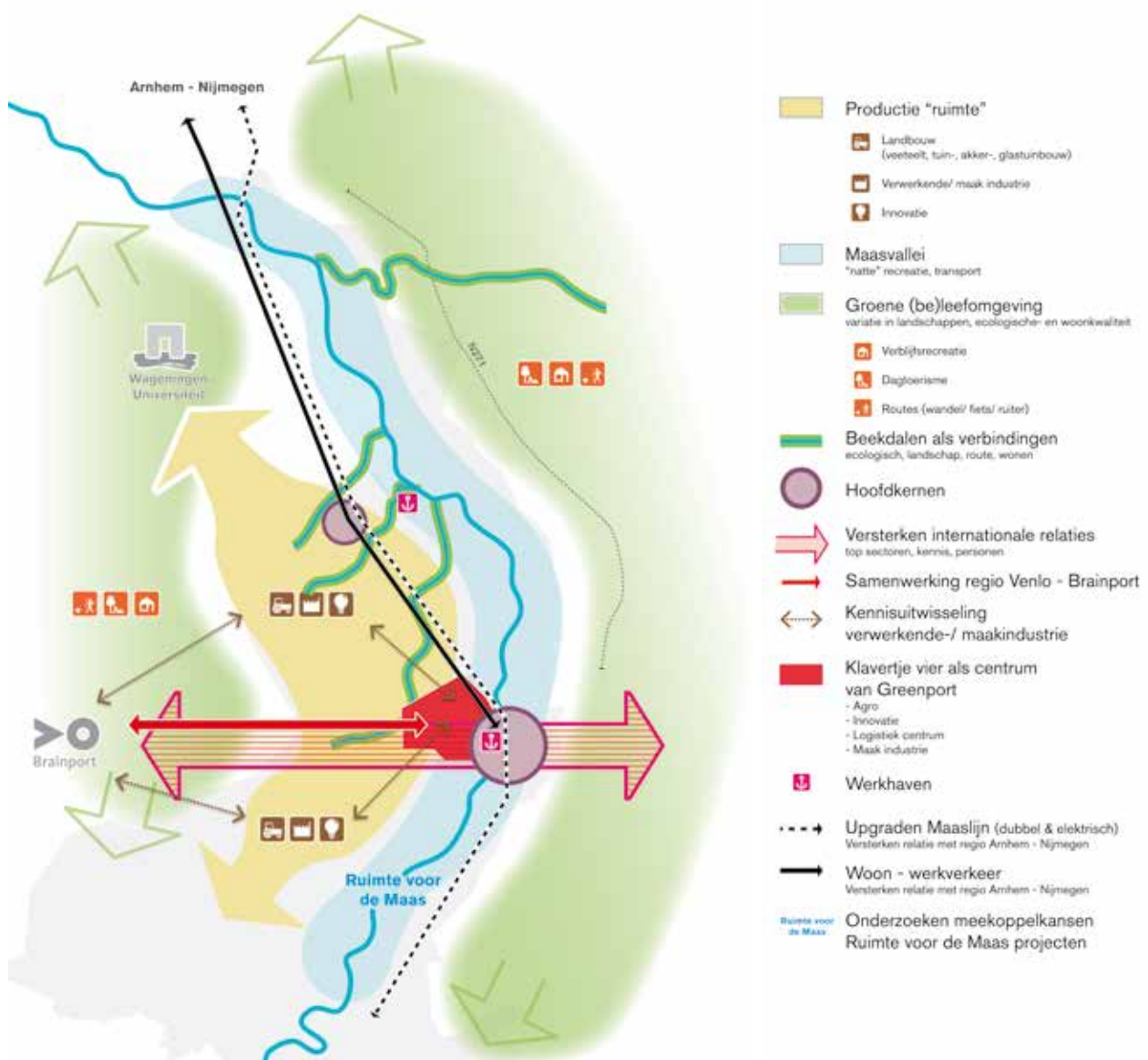


## 1 Profiel van Noord-Limburg

De regio Venlo laat zich in ruimtelijk, economisch en maatschappelijk opzicht het beste karakteriseren door twee dominante, voor iedereen herkenbare assen: een snelle, hoogdynamische Oost-West-as en een meer op (be)leefkwaliteit gerichte Noord-Zuid-as.

De ruimtelijke as die de meeste mensen kennen is de harde, dynamische, economisch georiënteerde Oost-West-as. Het is de wereld van infrastructuur en logistiek, agrofood en tuinbouw, maar ook de maakindustrie in z'n vele gedaanten. Samen wordt werk gemaakt van innovatie en Greenport ontwikkeling, het versterken van de samenwerking in Brainport 2020 en Niederrhein. Dit is werkplaats Regio Venlo, een draaischijf tussen de Rotterdamse en Antwerpse haven en het Duitse achterland, hier wordt een significante bijdrage geleverd aan de BV Nederland. Er is sprake van een sterke binding met de regio Arnhem-Nijmegen, omdat een belangrijk deel van de werknemers die binnen de regio werkzaam zijn in deze regio wonen, en de gemeenten in de kop van Noord Limburg zich voor wat betreft de (culturele) voorzieningen sterk op deze regio concentreren.

De regio kent ook een ander gezicht, met een beduidend lager tempo. Een wereld van rust, ruimte en schoonheid, met de Maas als herkenbare kwaliteitsas. Het Maasdal met haar terrassenlandschap is niet de enige kwaliteit. Het landschap is afwisselend met maasmeanders, natuur- en bosgebieden, peelvenen en gevarieerde landbouwactiviteiten. Dit is ook de wereld van het goede leven met lekker eten, kunst, cultuur en historie, maar ook gewoon fijn wonen. Hier is de vrijetijdseconomie een economische motor.



Rondom de centrumstad Venlo liggen de (meer of minder stedelijke) kernen Venray, Horst, Gennepe en Panningen. Ieder vanuit hun eigen kracht (voorzieningen en werkgelegenheid), geven zij profiel aan (een deel van) de regio.

In de kop van Noord-Limburg kiezen de Maasduinen-gemeenten voor een profiel dat aansluit bij het unieke natuurlijke karakter van het gebied en onderscheiden zij zich aldus van de meer stedelijke regio's in de omgeving. Zij passen daarmee duidelijk in het profiel van de genoemde Noord-Zuid as.

Venlo - Venray zijn samen herkenbaar als logistieke hotspot langs de A73. Rondom de Midden-Peelweg ontwikkelt zich een krachtig toeristisch cluster. In het landelijk gebied is sprake van een doorontwikkeling van agrofood en tuinbouw. Rondom Venlo ligt de nadruk sterk op (glas)tuinbouw. In de Limburgse Peelgemeenten (Horst aan de Maas, Peel en Maas en Venray) levert de veehouderij haar bijdrage aan de Greenport-ontwikkeling. Vooral de variatie en omvang aan land- en tuinbouwactiviteiten, haar cross-overs met de maakindustrie en logistiek, en de ruimtelijke groeimogelijkheden, onderscheidt de Greenport Venlo van andere greenportregio's.

### **Noord Limburg in cijfers**

Noord-Limburg telt zo'n 280.000 inwoners, verdeeld over acht gemeenten. De regio vormt onderdeel van de Euregio Rijn-Maas Noord, die in totaal ca. 1,8 mln inwoners telt, met als grootste steden Mönchengladbach (266.000), Krefeld (242.000) en Venlo.

Economisch doet Noord-Limburg het goed. De BBP bedroeg in 2008 € 8.7 mrd (in 2000 nog € 6.5 mrd). De tuinbouw in Greenport Venlo vertegenwoordigt met 18.000 ha een productiewaarde die geschat wordt op € 1 mrd. Ook de aangrenzende Agrobusinessregion Niederrhein bezit een sterke tuinbouwsector.

Noord Limburg telt ruim 20.000 bedrijfsvestigingen, die goed zijn voor een werkgelegenheid van 140.000 mensen. Met 26.000 werknemers is de industrie de grootste werkgever, gevolgd door zorg (21.000), detailhandel (13.000) en landbouw (12.000). Andere sterk vertegenwoordigde sectoren zijn logistiek en recreatie en toerisme. Momenteel zijn er al grote groepen arbeidsmigranten (naar schatting 20.000) hoofdzakelijk afkomstig uit de nieuwe EU-landen in Midden- en Oost-Europa werkzaam in de regio, dit aantal zal naar verwachting verder groeien.

### **Trends en ontwikkelingen**

De bevolkingsprognoses laten zien dat de regionale bevolkingsomvang de komende jaren ongeveer gelijk blijft en dat er vanaf 2020 sprake is van een lichte daling (tot 2040 met zo'n 14.000). Een daling van het aantal huishoudens is de komende 15-20 jaar nog niet aan de orde en wordt pas rond 2030 ingezet. Een compenserende factor is de buitenlandse migratie, met name het vestigingsoverschot vanuit Oosteuropese landen zoals Polen. Momenteel zijn er in de regio al grote groepen arbeidsmigranten (naar schatting 20.000) hoofdzakelijk afkomstig uit de nieuwe EU-landen in Midden- en Oost-Europa werkzaam. Dit aantal zal naar verwachting verder groeien. Het CBS verwacht dat deze immigratie de komende jaren zal aanhouden, maar dat dit op lange termijn het sterfteoverschot niet kan compenseren.

Op deelaspecten laat de demografische ontwikkeling nu al gevolgen zien. De ontgroening leidt tot lagere leerlingenaantallen in het (basis)onderwijs. De flinke vergrijzing leidt tot een veranderende vraag naar voorzieningen en een toenemende vraag naar zorg. De leegstandspercentages in de detailhandel liggen al boven het landelijke gemiddelde en zullen bij een ongewijzigd beleid verder toenemen.

En dan is er de forse afname van de beroepsbevolking. Naar verwachting zullen binnen een tijdsperiode van 3 a 4 jaar de gevolgen van een tekort aan arbeidskrachten merkbaar worden. Dit vooral in de techniek en in de zorg. Het uitsluitend oplossen van dit tekort via het legen van de kaartenbakken met werkzoekenden zal onvoldoende soelaas bieden. Dit in een regio waar juist een groei van de werkgelegenheid wordt voorzien.

Trendanalyse Berenschot bijlage 5 MIRT-onderzoek voorziet een groei van de goederenvervoerstromen (mogelijk verdrievoudiging) a.g.v. toenemend containervervoer en opening Tweede Maasvlakte. De groei prognoses in het goederenvervoer zijn weliswaar neerwaarts bijgesteld, maar nog steeds is de verwachting dat er zich op termijn op specifieke punten in het netwerk knelpunten gaan voordoen.

Verandering platteland: verdere reductie aantal agrarische vestigingen, in combinatie met schaalvergroting. Nieuwvestiging van met name intensieve veehouderij bedrijven zal er niet meer zijn.

*Voor een SWOT analyse van de regio wordt verwezen naar de bijlage.*

## 2 Ambities Noord-Limburg

Noord-Limburg heeft veel ambities. De kunst daarbij is om de kracht en kwaliteiten van de twee geschetste assen met elkaar te verbinden en elkaar te laten versterken.

Waar wil de regio in 2025-2030 staan?

De agrosector in deze regio kan zich meten met de wereldtop en heeft een blijvend leidende rol op het gebied van agrofood, agribusiness en agrologistiek .

Daarbij wordt optimaal geprofiteerd van de gunstige ligging als logistiek knooppunt en de aanwijzing als Greenport, als campusachtige ontwikkeling. Het logistiek knooppunt manifesteert zich niet alleen in de vorm van belangrijke internationale wegverbindingen maar ook, samen met de partners aan Rijn en Ruhr, als logistieke hotspot voor de vier grote havens (vooral Rotterdam en Antwerpen, maar daarnaast ook Amsterdam en Zeebrugge).

Mede vanwege zijn gunstige ligging in Brainport Zuidoost-Nederland kent de regio een sterke en duurzame economische structuur en neemt het een internationale topositie in waar het gaat om duurzaamheid en maakindustrie.

In de Kop van Noord-Limburg en Peel/Peelbergen met hun aantrekkelijk combinatie van prachtige natuur, landschap en cultuurhistorie, hebben toerisme en vrijetijdseconomie (als Limburgse topsector) zich sterk ontwikkeld.



In 2025-2030 is het woon- en leefklimaat van hoog niveau. De steden en dorpen hebben zich ontwikkeld tot vitale gemeenschappen, met een sterke sociale structuur en identiteit, een aantrekkelijk cultureel klimaat en voldoende voorzieningen. Het is ook een veilige regio: de economische - en bewonings- centra in de regio zijn afdoende beveiligd tegen de (toenemende) hoogwaterrisico's.

De combinatie van sterke economische structuur en aantrekkelijke, vitale steden en dorpen maakt dat jonge mensen na hun schoolopleiding in de regio blijven of daarnaar terugkeren en dat de regio aantrekkelijk is voor mensen van daarbuiten. Daardoor ook vormt de arbeidsmarkt geen belemmering voor het economisch functioneren van de regio. Hierbij past ook de ambitie om binnen de regio te beschikken een compleet aanbod aan onderwijsvoorzieningen, ten dienste van het bedrijfsleven.

### 3. De belangrijkste uitdagingen

De opgaven van Noord-Limburg liggen vooral op het vlak van innovatie (betere samenwerking en in combinatie met cradle-to-cradle-principes), arbeidsmarkt (aantrekken arbeidskrachten van buiten de regio) en onderwijs (vestiging hoger en wetenschappelijk onderwijs, en goede mogelijkheden voor tewerkstelling of doorstroming van leerlingen uit het MBO onderwijs). Met focus op de topsectoren in de regio (tuinbouw, agrofood, logistiek) en maakindustrie en hightechsystems (bijvoorbeeld document valley).

De regio moet zich beter profileren binnen de clusters gezondheid (met focus op Maastricht), techniek (als logisch onderdeel van Brainport 2020) en food en flowers (in combinatie met Niederrhein en de groeiende tuinbouwsector in Oost-Brabant, belangrijke relatie met Wageningen University).

In zijn algemeenheid kan gesteld worden dat de ambities van de regio grotendeels realiseerbaar zullen zijn binnen de ruimte die nu reeds ter beschikking staat of die in plannen is vastgelegd. Alleen de opgave voor de bescherming tegen hoogwaterrisico's kan grotere ruimteclaims tot gevolg hebben. Vooral op het traject Buggenum-Venlo ligt nog een forse aanvullende opgaven, bovenop de reeds beoogde maatregelen (Ooijen-Wanssum en Masterplan Maasdal Noord). In hoeverre die ruimteclaims conflicteren met bestaande of reeds toegewezen ruimte vanuit de diverse andere sectoren zal nog gezien moeten worden.

De bereikbaarheid over weg, water en rail moet op niveau blijven. Vanwege de verwachte sterke toename in het goederenvervoer is het van belang om knelpunten in het infranetwerk tijdig te signaleren en aan te pakken. Prioritair in deze zijn:

- De intermodale overslagpunten rail terminal Tradeport, bargeterminal Venlo en haven Wanssum;
- De specifieke knelpunten in de hoofdinfrastructuur A67, doorstroming A67- A73 bij knooppunt Zaarderheiken, en de N270
- De Maaslijn (verdubbeling en elektrificering) en de internationale spoorverbinding Venlo - Düsseldorf / Duisburg

De landschappelijke en culturele kwaliteit moet beter vermarkt worden, als een onderscheidend toeristisch product. Met name in de Kop van Limburg en rond Peel en Peelbergen moeten de kansen voor het verder ontwikkelen van de Limburgse topsector vrijetijdseconomie benut worden. Investerings in de ontwikkeling en instandhouding van mensgerichte natuur zouden dan ook hoofdzakelijk daar moeten plaatsvinden.

Er moet geïnvesteerd worden in een aantrekkelijk sociaal en cultureel klimaat met voldoende voorzieningen. Kansen om dit combineren met een versterking van het toeristisch product moeten optimaal benut worden.

Een betere bereikbaarheid van maatschappelijke voorzieningen via een fijnmazig (grensoverschrijdend) regionaal openbaar vervoer systeem is een prioriteit. Integratie tussen vervoersvormen in het kader van de WMO en de reguliere openbaar vervoersvormen is daarbij een kans. Dit moet uitgewerkt worden in het kader van de voorbereiding van de nieuwe regionale OV-concessie.



Er dient een transformatie van de bestaande woningvoorraad plaats te vinden, aangezien er nauwelijks bevolkingsgroei meer is. Daarbij zal primair worden gekozen voor inbreiding, aanpassing en functieverandering en slechts beperkte uitbreiding in de nabijheid van kleine kernen. Uitbreiding via uitleggebieden slechts in zeer uitzonderlijke gevallen.

#### In elk geval verder uit te werken

- Regionale aanpak (afstemming, programmering) voor wonen, werken en detailhandel, mede op basis van nadere regionale analyses.
- Regionale visie wonen en leefbaarheid. Met o.m. aandacht voor het huisvestingsprobleem van de arbeidsmigranten. Welke alternatieven zijn er om huisvesting op recreatieterreinen en bij de werkgevers te minimaliseren?
- Een gemeenschappelijk vestigingsbeleid voor bedrijven in deze regio. .  
Vraagstukken die zich daarbij aandienen zijn: Krijgen we Greenpark in voldoende mate gevuld? Moeten we Greenpark ook voor bedrijvigheid buiten de agribusiness openstellen? In hoeverre halen we, ofwel DCGV als uitvoeringsorganisatie, de aan de gebiedsontwikkeling Klavertje 4 gestelde doelen? Blijven we ruimte geven aan relatief laagwaardige en milieubelastende bedrijven of moeten we selectiever worden in het accommoderen van ruimtevragers op bedrijventerreinen? Zijn er kansen voor agglomeratielandbouw op of rond bedrijventerreinen?
- Gezamenlijke aanpak 'niet vinken maar vonken'.  
Hoe afstemming tussen laag dynamische functies, gericht op kleinschalige landbouw, natuurontwikkeling en vrijetijdseconomie, en de grootschaliger initiatieven mede in relatie tot economische clustervorming. Onder welke voorwaarden geven wij ruimte aan de uitbreiding en verbreding van bestaande IV- en glastuinbouwbedrijven op hun eigen locatie (ook ten behoeve van bv energieopwekking, mestverwerking, productopwerking) (zie ook thema landbouw)
- Regionale verfijning van de goudgroene natuur, zilvergroene natuur en bronsgroene landschapszones. Wat blijft er over van de robuuste ecologische verbindingzone langs de Duits-Nederlandse grens? (zie ook thema's natuur en landschap).
- Afstemming ruimtelijke ontwikkeling regio op de lange termijn en hoogwateropgave Deltaprogramma Limburgse Maas. Welk ruimtebeslag brengt het toekomstige maatregelenpakket voor hoogwaterbescherming (zowel in relatie tot de Maas als voor de beekdalen) met zich mee. In welke mate belemmert dat de dynamiek in de regio, welke kansen (combinaties met andere activiteiten) liggen er juist?

# MIDDEN-LIMBURG



## 1. Profiel van Midden-Limburg

Midden-Limburg is een compact, veelzijdig en uniek leef, woon- en werkgebied. Het is een regio met een strategische gunstige ligging tussen de Randstad, Antwerpen en het technologisch centrum Eindhoven enerzijds en het Europees achterland anderzijds en is centraal gelegen tussen Limburgse en (inter) nationale kennisagglomeraties.

Midden-Limburg bestaat uit een fraai mozaïek van cultuurhistorisch waardevolle kleinere en grotere kernen en steden, ingebed in een natuurlijke omgeving, een mooi landschap, met 39 plassen (3000 ha) aaneengeschakeld door de Maas. De steden Roermond en Weert vormen de motor van het gebied met ieder hun eigen oriëntatie. Weert richt zich vooral op Zuidoost Brabant, in het bijzonder Eindhoven, Roermond op het Duitse achterland, vooral vanwege een aantrekkelijk retailpark. Naast de oriëntatie binnen de eigen regio kennen de landelijke gemeenten ook een oriëntatie op de agrarische ontwikkeling in Greenport Venlo. Susteren is meer gericht op het Zuiden.

Op basis van de geomorfologie, ontginningen en landgebruik is Midden-Limburg een landschappelijk rijk geschakeerd gebied. Het huidige maasdal met maas en maasplassen wordt geflankeerd door een maasterrassenlandschap, met langs de Duitse zijde de dominante steilranden naar een uitgestrekt bosnatuurgebied, hart van het Maas-Swalm-Nette gebied, en het rivierdallandschap van de Roer. Aan de westzijde gaat het maasterrassenlandschap via een bosrijke stuifduinenzone over in een beekdal- en heideontginningslandschap met langs de grens met Noord-Brabant uitgestrekt heide- en bosgebieden in het noorden overgaand in een hoogveenontginningslandschap. Ieder landschapstype heeft zijn kenmerkende kernkwaliteiten in de vorm van kavelpatronen, ontsluitingen, nederzettingsstructuur, landschappelijke aankleding en architectuur van bouwwerken.

De regio heeft veel natuur. Westelijk van de Maas het Leudal, het nationale park de Grote Peel en ten westen van Weert het Grenspark Kempen-Broek en de Weerter- en Budelerbergen die aansluiten op het Kempengebied en doorlopen naar België. Ten oosten van de Maas het nationale park Meinweg en het



kleinschalige landschap van het Roerdal. De grote natuur- en bosgebieden langs de Duitse en Noord-Brabantse grens en op de rivierduincomplexen vormen samen met de natuurgebieden langs de Maas, Roer en in de beekdalen een soort ladderstructuur die voor de flora en fauna en de watersystemen van grote betekenis zijn.

De zuidelijke punt van de regio is onderdeel van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg.

In het Maasdal zijn de inspanningen gericht op de bescherming tegen wateroverlast (Deltaprogramma Limburgse Maas) verbeteren van de waterkwaliteit (ondermeer voor de drinkwatervoorziening) en het voorkomen van droogte en wateroverschotten.



Er is een grote dichtheid van weg, water en spoorverbindingen. De A2 en A73, die op het knooppunt 'Het Vonderen' samenkomen, vormen een Y waarmee het gebied in noord-zuidrichting prima ontsloten is. De A2 in Midden-Limburg is een belangrijke vestigingsplaats voor bedrijvigheid zoals te zien bij Echt en Weert/Nederweert. Daarnaast is er de centrale oost-west verbinding N280. De N280 vormt een belangrijke regionale verbindingssas tussen Weert en Roermond, en haakt aan op de A52 richting Mönchengladbach en Ruhrgebied.

De spoorlijn Eindhoven- Maastricht en de regionale Maaslijn Roermond-Venlo-Nijmegen ontsluit de regio via spoor. De Maas en de kanalen richting Brabant vormen de ontsluiting over water, met de binnenhaven van Maasbracht en een aantal regionale overslagpunten.

De regio heeft een sterk MKB. In het kader van het topsectorbeleid zijn agro-food (Peelland) en vrijetijdseconomie belangrijk voor Midden-Limburg. Uiteraard zijn er ook bedrijven binnen andere topsectoren gevestigd in Midden-Limburg. Bijvoorbeeld bedrijven behorend tot de topsector high tech systemen en materialen.

De regionale economie is met name gebaseerd op toeleverende bedrijven aan omliggende regio's (Zuidoost-Brabant en Noord-Limburg) en de verzorgende werkgelegenheid binnen de regio (met name zorg, detailhandel en toerisme). Naast de sectoren industrie en handel vormt landbouw zowel een ruimtelijke als economische drager. De Midden-Limburgse zandgronden zijn van oudsher tuinbouwgebieden. In het westelijk deel van Midden-Limburg ligt de nadruk op intensieve productie, vollegrondstuinbouw, en op de export van vers, technologie en kennis. Het oostelijk deel is juist meer gericht op akkerbouw en melkveehouderij. Ook de paardenhouderij is sterk vertegenwoordigd. Aard en omvang zijn de laatste

dertig jaar sterk veranderd. Enerzijds gaat het om intensivering en schaalvergroting en anderzijds om extensivering en verbreding (grondgebonden landbouw). Toerisme en vrijetijdseconomie vormen een grote economische (ook grensoverschrijdend belangrijke) potentie voor de regio. Het onderscheidende toeristisch-recreatieve karakter van Midden-Limburg wordt bepaald door de variatie van toeristisch recreatieve voorzieningen op relatief korte afstand van elkaar, gecombineerd met het grootste aaneengesloten oppervlaktewater in Nederland. Het gaat om de Maasplassen met waterrecreatie en jachthavens, een weids landschap met twee Nationale Parken, kooptoeisme Roermond (o.m. met Designer Outlet en Retail Park), hippische en recreatieve voorzieningen aan de westkant van Weert en rust, ruimte, landschap en cultuurhistorisch toerisme door het hele gebied.



*Voor een SWOT analyse van de regio wordt verwezen naar de bijlage.*

## 2. Ambities Midden-Limburg

De centrale ambitie voor Midden-Limburg is het behouden en versterken van een voortreffelijk vestigingsklimaat voor bewoners en bedrijven en sluit aan bij die voor Limburg als geheel. Hierbij is gebruik gemaakt van de unieke grensligging tussen België en Duitsland en is slim ingespeeld op de demografische ontwikkeling. De centrale ligging van Midden-Limburg in Brainport Zuidoost Nederland, tussen Greenport Venlo en de campussen in Zuid-Limburg, in combinatie met de uitstekende bereikbaarheid en het goede woon- en leefklimaat worden optimaal benut.

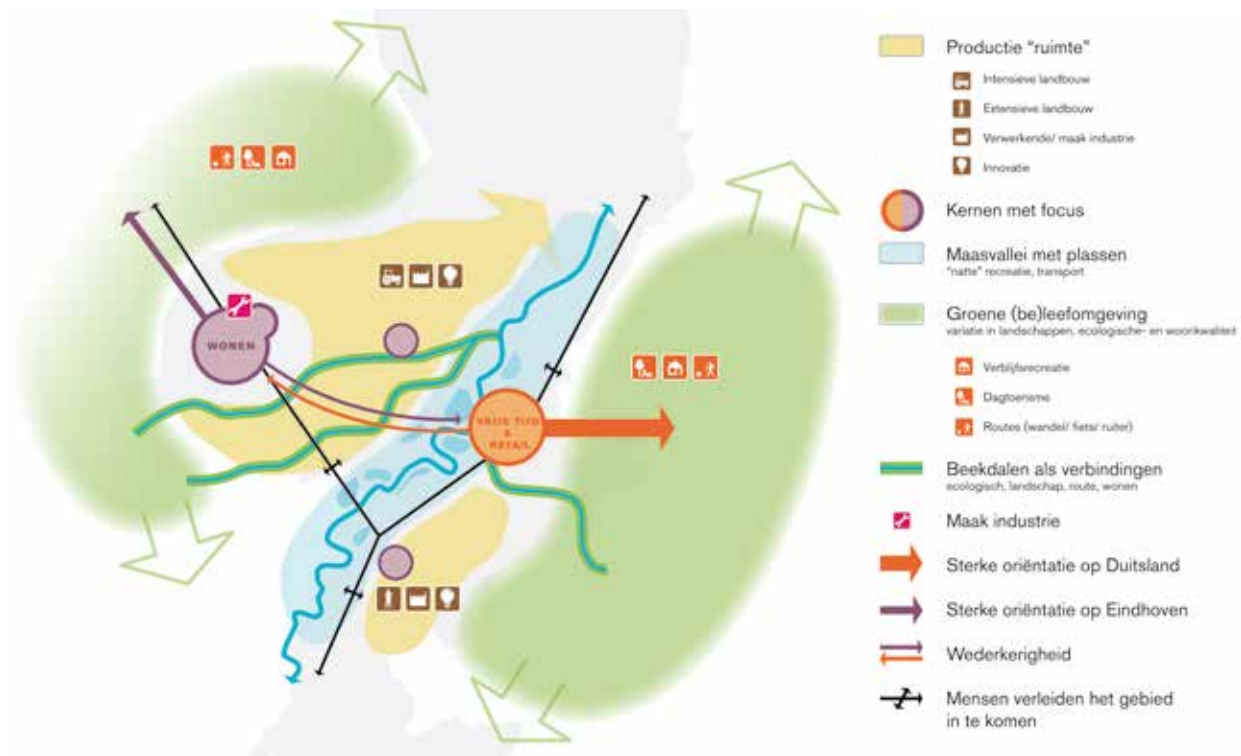
Door haar ligging tegen Eindhoven (het hart van Brainport 2020) aan, kan Midden-Limburg een overloop/overgangsgebied zijn voor bedrijven waarvoor het hart te duur is. De regio vormt voor dat soort bedrijven een woongebied met goede voorzieningen veel natuur en leisure voor werknemers die prefereren om niet groot-stedelijk te wonen.



Leisure, landbouw en maakindustrie zijn sterke economische troeven voor Midden-Limburg. Midden-Limburg staat voor de lange termijn bekend als een samenhangend gebied waar een grote variatie aan toeristisch-recreatieve mogelijkheden onder handbereik is: aantrekkingskracht door variatie. De Maasplassen vormen de grote katalysator, de identiteitsdrager en motor van de vrijetijdseconomie. Maasplassen zijn goed toegankelijk en befaamd als laagdrempelig waterrecreatiegebied, verbindingen met hotspots in de regio en daarbuiten, kooptoeerisme. Naturliefhebbers kennen Midden-Limburg als het groene hart van Limburg en men roemt Midden-Limburg om de gastvrijheid.

De regio Midden-Limburg heeft twee centrumsteden: Roermond en Weert. Roermond heeft zich verder ontwikkeld als retail capital, met zijn designer outlet center en zijn op kooptoeerisme afgestemde binnenstad. Van heinde en verre komen kooptoeeristen naar Roermond. Weert is een woon- en werkstad en richt zich in de bedrijvigheid op de maakindustrie. Kansen voor cross-overs met andere sectoren zoals agrofood en zorg zijn optimaal benut.

De agrarische sector neemt een belangrijke plaats in binnen de identiteit en de economie van Midden-Limburg. Het vormt een belangrijk toeleveringsgebied voor Greenport Venlo. Het gaat hierbij niet alleen om de primaire sector maar ook om aanverwante kennis, productie en toeleverende bedrijven. De sector heeft zich verder ontwikkeld als innovatieve sector, passend binnen het DNA van het gebied. In het aantrekkelijke landschap zijn kansen benut voor versterking van de gespecialiseerde zorg (zorglandschap).



### 3. De belangrijkste uitdagingen

De demografische ontwikkelingen, toenemende congestie, concurrentie van stedelijke gebieden buiten Midden-Limburg, dreigende leegstand en het benutten van de kansen zoals de economische potentie van Maasplassen en Leisure, vragen een versterking van de regio, het vergroten van de regionale samenhang en een gezamenlijke profilering als één regio.

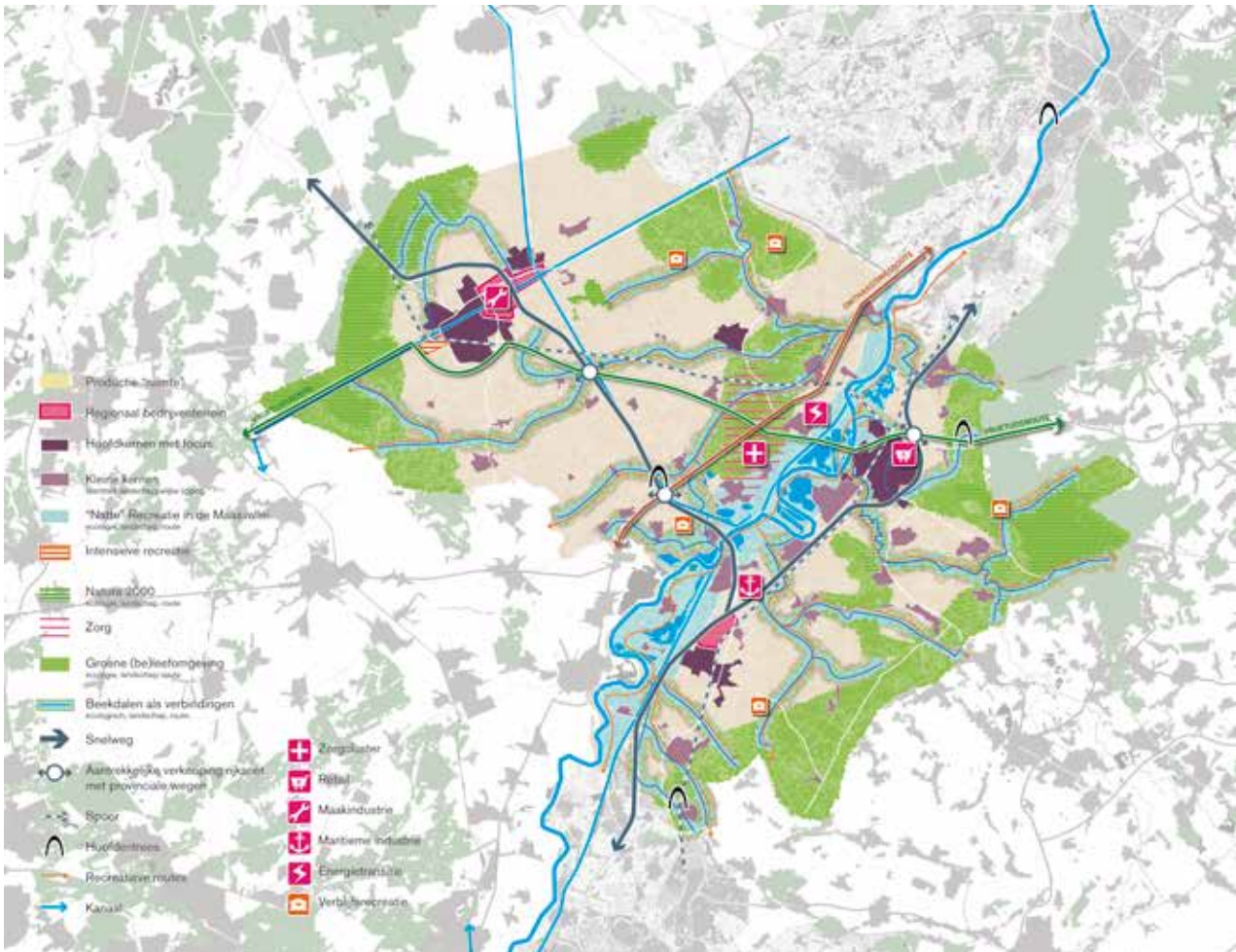
De opgaven hangen nauw met elkaar samen en moeten in onderling samenhang worden gezien. De focus in het POL is gericht op de fysiek-ruimtelijke opgaven en keuzen. Maatregelen om de bereikbaarheid te verbeteren dragen bijvoorbeeld ook bij aan een versterking van het economisch profiel, maar ook aan het menselijk kapitaal en de kwaliteit van leven. Aansluiting wordt gezocht bij de sociaal-culturele maatregelen, volkshuisvesting en het onderwijs- en arbeidsmarktbeleid. De onlangs gestarte dialogotafels in het kader van de demografische ontwikkelingen bieden hiertoe aanknopingspunten.

Misschien wel de belangrijkste opgave voor de regio is het ontwikkelen van het Maasplassengebied tot een top-waterrecreatiegebied in Nederland en de Euregio. De ontwikkelingen moeten inspelen op de lange termijn opgaven van het Deltaprogramma.

Nauw er mee samenhangend is het fysiek en economisch verbinden van de verschillende toeristisch-recreatieve trekkers in Midden-Limburg een belangrijke opgave. Het gaat bijvoorbeeld om:

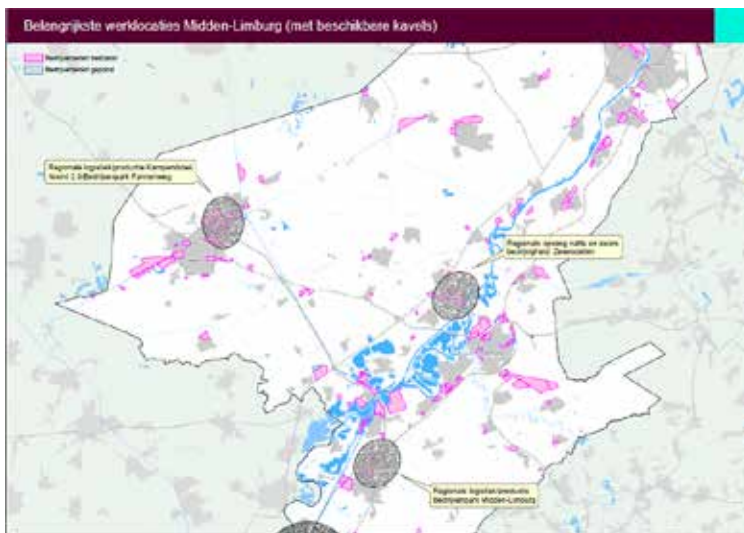
- het behouden van en versterken van bestaand landschap en (nieuwe) natuur (rust, ruimte)
- het ontwikkelen en beter benutten van de poorten, waarbij de poorten herkenbaar worden verknoot met het gebied,
- het profileren van Napoleonsbaan als onthaastingsroute als verbindingsweg tussen de maas en maasdorpen en het achterland (cultuurlandschappen en natuur),
- de A2 als etalage van kennis en kunde en bezienswaardigheden van de regio Midden-Limburg (geen pleidooi voor zichtlocaties langs de snelweg, maar om de kwaliteiten van de regio beter bekend te maken bij passanten),

- de thematisering van de N280 als vrijetijdsweg: toegangsweg voor retail, de Maasplassen, het groene hart en de ontwikkelingen op het gebied van toerisme en recreatie rond Weert.



De regio streeft naar een brede economische basis, die baat heeft bij een prettig woon- en leefklimaat, en economische structuurversterking met prioritering op agribusiness, zorg, maakindustrie, leisure&retail en logistiek conform de Economische Uitvoeringsagenda en Keyport 2020 . Een goede infrastructuur is een belangrijke voorwaarde voor het benutten en versterken van de economie. Voor de regio Midden-Limburg is de structurele verbreding van de A2 Weert-Eindhoven (ten behoeve van optimale bereikbaarheid van Eindhoven, belangrijk gezien vanuit de oriëntatie van Weert op Eindhoven), de directe aansluiting A2 bij de Clauscentrale en het opwaarden A2/A73 knooppunt st Joost (soepele verbinding van A2 naar A73) belangrijke aandachtspunten.

Innovatie en groei van het MKB is belangrijk voor een (blijvend) sterke economische structuur. Maakindustrie, logistiek en leisure& retail zijn sectoren waar de regio gemiddeld goed in is en waar nog groeipotentieel is. De regionale logistieke bedrijventerreinen langs de A2, Bedrijvenpark Midden-Limburg en Kampershoeke Noord 2.0/Bedrijvenpark Panneweg, bieden voldoende mogelijkheden voor het benutten en versterken van de regionale economie (zie figuur). Bedrijventerrein Zevenellen biedt mogelijkheden voor natte en zware bedrijvigheid en kansen voor energietransitie.



*Belangrijkste werklocaties Midden-Limburg*

Zorg en agribusiness zijn beide sectoren met een belangrijke werkgelegenheidsfunctie in de regio en bovendien belangrijk in termen van identiteit van de regio. De fysiek-ruimtelijke hoofdogaven en keuzen ten aanzien van het behoud van economisch gezonde duurzame agrarische sector, de relatie met het beheer van het landschap en plattelandsverbreding wordt nader uitgewerkt binnen het thema landbouw van de hoofdlijnschets.

Een aantrekkelijk woon- en leefklimaat is van belang om inwoners aan de streek te binden en om mensen van buitenaf verleiden zich hier te vestigen. Het woon- en leefklimaat is een sterk punt van Midden-Limburg dat verder benut moet worden. In het algemeen is de kwaliteit van leven in de regio Midden-Limburg goed. Met betrekking tot het wonen is regionale samenwerking noodzakelijk om leegstand te voorkomen en kwantitatief en kwalitatief te bouwen waar behoefte aan is. Er wordt ingezet op een intergemeentelijke structuurvisie Wonen en Leefbaarheid, waarin aandacht wordt besteed aan de planvoorraad, wijzigende behoeften vanwege demografische ontwikkelingen, herstructurering en kwaliteitsverbetering, van de bestaande voorraad, de sloopopgave, de verhouding tussen landelijk en stedelijk gebied en doelgroepen (waaronder arbeidsmigranten). Dreigende leegstand naast woningen van bijvoorbeeld kantoren, detailhandel, agrarische gebouwen en monumenten vraagt om een sectoroverstijgende oplossing. Een goede regionale ontsluiting per weg of spoor (verdubbeling van de Maaslijn en mogelijk ook de stations Baexem en Haelen) is belangrijk om mensen van buitenaf te verleiden zich te vestigen in de regio.

#### ***In elk geval nader uit te werken***

- Structuurvisie wonen en leefbaarheid.
- Transformatieopgave voorzieningen. Het beschikbaar houden van een pakket aan voorzieningen binnen alle kernen en centra is op termijn niet houdbaar.
- Afstemming tussen planvorming Maasplassen (Masterplan, intergemeentelijke structuurvisie) met POL. In dat verband zijn in elk geval de volgende vraagstukken van belang: grotere opgave in het kader van Deltaprogramma Limburgse Maas; invulling nieuwe natuur
- Nadere invulling 'niet vinken maar vonken' aanpak. Onder welke voorwaarden geven wij ruimte aan de uitbreiding van bestaande IV (en glastuinbouwbedrijven) op hun eigen locatie (zie ook thema landbouw, deel 3).
- Opgaven zorglandschap.
- Nadere afstemming gebruiksmogelijkheden ondergrond voor bodemenergie versus drinkwatervoorziening (als onderdeel van bredere visievorming op de ondergrond).

# ZUID-LIMBURG



## 1. Profiel van Zuid-Limburg

Zuid-Limburg is een aantrekkelijke regio met een uitstekend vestigingsklimaat en hoge kwaliteit van leven. Het maakt onderdeel uit van een Europese regio van 5,9 miljoen inwoners met een rijk palet van topsectoren. De regio levert met de Chemelot Campus in Sittard-Geleen en de Maastricht Health Campus een substantiële bijdrage aan de ontwikkeling van de Brainport Zuidoost-Nederland tot een innovatieve, duurzame en internationale economische topregio. Het gebied is letterlijk de poort naar Europa: Zuid-Limburg grenst op het smalste punt van de provincie voor zes kilometer aan Nederland en voor 220 kilometer aan het buitenland. De potenties van Zuid-Limburg zijn daardoor enorm, net als haar potentiële bijdrage aan de Nederlandse economie. Tegelijkertijd worden deze potenties bedreigd. De gevolgen van de bijzondere grensligging en demografische ontwikkeling in Limburg spelen namelijk nergens zo sterk als in het zuiden van de provincie. Er mogen over de landsgrenzen goede kansen liggen voor een 'grenzeloze groei', de met de grensligging gepaard gaande institutionele en infrastructurele barrières zijn nog lang niet geslecht. De grensoverschrijdende kansen op de arbeidsmarkt blijven daardoor nu nog voor een groot deel liggen.

De demografische omslag stelt Zuid-Limburg daarnaast voor een herstructureringsopgave die het gebied vanwege de omvang niet alleen kan dragen. Er is daarom een gezamenlijke inspanning nodig van Rijk, provincie, regio en steden om de bedreigingen voor Zuid-Limburg het hoofd te bieden. Alleen dan kan dit gebied zijn grote economische potenties waarmaken en kan de dreigende letterlijke marginalisering aan de uiterste rand van Nederland worden voorkomen. In de integrale gebiedsopgave van Zuid-Limburg staat de komende jaren daarom de economische structuurversterking centraal. Als onderdeel van de Brainport Zuidoost-Nederland moet het gebied zich verder ontwikkelen als de verbindende schakel met de regio's Eindhoven, Aken en Leuven/Hasselt. Dit bevordert de bundeling van technologische kennis en de wereldwijde export van de innovatieve producten die hieruit voortkomen. Rijk, provincie en gemeenten zouden alle belemmeringen die er zijn om de schakelfunctie te vervullen, moeten wegnemen. Om dit te bereiken, richt de aanpak zich op het tot stand brengen van:

- krachtige economische campussen en clusters die een substantiële bijdrage leveren aan het Bruto Nationaal Product;
- grootstedelijke centra als motoren van en magneten voor de (kennis)economie;
- een hoogwaardig en divers aanbod van woonmilieus voor (kennis)werkers;
- uitstekende verbindingen tussen economische (kennis) clusters binnen en buiten de regio;
- het waarborgen van de kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg

Deze opgaven wijzen erop dat in Zuid-Limburg een aantal kernambities een belangrijke rol spelen. Versterking van de economische structuur, de (inter)nationale en interne bereikbaarheid, de kwaliteit van leven en de beschikbaarheid van menselijk kapitaal. De urgentie van een gezamenlijke inspanning in Zuid-Limburg wordt overigens breed gedeeld. De provincie en het Rijk zetten voorjaar 2012 een belangrijke stap in de invulling van de gebiedsopgave door het sluiten van het convenant 'Een koers voor Limburg', met het bijbehorend Actieprogramma Zuid-Limburg. Deze vormen een belangrijke inspiratiebron voor de onderstaande beschrijving van de integrale gebiedsopgaven.

### Krachtige economische clusters

De twee campussen in Sittard-Geleen en Maastricht staan centraal in de clusterontwikkeling rond de nationale topsectoren Chemie, Life Sciences & Health en Hightech materialen en systemen. De samenwerkingsovereenkomst tussen de Universiteit Maastricht en de RWTH (Rheinisch Westfälische Technische Hochschule; de universiteit in Aken met meer dan 30.000 technische studenten) kan aan deze dwarsverbanden een grote bijdrage leveren. De aandacht mag zich in de nationale topsectoren niet beperken tot alleen het topsegment en het aantrekken daarvan. De kenniseconomie veroorzaakt een *multiplier* voor de reguliere productie en diensteneconomie. Zuid-Limburg levert ook een bijdrage aan de ondersteunende (top)sectoren Energie en Logistiek. Daarnaast is het gebied een van de populairste binnenlandse vakantiebestemmingen. Leisure is daardoor een cluster van formaat met ruim 20.000 banen. Ook het financieel-administratief cluster is in Zuid-Limburg sterk vertegenwoordigd met onder andere het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek), pensioenuitvoeringsbedrijf APG, pensioenfonds AZL, de belastingdienst en diverse Europese shared service centra.



Voor de Zuid-Limburgse uitvoering van het Brainport 2020-programma is LED (Limburg Economic Development) opgericht. Ondernemers, onderwijs- en onderzoeksinstituten en overheden werken hierin nauw samen aan de gezamenlijke economische ambitie om een steeds grotere bijdrage te leveren aan de Nederlandse economie.

### Stedelijke centra (stedelijkheid en ontmoeting)

Bedrijven vestigen zich daar waar 'het' gebeurt. De vraag is: wat is/wordt 'het'? Het Centraal Planbureau zei daarover in 2010 het volgende in zijn vooruitblik naar 2040: 'Menselijk talent is een cruciale vestigingsfactor: bedrijven volgen steeds meer de mensen. Het gaat daarbij om actieve, creatieve, goed opgeleide, ondernemende mensen met een diverse achtergrond, die als groep een sterke impuls geven aan de stedelijke economie. Maar juist deze groep mensen is minder dan voorheen gebonden aan een plek. Zij zijn steeds mobieler en concentreren zich in attractieve steden. Steden strijden om dit talent en in deze competitie zullen er winnaars en verliezers zijn.' Stedelijkheid is de ruimtelijke conditie waarbij ontmoetingen ('face to face') tussen verschillende soorten mensen in de openbare ruimte tot stand kunnen komen. Naast de aansluiting op mondiale netwerken is het van belang dat mensen kunnen wonen op loopafstand van een aantrekkelijke binnenstad, met een interessante mix aan kennis, cultuur en



voorzieningen. Verstedelijking komt dus neer op het versterken van de aantrekkingskracht van de centraal stedelijke gebieden als ideale habitat voor kenniswerkers. De verdere ontwikkeling van de drie Zuid-Limburgse stadscentra in Heerlen, Sittard-Geleen en Maastricht kan daarom niet los worden gezien van de integrale opgave van Zuid Limburg. Dit maakt deze gebieden, en dus Zuid-Limburg, aantrekkelijker voor (kennis)werkers en (inter)nationale bedrijven.



### Diversiteit van hoogwaardige woonmilieus (herstructurering)

Daar waar het bij 'verstedelijking' gaat om de stedelijke ontwikkelingen in de drie centra, gaat het bij de woonmilieus om het totaalaanbod en dan met name om wonen. In Zuid-Limburg wonen 608.000 mensen waarvan 30.000 studenten. In de hele Euregio (50 km om Zuid-Limburg heen, binnen een reisafstand van maximaal een uur) wonen 3,7 miljoen mensen. Wat kan het gebied mensen bieden, hoe is en blijft Zuid-Limburg onderscheidend? Zuid-Limburg heeft op woongebied het nodige te bieden. Wie hoogstedelijk wil wonen, kan terecht in de stedelijke centra Heerlen, Maastricht of Sittard. Tussen deze stedelijke gebieden ligt het groene hart van Zuid-Limburg, het Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Van groot belang voor de toeristisch-recreatieve sector en een aantrekkelijke vestigingsfactor voor potentiële bewoners.

Tegenover de pluspunten staan bedreigingen. Door de krimp staat de kwaliteit van de leefomgeving in grote delen van Zuid-Limburg onder druk. De woningmarkt is in meerdere opzichten uit evenwicht geraakt. De opgave op het gebied van de herstructurering ligt de komende jaren vooral in de (suburbane) woonwijken. Door de demografische omslag en de mismatch tussen vraag en aanbod liggen dalende woningwaardes, toenemende leegstand, verloedering en sociaal isolement op de loer. De herstructureringsopgave in Zuid-Limburg en vooral in Parkstad is zo complex, uniek en urgent dat een gezamenlijke actie niet uit kan blijven.

De afgelopen jaren hebben Rijk, provincie, gemeenten, buurtorganisaties en corporaties samen belangrijke stappen gezet waardoor, tegen alle sombere scenario's in, de woningwaardes en de leefbaarheid in buurten op peil zijn gebleven. De woonmilieus zullen verder gedifferentieerd moeten worden: enerzijds verdunning, vernieuwing en vergroening van bestaande milieus, zodat wordt voorzien in de behoefte aan ruime en groene woonmilieus waarin rust, ruimte en privacy voorop staan. Anderzijds aantrekkelijke en betaalbare stadswoningen in de binnenstad of op loop- en fietsafstand daarvan. Hier staan stedelijkheid en ontmoeting voorop. De herstructurering van de gebieden grenzend aan de binnensteden biedt een kans om in deze behoefte te voorzien.

### Goede verbindingen (bereikbaarheid)

Kennisclusters moeten onderling goed verbonden zijn. Of het nu gaat om datavervoer, personenvervoer of productenvervoer, de bereikbaarheid is een bepalende vestigingsfactor. Goede verbindingen binnen Zuid-Limburg, met name tussen de steden en de campussen onderling, zijn daarom van groot belang. Misschien nog belangrijker zijn de verbindingen naar de sterke regio's binnen een uur rijden om ons heen. Eindhoven, Aken, Luik en Leuven zijn kennisregio's waarmee vanuit Zuid-Limburg veel wordt samengewerkt. Op

grotere afstand liggen Brussel, Amsterdam, Parijs en Frankfurt. Bij de hoofdwegen draait het om de E314 (Antwerpen- Düsseldorf, in Nederland A76), de E25 (Amsterdam-Luik, A2 in Nederland), de N297/ B56n als nieuwe snelle verbinding richting het Ruhrgebied, het Maaskruisend verkeer in Maastricht en de aanhaking van de Buitenring in Parkstad aan het Duitse wegennet. De wegen kruisen elkaar en zijn de levensaders van de Zuid-Limburgse economie. Zowel de capaciteit als de kwetsbaarheid (door het gebrek aan alternatieve routes) zijn een punt van aandacht.



Bij het spoor draait het om snelle verbindingen tussen de Randstad via Zuid-Limburg naar Luik en Aken, waar kan worden aangehaakt op het Europese hogesnelheidsnetwerk richting Brussel/Parijs/Londen enerzijds en Keulen/Frankfurt/ München anderzijds. En daarnaast ook om een goed functionerend regionaal netwerk met hoogfrequente verbindingen, niet alleen binnen de regio maar ook grensoverschrijdend naar Hasselt-Genk, Aken en Luik.

Zuid-Limburg ervaart voortdurend dat de nationale discussie over infrastructuur ophoudt bij de grens. Bij het beoordelen van het belang van de verbindingen vanuit de Randstad naar Zuid-Limburg vergeet men in de afwegingsmodellen vaak om over de grens te kijken. Binnen een uur reistijd van Zuid-Limburg bevinden zich 2,2 miljoen banen. Binnen een uur van Amsterdam zijn dat er 1,7 miljoen. Verbindingen met Zuid-Limburg zijn dus ook voor de Randstad van belang. Naast een bereikbaarheidsopgave is ook het leggen van sociale, juridische, fiscale en culturele verbindingen in dit opzicht minstens zo belangrijk.

Tenslotte zijn de verbindingen over weg, spoor en water (Maas, Julianakanaal, havens in Born, Stein en Beatrixhaven) van wezenlijk belang voor de logistiek en productie.

#### Groene hart (landschap en leefbaarheid)

Te midden van de stedelijke gebieden in Zuid-Limburg ligt een hoogwaardig landschappelijk en cultuurhistorisch landschap; het Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Dit landschap kenmerkt zich door een unieke afwisseling van plateaus en beekdalen, met als dragers van dat landschap uitgestrekte natuurgebieden met een hoge biodiversiteit, de Maas, de beken en cultuurhistorische elementen zoals kastelen, carréboerderijen, oude dorpskernen et cetera. De belangrijkste thema's voor het Nationaal Landschap Zuid-Limburg zijn landbouw, wonen (herstructurering), (behoud van) leefbaarheid en toerisme en recreatie. Hier liggen ook de belangrijkste ruimtelijke opgaven.



Het behoud en de ontwikkeling van de kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg is, en wordt door eenieder als enorm belangrijk gezien, hetgeen onder meer heeft geleid in een palet aan regelgeving. Diezelfde regelgeving legt echter soms een onnodige rem op de ontwikkeling van initiatieven en daarmee de economische vitaliteit van het Nationaal Landschap. Kernvraag is hoe we de kwaliteit van dit landschap, dat bij uitstek een cultuurlandschap is, kunnen behouden, beheren en doorontwikkelen? Welke rol is hierin weggelegd voor met name de agrarische en toeristische sector en hoe kan bijvoorbeeld de landbouw een duurzaam toekomstperspectief worden geboden in het Nationaal Landschap van Zuid-Limburg? De verwachting is dat het aantal agrarische bedrijven, bij uitstek de beheerder van het landschap, in de komende decennia fors zal afnemen. Dit roept de vraag op hoe moet worden omgegaan met vrijkomende agrarische bebouwing en in sommige gevallen tegelijkertijd cultuurhistorisch waardevolle objecten (als zijnde een van de kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg), alsook het beheer van het landschap.

Vanwege de hoge kwaliteit van het cultuurlandschap is het Nationaal Landschap Zuid-Limburg een grote toeristisch-recreatieve trekpleister. Deze sector vormt een belangrijke economische drager van dit gebied en biedt werkgelegenheid aan circa 20.000 personen. Ook kleinschalige bedrijvigheid is aanwezig. In een aantal dorpskernen neemt de leefbaarheid af, veelal vanwege het langzaam verdwijnen van het voorzieningenniveau en een toenemende (woning)leegstand aldaar. Hiermee is de relatie met de regionale herstructurering (onder meer van wonen, bedrijvigheid, voorzieningen) direct gelegd. Het uitgangspunt voor het gehele groene hart zou moeten zijn hoe de totale leefbaarheid kan worden verbeterd, zowel in het ruimtelijk-fysieke als het sociaal-culturele domein. Het anders organiseren van voorzieningen in relatie tot bereikbaarheid is daarbij onvermijdelijk. Overigens zal het wonen in het landelijk gebied altijd aantrekkelijk blijven, gelet op de unieke kwaliteiten van het landschap en de directe nabijheid van de steden. Leegloop van dorpen of gebieden, zoals dat in Noord-Frankrijk of Oost-Duitsland is gebeurt, is hier zeker niet aan de orde.

## 2. Visie op Zuid-Limburg

Zuid-Limburg is een regio met een uitstekend vestigingsklimaat, waar de kwaliteit van leven hoog is. De transformatieopgaven waar deze regio de komende jaren voor staat bieden kansen om deze kwaliteit te versterken.

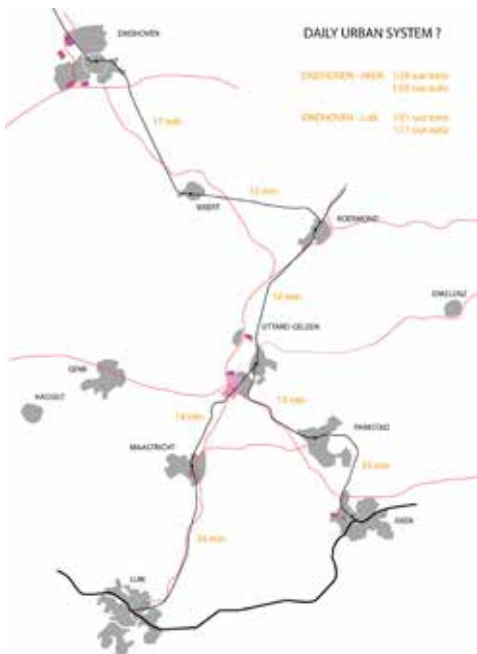
Voor de toekomst van de regio is het van belang om goede keuzen te maken. Keuzen die te maken hebben met kwalitatieve ontwikkelingen en minder met kwantitatieve groeiopgaven. Via bindende afspraken en regionale sturing zal gewerkt dienen te worden aan een betere balans tussen vraag en aanbod van functies. Kwaliteit dient absoluut als leidend principe bij al deze sturingsvragen gehanteerd te worden. Versterking van de kwaliteiten van de steden én het landschap in Zuid-Limburg staat daarin voorop.

Kiezen dus voor échte steden en écht landschap. De ladder van duurzame verstedelijking, waarbij nieuwe stedelijke ontwikkelingen nadrukkelijk worden gemotiveerd en afgewogen met oog voor (1) de regionale behoefte, (2) de beschikbare ruimte en (3) de ontwikkeling van de omgeving (multimodaal ontsloten), zal deze benadering ondersteunen.

### Ruimtelijk-economische positionering

Zuid-Limburg is een belangrijk deel van Brainport 2020. Belangrijke pijlers hierbij zijn kennisontwikkeling, valorisatie en productie op het gebied van de topsectoren chemie, health en automotive.

De Universiteit van Maastricht (UM) speelt een belangrijke rol in de kennisontwikkeling met name in het kennisnetwerk met de Technische Universiteit Eindhoven (TUE) en de RWTH in Aken. Daarnaast zorgen de nabijheid van de Universiteiten van Luik en Hasselt voor versterking. In dit kennisnetwerk vormen de Health Campus in Maastricht en de Chemelot Campus in Sittard-Geleen een broedplaats voor kennisontwikkeling en valorisatie op het gebied van health en chemie. Het Academisch Ziekenhuis Maastricht (AZM) en de activiteiten op het Chemelot-terrein met grote spelers zoals DSM en Sabic vormen hierin de sterke motoren. Op het gebied van kennisontwikkeling, valorisatie en productie van automotive ligt de sterke lijn met name op de binding tussen Eindhoven-Sittard (VDL)-RWTH.



Regionale ov-verbindingen

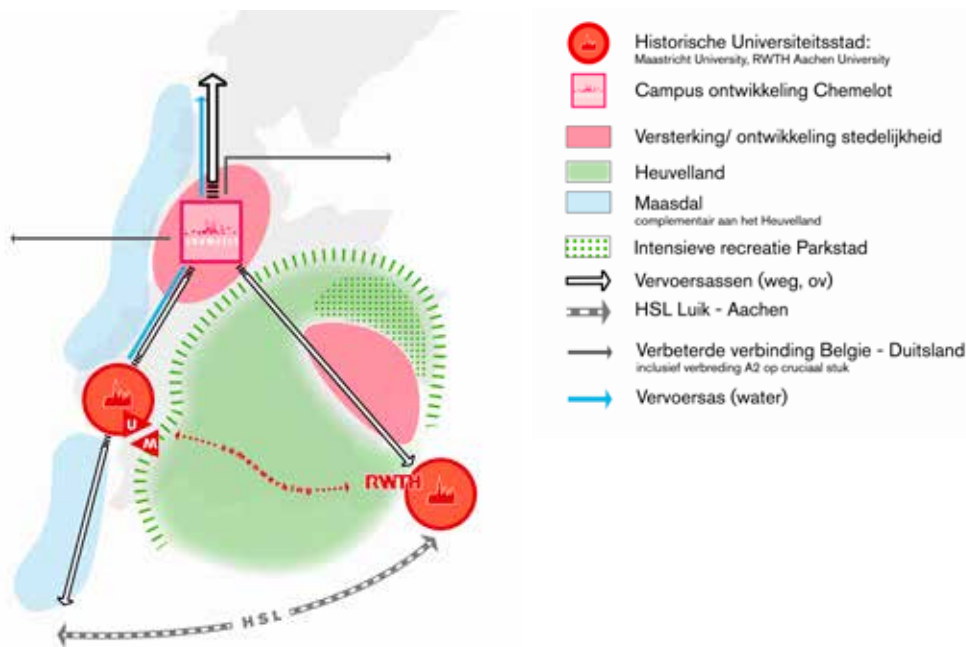


Bredere context Zuid-Limburg

De belangrijkste onderscheidende kwaliteit van Zuid-Limburg is het kennisklimaat, in de context van een aantrekkelijk woon- en leefklimaat. Het kennisklimaat wordt bepaald door de aanwezigheid van de UM, in combinatie met de RWTH, en het kenniscluster op het Chemelot-terrein. Het woon- en leefklimaat wordt onder andere bepaald door de aanwezigheid van twee historische steden (Maastricht en Aken) en twee unieke landschappen (Heuvelland en Maasdal) die gezamenlijk het Nationaal Landschap Zuid-Limburg vormen. De historische steden dragen door hun ontmoetingsfunctie ook in belangrijke mate bij aan het kennisklimaat. Deze kwaliteiten moeten versterkt worden. Aanvullend daarop bevinden zich in de verstedelijkte zones van Parkstad en Sittard-Geleen ruimtes voor de spin-off van de kenniseconomie, zoals ruimte voor bedrijvigheid en logistiek. Ook is er in Parkstad ruimte voor grootschalige intensieve vormen van recreatie, zodat het Heuvelland, ter bescherming van de aanwezige kernkwaliteiten, hierin ontzien kan worden. Essentieel is de aansluiting van Zuid-Limburg op het Europese IC/HSL netwerk (Eindhoven, Luik, Aken) en de regionale o.v.-verbinding tussen de campussen en de steden.

In deze regiovisie wordt de relatie met Aken van bijzonder belang geacht, gezien deze sterke economische

verbanden. Daarbij moet vooral worden ingezet op de complementariteit van de universiteiten van Maastricht en Aken; beide hebben een uitstekend op elkaar aansluitend curriculum (vermarkten / bedenken). Daarnaast sluit Aken ook fysiek aan bij de stedelijkheid van de regio, met de aaneengesloten stedelijke gebieden van Herzogenrath, Parkstad en Vaals. Het intensiveren van de relatie met Aken kan daardoor ruimtelijke en economische implicaties hebben voor Zuid-Limburg, bijvoorbeeld voor de woningmarkt in Parkstad en Vaals en de doorontwikkeling van bedrijventerrein Avantis, mede door spin-off van de versterkte samenwerking tussen RWTH, UM, chemie en automotive.



*Ruimtelijk-economisch concept Zuid-Limburg*

Keuze: het versterken van de relatie Aken - Zuid-Limburg als speerpunt in de grensoverschrijdende samenwerking.

### Stedelijkheid en ontmoeting

Stedelijkheid wint aan economische en sociale betekenis. Stedelijkheid is de ruimtelijke conditie waarbij ontmoetingen ('face to face') tussen verschillende soorten mensen in de openbare ruimte tot stand kunnen komen. Naast de aansluiting op mondiale netwerken is het van belang dat mensen kunnen wonen en werken in de directe nabijheid van een aantrekkelijke binnenstad, met een interessante mix aan kennis, cultuur en voorzieningen. Het vestigingsklimaat, de kenniseconomie en de inwoners hebben dus baat bij aantrekkelijke centra, waar men elkaar kan ontmoeten. In de regio Zuid-Limburg zijn de binnensteden van Maastricht, Heerlen en Sittard de belangrijkste ontmoetingsplekken waar deze mix kan worden aangetroffen. Maastricht is daarbij een (inter)nationaal centrum; de binnensteden van Heerlen en Sittard fungeren als regionale centra.

Daarnaast zijn er in Zuid-Limburg enkele subcentra (als lokale ontmoetingsplekken met onderscheidende kwaliteiten zoals cultuurhistorische bebouwing, horeca en winkels) en een aantal monofunctionele voorzieningengebieden (waar men doelgericht heengaat). In Zuid-Limburg zijn in het verleden dergelijke voorzieningen gerealiseerd die geen directe relatie hebben met de stedelijke gebieden. Gelet op het belang van aantrekkelijke binnensteden voor het vestigingsklimaat van de regio, gaat de ontwikkeling van bestaande multifunctionele en levendige centra vóór de verdere ontwikkeling van monofunctionele voorzieningengebieden die geen relatie hebben met de binnensteden. Kantoren en detailhandel dienen bij voorkeur in of aansluitend aan bestaande binnensteden te worden gesitueerd.

Keuze: Ontwikkeling van bestaande multifunctionele en levendige centra en subcentra gaat voor de ontwikkeling van monofunctionele voorzieningen die geen directe relatie hebben met deze centra.

Keuze: Geen nieuwe monofunctionele voorzieningengebieden ontwikkelen die geen directe relatie hebben met de stedelijke centra; geen 'verbreding' toestaan in bestaande monofunctionele voorzieningengebieden, waardoor deze gaan concurreren met de stedelijke centra.

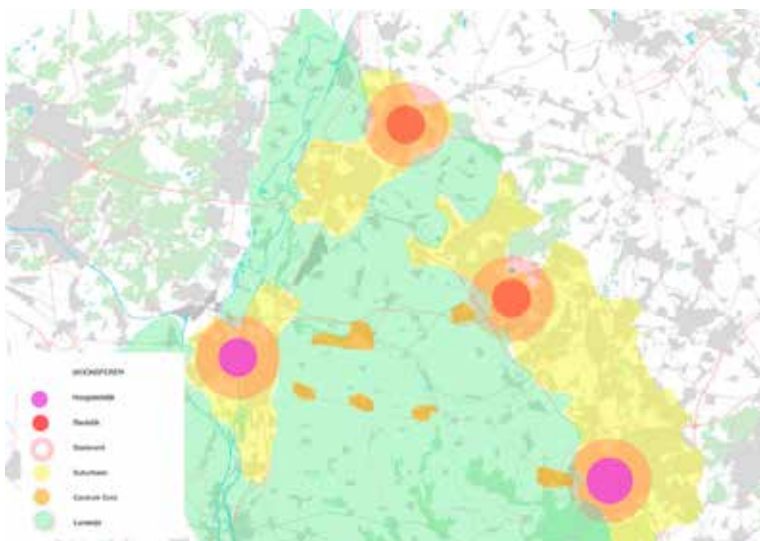
### Wonen

Een analyse op het niveau van de regio laat zien dat er grofweg drie woonsferen kunnen worden onderscheiden (stedelijk, landelijk, suburbaan).

Aan de ene kant het stedelijk woonmilieu. Dit is te vinden in Maastricht, Sittard-Geleen, Heerlen en vlak over de grens in Aken. Deze gebieden zijn bij uitstek het domein van "de nieuwe stedeling", die de nabijheid van cultuur en ontspanning belangrijk vindt. Het gaat daarbij niet alleen om de binnenstad, maar ook en vooral om de woongebieden daar direct omheen. De belangstelling voor dit woonmilieu is en blijft groot.

Aan de ander kant van het spectrum bevindt zich het landelijk wonen, eveneens een geliefd woonmilieu, zowel bij de huidige inwoners van Zuid-Limburg als voor nieuwkomers van buiten de regio. Het dorpse wonen, de kwaliteit van het landschap, kleinschaligheid, ontspanning en rust, cultuurhistorie en identiteit, zijn belangrijke troeven. Geaccepteerd wordt dat men voor bepaalde voorzieningen in enkele grotere landelijke kernen of de omliggende steden moet zijn.

De derde woonsfeer heeft betrekking op het suburbaan gebied. Hier wonen momenteel de meeste mensen. Er is sprake van een grote diversiteit in kwaliteiten. Dit heeft veel te maken met ligging (t.o.v. stad en landschap), structuur, identiteit en cultuurhistorische kenmerken. De diversiteit aan kwaliteiten leidt op dit moment echter niet overal tot voldoende onderscheidende woonmilieus, waardoor een deel van het gebied juist herkenbaarheid en oriëntatie mist. Dit woonmilieu voorziet over het algemeen in dagelijkse voorzieningen op loop- en fietsafstand. Het landschap is niet direct voelbaar, maar wel goed bereikbaar vanuit de woonomgeving. In delen van het suburbane woonmilieu ligt de grootste kans om door middel van verdunning, vernieuwing en vervanging tot een kwaliteitsverbetering te komen en daarmee de woningvoorraad opnieuw in balans te brengen.



### 3. De belangrijkste uitdagingen

Met de kwalitatieve opgave als vertrekpunt, dient de ruimtelijke en functionele transformatie in Zuid-Limburg zich in de nabije toekomst steeds te richten op de versterking van de kwaliteiten in deze drie sferen (stedelijk, landelijk en suburbaan). Kortom: 'echte steden, echt landschap'.

Keuzen:

Stedelijk	versterken van de stadscentra als ontmoetingsplaats kwaliteit publieke ruimten verbeteren woningvoorraad aantrekkelijker maken verdichting mogelijk (saldo 'plus')
Landelijk	versterking van de landschappelijke kwaliteit woningbouw inzetten voor behoud cultuurhistorisch erfgoed alleen nieuwbouw in combinatie met herstructurering en vernieuwing (saldo 'nul') aandacht voor leefbaarheid kleine kernen (maar niet automatisch behoud van alle voorzieningen)
Suburbaan	kwaliteit versterken door verdunnen, vernieuwen en vergroenen (saldo 'min') bijzonder aandacht voor ligging, structuur, identiteit en cultuurhistorie verbindingen naar stad en landschap verbeteren afhankelijk van situatie keuze voor structuur of 'acupunctuur'

#### Landschap

Te midden van de drie verstedelijkte gebieden in Zuid-Limburg is een uniek landschap gelegen, dat gekenmerkt wordt door hoogwaardige landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten: het Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Een gebied waar het hoogwaardig wonen, werken en recreëren is. Het landschap en de steden vormen een gezamenlijke eenheid in complementariteit, hetgeen ook door de economische topsectoren wordt gezien als een belangrijke vestigingsplaatsfactor. Het landschap biedt verder ruimte voor onthaasting en ontspanning voor inwoners van Zuid-Limburg en toeristen.

Kernvraag is hoe we de kwaliteit van het landschap, dat bij uitstek een cultuurlandschap is, kunnen behouden, beheren en doorontwikkelen? In Zuid-Limburg onderscheiden we drie grote landschappelijke opgaven, namelijk:

#### 1. *Behouden en versterken van de kwaliteiten van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg*

De structurerende landschappelijke elementen die kunnen worden onderscheiden zijn plateaus en beekdalen. De beekdalen worden gekenmerkt door een hoge ruimtelijke kwaliteit en diversiteit aan functies. Voor de kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap is het van wezenlijk belang dat inwoners, ondernemers (onder meer in de agrarische en toeristische sector), waterschappen, overheden en natuurorganisaties intensief zullen samenwerken. De agrarische sector dient rekening te houden met de kleinschaligheid van het cultuurlandschap. Met name in de beekdalen en op de hellingen dient de ontwikkelruimte afgestemd te worden op de draagkracht van het landschap. Verbreding, innovatie, duurzaamheid en beheer van het landschap zijn daarin kernbegrippen. De plateaus zijn daarentegen grootschaliger van karakter. Openheid en uitzicht zijn belangrijke kernwaarden. Deze gebieden bieden (ontwikkel)ruimte voor een grootschaliger vorm van landbouw.

## 2. *Verbetering van de ruimtelijke relatie tussen Zuid-Limburg en het Maasdal*

Door de aanleg van grootschalige noordzuid-gerichte infrastructuur (snelweg, spoorweg, kanaal) is de relatie tussen het Maasdal en het Zuid-Limburgse landschap voor een deel verloren gegaan. Zowel vanuit het Heuvelland als vanuit de stedelijke gebieden kan de ruimtelijke relatie (toeristisch) met het Maasdal worden verbeterd. Hierbij kan worden aangehaakt bij de investeringen die het Rijk doet in het kader van het Deltaprogramma Maas.

## 3. *Toevoegen van landschappelijke kwaliteiten in suburbane gebieden van de voormalige mijnstreken*

In de regio's Parkstad Limburg en de Westelijke Mijnstreek biedt de transformatieopgave op het gebied van wonen een uitgelezen kans om de ruimtelijke kwaliteit te verbeteren en landschappelijke structuren te herstellen. In Parkstad kan de regionale bekenstructuur als leidend principe worden gehanteerd en in de Westelijke Mijnstreek ligt de ontwerpogave in de overgang tussen het Nationaal Landschap en het Maasdal (Midden-Limburg).

## Verbindingen

Goede en snelle Europese verbindingen, zowel via spoor als over de weg, zijn van groot belang voor het vestigingsklimaat van Zuid-Limburg en met name voor de ontwikkeling van de topsectoren c.q. de kennis-economie en de kracht van de steden. Vanuit transport en logistiek zijn naast verbindingen via spoor en weg, ook goede verbindingen via het water en de aansluiting op buisnetwerken essentieel (trimodaliteit / ongehinderd logistiek systeem).

Binnen het spoornetwerk ontwikkelt zich een HSL-netwerk op Europees niveau. Dit netwerk verbindt de grote centra en deels ook luchthavens met elkaar hetgeen een schaalsprong in de verbindingen betekent. Kenniscentra kunnen hiervan profiteren omdat ze daardoor opgenomen worden in een mondiaal netwerk. Zuid-Limburg bevindt zich tussen een aantal grote (kennis)centra, maar kan profiteren als deze beter met elkaar worden verbonden. In economisch opzicht zijn daarin vooral Eindhoven en Aken relevant. Zuid-Limburg zou kunnen profiteren van een snelle IC of IC-plus verbinding tussen Randstad / Eindhoven en Aachen / Ruhrgebied / Frankfurt. Daarnaast blijft ook een intercity via Maastricht naar Luik van belang. Een snelle IC-verbinding met vooral Eindhoven, Luik en Aken leidt er bovendien toe dat er meer banen binnen bereik zijn voor de inwoners van Zuid-Limburg.

De regionale spoorverbindingen sluiten goed aan op het IC-netwerk. Een probleem in Zuid-Limburg is wel nog de mismatch tussen een aantal voorzieningengebieden, die aan de snelweg zijn gekoppeld, en het railsysteem dat de binnensteden met elkaar verbindt. De ambitie is om de multimodaliteit van deze gebieden te verbeteren. Gelet op het belang van goede verbindingen met en tussen kennis- en economische clusters zijn er drie belangrijke opgaven op het gebied van regionaal openbaar vervoer:

1. Maastricht – Aken
2. Parkstad – Aken
3. Chemelot Campus– centrum Sittard

Niet alleen de binnensteden moeten met elkaar worden verbonden, maar ook de kenniscentra Randwyck Health Campus, Chemelot Campus, Klinikum / RWTH Aachen met zijn spin-off.

Hoe zorgen we voor een goede bereikbaarheid van verbindingen van en naar de knooppunten met gebieden die niet zijn gelegen aan het huidige OV-netwerk, bijvoorbeeld de HS Zuyd-Campus in Heerlen, de Chemelot Campus en de RWTH Campus Melaten?

In het (inter)nationale netwerk van weginfrastructuur kunnen twee belangrijke vervoersstromen worden onderscheiden:

1. noordzuid-verbindingen, voornamelijk gerelateerd aan kennis- en personenvervoer;
2. oostwest-verbindingen, voornamelijk ten dienste van goederenvervoer.

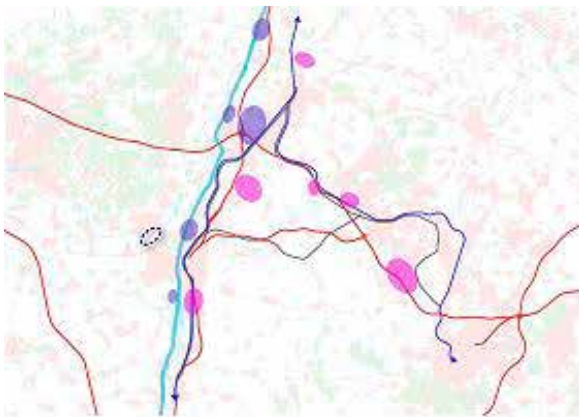


De verbreding van de A2 tussen Kerensheide en Maasbracht is van groot belang voor de robuustheid van de doorstroming van zowel het noordzuid- als het oostwestverkeer. De beoogde aanleg van de oostwestverbinding B56n ten noorden van Sittard biedt in logistiek opzicht kansen voor de bedrijventerreinen van Holtum-Noord, Nedcar en Chemelot, en daarmee voor Zuid-Limburg.

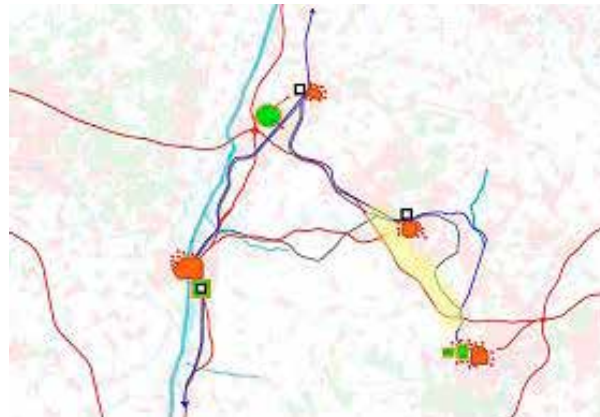
Het netwerk van snelwegen in Zuid-Limburg staat tevens ten dienste van het regionale verkeer.

### Werken

Vanuit economisch perspectief is het van belang om te sturen op kwaliteit van werklocaties en kansen te benoemen en benutten vanuit regionaal belang en in samenhang met logistiek, stedelijkheid en landschap. Zowel ter ondersteuning van de topsectoren, als voor de lokale en regionale economie en werkgelegenheid.



*Logistiek, productie, distributie*



*Stad, kennis, cultuur, diensten*

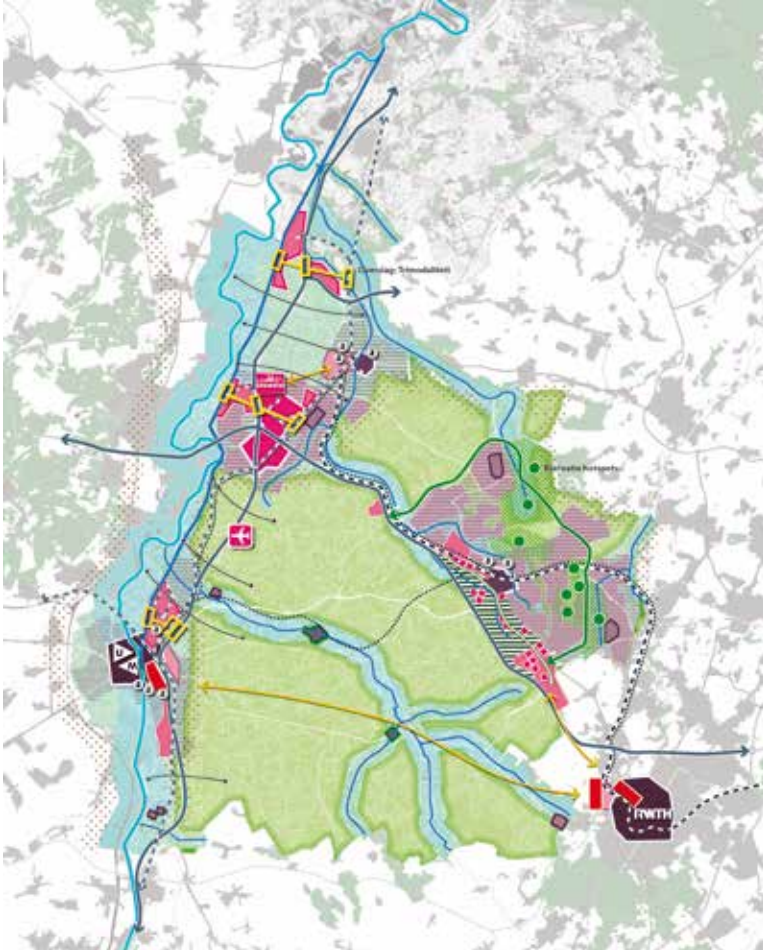
Logistiek en productie trekken zich weinig aan van de stad en hebben een eigen dynamiek. De meeste terreinen liggen in het Maasdal en zijn trimodaal ontsloten (weg, water en spoor). De terreinen in Parkstad hebben vooral een goede ontsluiting via de weg. Het is in economisch opzicht van belang om deze locaties ook uitsluitend voor productie en logistieke bedrijvigheid te blijven benutten en hier geen ander gebruik toe te staan.

Voor kennisgerelateerde bedrijvigheid en campusontwikkelingen is een sterke relatie met de stedelijke centra, met een mix aan cultuur en voorzieningen en multimodaal ontsloten, van wezenlijk belang. Ook andere diensten en kantoren dienen in of in de directe nabijheid van deze steden gesitueerd te worden. Verder kunnen in de directe nabijheid van de stadscentra broedplaatsen voor innovatie en creatieve industrie tot bloei komen, in vrijkomende gebouwen of terreinen.

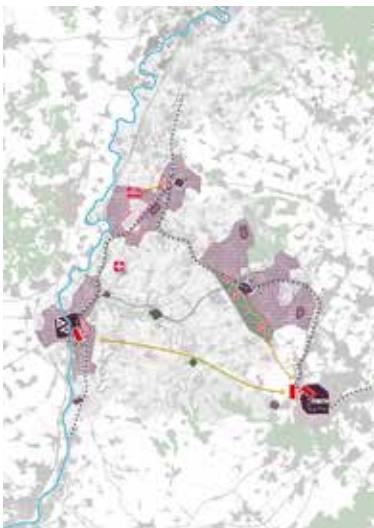
Voor enkele bedrijventerreinen, bijvoorbeeld met een bijzondere landschappelijke ligging, kan ook vergroening aan de orde zijn. Daarbij kan onder andere gedacht worden aan bedrijventerreinen aan de oostflank van Parkstad, waar een omvorming naar leisure-activiteiten kan zorgen voor nieuwe economische dynamiek.

Ten aanzien van het aanbod aan bedrijventerreinen geldt dat Zuid-Limburg op dit moment, op basis van de huidige restcapaciteit (circa 486 ha.), een uitgiftehorizon heeft die reikt tot 2029. Het is dus niet nodig om nieuwe bedrijventerreinen te ontwikkelen. Sterker nog: bestaande 'zachte' plancapaciteit kan komen te vervallen. Daarnaast verdient het aanbeveling om 'hardere' plannen voorlopig 'on hold' te zetten. Deze kunnen op termijn eventueel als reservelocatie worden ingezet.

Keuze (kwalitatief): Terreinen voor logistiek en productie optimaal inzetten voor deze bedrijfstak – kennisgerelateerde bedrijvigheid en diensten in directe relatie met de stedelijke centra – kansen benutten voor vergroening en doorontwikkeling naar leisure op locaties met een bijzondere landschappelijke ligging.  
Keuze (kwantitatief): Geen nieuwe bedrijventerreinen ontwikkelen, bestaande zachte plancapaciteit laten vervallen (m.u.v. specifieke thematische terreinen), hardere plannen voorlopig bevroren.



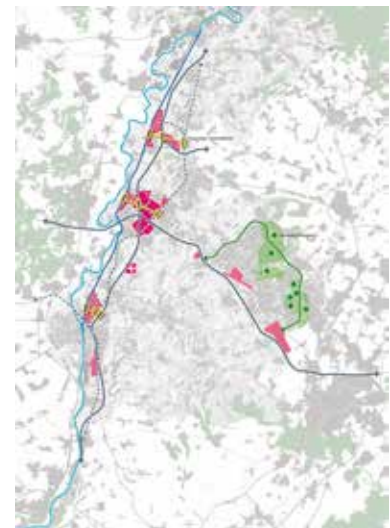
*schets visie Zuid-Limburg*



*Stedelijkheid*



*Landschap*



*Werklocaties*

***In elk geval nader uit te werken***

- Visie wonen en leefbaarheid Zuid-Limburg (in relatie tot Kompas/Koers voor Zuid-Limburg)
- Visie en aanpak werklocaties. In dat verband spelen vragen als: In hoeverre is de (door)ontwikkeling van bijvoorbeeld Makado Beek, Hotel Gronsveld en Roda Boulevard Kerkrade gewenst in het licht van de stedelijkheid- en ontmoetingsfunctie in centra en subcentra? Wat kunnen we hiervan leren? Vraag is verder hoe synergie tussen de ontwikkeling op de Chemelot Campus en stedelijke dynamiek (Sittard, Maastricht, Aken) het beste bereikt kan worden. Daarnaast bijzondere aandacht voor luchthaven MAA.
- Concretisering aanpak Nationaal Landschap (met link naar Drielandenpark en Maasdal).
- Landbouw. De landbouw in Zuid-Limburg is van belang voor (behoud, beheer en versterking van de kernkwaliteiten van) het Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Hoe kunnen we de landbouw een duurzaam economisch perspectief bieden? Welke kansen biedt agglomeratielandbouw (bv grootschalige opslag voor een deel op bedrijventerreinen in plaats van naast het agrarisch bedrijf).
- Energie
- Grensoverschrijdende potenties; aansluiting Visie Zuid-Limburg op aangrenzende regio's Vlaanderen / Wallonië, Duitsland, Midden-en Noord-Limburg.
- Potentie toerisme en leisure
- Afstemming ruimtelijke ontwikkeling Maasdal op de lange termijn en hoogwateropgave Deltaprogramma Limburgse Maas, met bijzondere aandacht voor het gebied Eijsden – Maastricht. Koppelen met de wens om de ruimtelijke relatie tussen nationaal landschap en Maasdal te versterken.



***DEEL 3***

***samenhangende***

***prioritaire***

***onderwerpen***

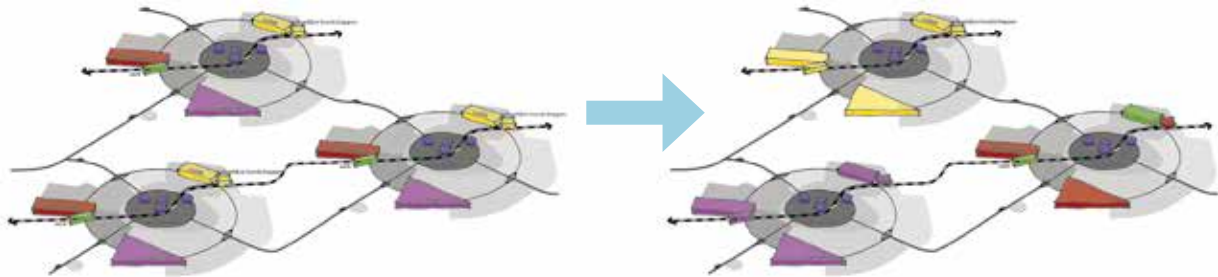
### 3.0 Introductie

**In dit onderdeel wordt ingezoomd op de twaalf onderwerpen die in de Agenda POL2014 als prioritair zijn aangemerkt. Die onderwerpen zijn op allerlei manieren met elkaar verbonden.**

Samen verdelen ze de Limburgse ruimte: waar de een groeit, neemt voor de ander de beschikbare ruimte af. Waar er sprake is van krimp, ontstaat juist behoefte aan nieuwe invullingen. Waar ze aan elkaar grenzen, beïnvloeden ze elkaar vanwege hun impact op milieu, water, verkeersstromen en ondergrond. Vaak zijn ze complementair (zie verbeelding): samen maken ze de ruimtelijke kwaliteit, samen bepalen ze de leefbaarheid. Regionale differentiatie en profilering van gebieden en steden kan de kracht van het regionale vestigingsklimaat versterken.

Sommige onderwerpen kennen een vergelijkbare problematiek. Daar liggen mogelijkheden voor een integrale aanpak, op zijn minst is het goed om de strategieën te vergelijken en ervan te leren.

Voor het POL als integraal omgevingsplan is van belang dat we goed de vinger leggen op al deze samenhangen. Een aantal lichten we eruit.



#### Fundamenteel andere opgaven voor stedelijke thema's

Voor de stedelijke thema's als wonen, werklocaties, kantoren en detailhandel is de opgave fundamenteel anders dan voorheen. Niet meer de 'strijd om de ruimte' staat centraal, het gaat veel meer om een 'strijd om de programma's'.

Er liggen op al deze gebieden forse kwalitatieve opgaven. De uitdaging is om te werken aan kwaliteit die past bij de behoeften van morgen, maar daarbij de voorraad als geheel niet te laten groeien, mogelijk zelfs verkleinen. Kortom: we moeten niet meer excelleren in bouwen maar excelleren in verbouwen (transformeren, verkleuren).

Het lijkt erop dat we de grenzen stedelijke dynamiek (de paarse contouren rondom de grote steden in het huidige POL) kunnen schrappen. Immers: de groei is of gaat eruit, nieuwe ontwikkelingen vragen om maatwerk; de wettelijke verankerende ladder voor duurzame verstedelijking geeft daarbij de denkrichting aan.

#### Leegstand

Limburg wordt geconfronteerd met leegstand over een groot vlak, niet alleen woningen, bedrijfspanden, kantoren en winkels, maar ook agrarische gebouwen (verwacht dat de komende 10 jaar de helft leeg komt te staan), scholen en cultuurhistorische objecten als kerken en kloosters.

We moeten zoveel mogelijk voorkomen dat we het probleem op het ene terrein oplossen en daarmee het probleem op een ander terrein verder vergroten. De zoektocht naar kansrijke 'tweede levens' van dergelijke gebouwen vraagt om creatieve oplossingen. Daarbij komen ook nieuwe functies (energie, stadslandbouw) of tijdelijke functies in beeld.

Het ladderprincipe is daarbij in elk geval uitgangspunt: bij beoogde nieuwbouw van maatschappelijk vastgoed moet eerst gekeken worden of hiervoor een leegstaand rijksmonument, gemeentelijk monument, beschermd stads- of dorpsgezicht of ander leegstaand gebouw (in die volgorde) geschikt (te maken) is.

Waarschijnlijk kan niet alle leegstand op die manier worden opgelost. Soms zal opruimen nodig zijn, ook dat biedt kansen bijvoorbeeld voor ontwikkeling van landschap of vergroening van stedelijk gebied.

### *Leefbaarheid*

De terugloop van voorzieningen in het landelijk gebied maar ook in bepaalde wijken en buurten in de steden zet door (normen voor scholen, schaalvergroting en leegstand detailhandel, minder verenigingsleven). Verschillende gemeenten zetten daarbij in op een begeleide ontwikkeling van dit proces, resulterend in behoud van voorzieningen in perspectiefrijke gebieden, bv de grotere kernen. Vooral in kleinere kernen, maar ook in bepaalde buurten in de steden, neemt de nabijheid van voorzieningen af. Daardoor neemt het belang van een goede bereikbaarheid, ook per OV, toe.



### *Samenhangende ontwikkeling landelijk gebied*

In het landelijk gebied gaat het om de wisselwerking en afstemming van landbouw, vrijetijdseconomie, recreatieparken en toerisme als belangrijke economische functies en gebiedskwaliteiten in de vorm van landschap, cultuurhistorie, watersystemen, natuur, milieukwaliteit en ondergrond.

In de Agenda POL2014 wordt ingezet op vereenvoudiging: ontstapeling van beleidscategorieën, vermindering van het aantal perspectieven. Alles gericht op een helder en begrijpelijk verhaal. We willen die opdracht invullen door op hoofdlijnen vier zones in het landelijk gebied te onderscheiden: goudgroene natuur, zilvergroeene natuur, bronsgroene landschapszones en landbouwgebied. Binnen Limburg vormen de Maasvallei en Nationaal Landschap Zuid-Limburg bijzondere deelgebieden.

### *Verbinding stad en platteland*

Stad en platteland zijn onlosmakelijk verbonden. Voor sommige functies lopen deze gebieden meer en meer in elkaar over. Zo doet de landbouw zijn intrede in het stedelijk gebied (extensieve vormen van stadslandbouw en intensieve agglomeratielandbouw op of rond werklocaties). Hergebruik van vrijkomende bebouwing op het platteland voor nieuwe economische functies zoals dienstverlening vraagt om afstemming met de ontwikkelingen in steden en dorpen.

Het belang van de kwaliteit van ons landschap als een van de belangrijkste pijlers van het Limburgse vestigingsklimaat wordt breed gedeeld. De sterke punten van beide willen we behouden, waar mogelijk versterken. Duurzame verstedelijking vraagt om daarbij altijd eerst te kijken naar mogelijkheden om ruimtevragen binnen het bestaande bebouwde gebied op te vangen, eventueel na herstructurering. Bijzondere aandacht vragen de randen van het bebouwd gebied. Kan de grens van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg gelegd worden op de grens bestaand bebouwd stedelijk gebied?

#### ***In elk geval nader uit te werken***

- Thema vrijetijdseconomie
- Ontwikkeling strategieën voor 'tweede levens' van gebouwen, met prioriteit voor identiteitsbepalende bebouwing (ladderprincipe)
- Visie op duurzame verstedelijking, waarin in elk geval de volgende aspecten worden betrokken: ladder van duurzame verstedelijking, transformatie-opgave, relatie regionale programma's voor wonen en werken, inzet slimme instrumenten, overgang stad-platteland, betekenis contouren rondom bebouwd gebied.

### **3.1 Wonen**

***In de drie Limburgse regio's wordt momenteel gewerkt aan regionale visies op wonen en leefbaarheid. Deze notitie schetst de belangrijkste algemene ambities en opgaven. Deze hoofdlijnen worden de komende periode per regio nader geconcretiseerd.***



Limburg telt ruim 500.000 woningen (ca. 300.000 koop en 200.000 huur). Hoewel de kwaliteit van onze woningvoorraad zeker niet slechter is dan elders in Nederland, is er toch een forse kwaliteitsslag nodig. Een groot deel van onze woningvoorraad, zo'n 60%, stamt uit de eerste 40 jaar na de oorlog, met een standaard die niet meer aansluit bij de vraag van vandaag en zeker niet bij de snel veranderende eisen van de toekomstige maatschappij. Ook de verandering van de bevolkingssamenstelling, met veel meer ouderen, meer kleine huishoudens en een toenemend aantal gezinnen van arbeidsmigranten, leidt tot een andere kwaliteitsvraag. Er is een toenemende behoefte aan kwalitatief goede, goedkope (huur)woningen. De vraag naar huurwoningen neemt toe, niet alleen in het sociale segment maar ook in de hogere prijs categorie. Het streven naar duurzaamheid en de oplopende energielasten maken dat de behoefte aan energie-efficiënte woningen stijgt.

Er dan zijn er nog de woningen die bouwtechnisch aangepakt moeten worden, vaak geconcentreerd in bepaalde stedelijke wijken.

De bevolkingskrimp zorgt ervoor dat, na jaren waarin de voorraad steeds maar is gegroeid, er een eind komt aan die groei. De eerstkomende jaren zorgt de trend naar kleinere huishoudens nog voor enige groei, daarna daalt de woningbehoefte. Hieronder zijn indicatieve cijfers opgenomen. Bij de regionale uitwerkingen wordt een preciezer inschatting gemaakt, zo nodig in de vorm van bandbreedtes.



	toename woningbehoefte		
	2012-2020	2020-2030	2030-2050
Noord-Limburg	5.200	2.500	-10.200
Midden-Limburg	4.200	900	-12.400
Zuid-Limburg	1.400	-9.300	-43.700
Limburg	10.800	- 5.900	- 66.300

Onzekere factor hierin is de huisvestingsbehoefte van specifieke doelgroepen (buitenlandse werknemers, studenten, zorgvragers) die slechts ten dele in bovenstaande cijfers is verdisconteerd.

Naast de structurele processen van krimp en vergrijzing gaat de Limburgs woningmarkt, net als de rest van Nederland sinds 2008 gebukt onder een langdurige recessie.

Vooral Zuid-Limburg heeft momenteel te lijden onder een stapeling van problemen: overaanbod van woningen, mismatch van woningaanbod in relatie tot vragen van de hedendaagse en toekomstige woonconsument, halvering van de nieuwbouw sinds 2008, stagnatie van de doorstroming, knellende leefbaarheidsvraagstukken, enz. Er kan niet worden volstaan met wachten op een herstel van de conjunctuur: er zijn structurele veranderingen nodig in de woningmarkt.

Wij zien het als een taak van de provincie om met haar partners, waaronder het Rijk, in de regio deze structurele veranderingen in gang te zetten. Flexibiliteit van beleid, maar ook een aanpassing van de rol van de overheden en de andere maatschappelijke spelers zijn nodig om deze ontwikkeling in goede banen te leiden.

Bijzonder aandachtspunt: er liggen veel meer plannen voor nieuwe woningbouwprojecten op de plank dan nodig. Onderstaand overzicht laat zien hoe groot die mismatch is. Zeker als we weten dat in Limburg 3.6% van de bestaande woningen leeg staat, meer dan het gewenst niveau van 2%.

	Plancapaciteit (netto toevoeging) 31-12-2011	Toename woningbehoefte 2012-2020 (excl. vervangingsbehoefte)	Mismatch plancapaciteit vs. woningbehoefte 2012-2020
Noord-Limburg	10.000	5.000	+5.000
Midden Limburg	13.000	4.000	+9.000
Zuid-Limburg	13.000	2.000	+11.000
Limburg	36.000	11.000	+25.000

*Indicatieve cijfers ter illustratie, bij de regionale uitwerking worden preciezere inschattingen gemaakt. In deze cijfers wordt nog geen rekening gehouden met de vervangingsbehoefte die voortvloeit uit het slopen van woningen. Dat betrof de afgelopen jaren zo'n 1.000 woningen per jaar.*

De kwaliteit en toegankelijkheid van de woningen kunnen niet los gezien worden van de woon- en leefomgeving waarin deze liggen. Dat bepaalt de leefbaarheid. De woon en leefomgeving bestaat uit fysieke aspecten zoals de ligging, in stedelijk gebied of natuurlijke omgeving, de kwaliteit van de ruimtelijke inrichting en het milieu, hoogstedelijkheid versus suburbaan woonmilieu of dorps- en landelijke ligging en de identiteit en uitstraling van het groen, het water en de openbare ruimte in de woonomgeving. Daarnaast zijn er sociale aspecten: sociale cohesie, de frequentie en kwaliteit van ontmoetingen, de aanwezigheid en/of bereikbaarheid van voorzieningen zoals onderwijs, zorg en welzijn, en toegang tot sport en cultuur.

#### De Limburgse ambitie

De ambitie is een voortreffelijk woon- en leefklimaat, waar mensen zich prettig voelen.

Limburgse woningmarkten met voldoende woningen van de juiste kwaliteit op de juiste plek, die voldoende doorstromingsmogelijkheden bieden en flexibel kunnen inspelen op (veranderende) woonwensen.

*We onderscheiden vijf soorten woonmilieus: centrumstedelijk wonen, stedelijk wonen, suburbaan wonen, dorps wonen en landelijk wonen. Daaraan liggen de volgende criteria ten grondslag:*

- *Ruimtelijke identiteit en uitstraling leefomgeving*
- *Stedebouwkundige structuur*
- *Reikwijdte en kwaliteit voorzieningenniveau (incl maatschappelijke en commerciële voorzieningen)*
- *Infrastructuur*
- *Bevolkingsdichtheid*
- *Bedrijvigheid en*
- *Leefbaarheidsaspecten*

### De provinciale rol

De samenwerkende gemeenten en wooncorporaties staan primair aan de lat om de opgaven op woongebied te realiseren. Maar ook andere grote actoren, zoals banken en institutionele beleggers en ook particuliere woningeigenaren zelf, moeten hierbij betrokken worden. De inbreng vanuit het Rijk blijft beperkt tot ondersteuning d.m.v. kennis, experimenten, aanpassen en wegnemen van hinderlijke regelgeving en uitwerken van nieuwe verdienmodellen.

De provincie heeft op het terrein van de volkshuisvesting maar beperkte wettelijke bevoegdheden (met name op het vlak van de ruimtelijke ordening). De provinciale rol ligt vooral in het autonome vlak en kan per regio verschillen. In algemene zin richt de provinciale betrokkenheid zich op:

- problemen die de invloed en kracht van de gemeenten en regio's overstijgen: bijvoorbeeld de voorliggende herstructureringsopgave, waarvoor traditionele aanpakken en instrumenten (mede vanwege de krimp) niet toereikend zijn;
- de afstemming met grote 'spelers' op de woningmarkt (bovengemeentelijk opererende corporaties, ontwikkelaars, beleggers en banken) en met het nabije buitenland;
- het voorkomen van (mogelijke) negatieve gevolgen van concurrentie tussen gemeenten en regio's;
- een liaisonfunctie tussen regio en Rijk. De provincie vertaalt rijksbeleid naar de regio's, maar is vooral een krachtig pleitbezorger voor de regionale partners in Den Haag.

In het verleden was er sprake van een sterke sturing door de provincie via woningbouwcontingenten. Sinds POL2001 is die rol veranderd in een faciliterende rol. In de Agenda POL2014 heeft de provincie te kennen gegeven in te zetten op een krachtigere regisserende rol.

### De uitdaging: opgaven, principes en aanpak (een eerste beeld op hoofdlijnen)

Daar waar een oppervlakkige beschouwing zou kunnen leiden tot de conclusie dat door de veranderde demografische situatie een overschot aan woningen ontstaat, is de werkelijkheid dat er nieuwbouw nodig is. De paradox is dat in deze Limburgse woningmarkt juist een aanvullende impuls in het nieuwbouwwolume noodzakelijk is. Deze impuls dient ertoe dat er een kwalitatieve toevoeging noodzakelijk is om de woonconsument van morgen ook te binden aan Limburg. Toevoegingen in de Limburgse woningmarkt dienen gebaseerd te zijn op een goede analyse en beschrijving van wenselijke woonmilieus. Daarnaast dienen toevoegingen gepaard te gaan met sloop, zodat de kwantiteit van de woningen ook in goede balans blijft. Hiermee onderscheidt Limburg zich van de andere woningmarktgebieden in Nederland, waar nog wel kwantiteit toegevoegd kan worden en er als vanzelf nieuwe kwaliteit ontstaat op een organische manier.

### *Een kwaliteitsslag: betere woningen, betere buurten*

Verlengen levensduur woningen (stimuleren renovatie en transformatie)

Verhogen sloop tempo, geeft ruimte aan vervangende nieuwbouw

Daarbij bijzondere aandacht voor identiteitsdragers (beeldbepalende en monumentale panden)

Leefbaarheid behouden door ontmoetingsplekken, bereikbare voorzieningen, groen in buurt enz.

### *Wegnemen mismatch op de woningmarkt*

Terugdringen planvoorraad van woningen die niet aansluiten bij de gewenste kwaliteiten

Terugdringen leegstand naar normale cijfers

Koppeling tussen nieuwbouw en sloop

Instrumentarium:

- Kwalitatieve groeicurve door toevoeging nieuwe kwaliteiten met forse sloop programmering
- Instrumenten gericht op verbetering: dynamiek huur- koop, doorstroming in verhuisketen, flexibilisering
- Financiële arrangementen ter financiering vastgoedaanpak in tijden van crisis en demografische transitie
- Ontwikkeling kwaliteitscriteria nieuw- en verbouw
- Gezamenlijke regionale programmering van woningbouw
- Aanvalsplan plancapaciteit: tijdelijke verordening in Zuid-Limburg

#### ***In elk geval nader uit te werken***

- Visies wonen en leefbaarheid voor Noord-, Midden- resp. Zuid-Limburg. Hierin wordt per regio de opgave en aanpak uitgewerkt. Vraag daarbij is hoe we zorgen dat de regionale samenwerking optimaal werkt, met niet-vrijblijvende programmeringsafspraken? Aandachtspunten zijn ook: versterken betrokkenheid particuliere markt; leegstand in breder perspectief (toenemende leegstand van kantoren, winkels, bedrijfspanden, agrarische gebouwen, beeldbepalende monumentale panden in relatie tot de woningmarkt).
- Verordening wonen voor Zuid-Limburg
- Ontwikkeling financieringssysteem / slim instrumentarium (zie boven, zie ook deel 4)

## **3.2 Werklocaties en kantoren**

### ***Werklocaties***

Voor de economische ontwikkeling van Limburg zijn innovatiekracht, kennisinfrastructuur, arbeidsmarkt, onderwijs en fysiekruimtelijke vestigingscondities belangrijk. Het POL gaat vooral over dat laatste. Een van de belangrijkste onderdelen zijn werklocaties.

Zo'n 9.000 vooral middelgrote en grote bedrijven liggen op een van onze ruim 250 werklocaties en zorgen voor 1/3 van de Limburgse werkgelegenheid. Het overgrote deel van de bedrijven (90%) ligt in gemengde woon/werkgebieden.

We focussen hier op de specifieke werklocaties. In totaal gaat het om bijna 6800 ha netto. Hiervan is 85% verkocht (waarvan 7% braakliggend of leegstaand) en is 15% nog uitgeefbaar. Voor de lange termijn (>10 jaar) zijn er nog serieuze plannen voor ca. 250 ha nieuwe terreinen.

Deze cijfers, in combinatie met recente prognoses voor de periode tot 2025, nog versterkt door innovaties en 'het nieuwe werken', maken duidelijk dat we in Limburg voor de komende jaren over meer dan voldoende werklocaties beschikken.

Essentieel is dat onze werklocaties ook de juiste kwaliteit hebben.

De transformatie van de economie vraagt deels om andere werkomgevingen, met nieuwe kwaliteiten, die een katalysator vormen voor kennisuitwisseling, netwerken en creatie van nieuwe ideeën. Campussen, broedplaatsen van kennis in de topsectoren vaak gelieerd aan onderwijsvoorzieningen, zijn een voorbeeld. Een aansprekende werkomgeving, met het karakter van ontmoetingsplaats en stedelijke functies in de nabijheid zijn hier belangrijk.

Er blijven uiteraard de terreinen waarvoor een snelle, al dan niet multimodale ontsluiting voorop staat.

Logistiek blijft een belangrijke groeimarkt, o.m. door toenemend internetwinkelen.

Daarnaast blijft er een basisbehoefte aan gewone, nette locaties zonder al te veel poespas. En aan terreinen voor bedrijven uit de zwaardere milieucategorieën.

1/3 van de Limburgse bedrijventerreinen is verouderd en vraagt om revitalisering of herstructurering. Deels gaat het om problemen van beperkte omvang op kleine terreinen, maar het gaat ook om een aantal grotere terreinen.

### *Kantoren*

Limburg kent een beperkte kantorenmarkt. Maastricht en Heerlen, de grootste kantorensteden in onze provincie met ruim c.q. bijna een half miljoen m<sup>2</sup> verhuurbaar vloeroppervlak (VVO) aan kantoren, bewegen zich rond de twintigste plek op de nationale ranglijst van kantorensteden. Venlo, Roermond en Sittard-Geleen, elk met een metrage van rond de kwart miljoen meters bewegen zich op een duidelijk lager niveau. De genoemde vijf Limburgse kantorensteden domineren de Limburgse markt: bijna 70% van de Limburgse kantorenvorraad van bijna 2,7 miljoen m<sup>2</sup> bevindt zich in deze steden.

Dat er in Limburg geen sprake is van een grote kantorenmarkt blijkt ook uit de schaalgrootte van de kantoorpanden. Driekwart van de Limburgse eigenstandig kantoorobjecten is kleiner dan 500 m<sup>2</sup>, kantoren die in geen enkele landelijke statistiek terugkomen maar samen toch zo'n 20% van het provinciale verhuurbare vloeroppervlak omvatten. In Limburg telt maar circa 200 grotere kantoren met een VVO boven 2.500 m<sup>2</sup>, die samen overigens bijna de helft van het totale vloeroppervlak voor rekening nemen (47%). Er liggen de nodige kantoren op werklocaties (bv kantorenparken), voor de Limburgse kantorenmarkt zijn vooral ook de centrum- en stationsgebieden van belang.

Hoewel de leegstand minder hoog is dan landelijk (15%), is de Limburgse leegstand (indicatie: 12%) duidelijk te hoog om van een goed functionerende markt te kunnen spreken.

Een netto-toename van het kantoorvolume in onze provincie lijkt dan ook niet aan de orde. Zeker niet als rekening gehouden wordt met trends in de kantorenmarkt: minder kantoorbanen, dalend m<sup>2</sup>-gebruik per werknemer als gevolg van het nieuwe werken, meer outsourcing van taken, zzp-ers en kleine dienstverleners, verdergaande digitalisering en meer shared-office-concepten. Daarnaast is er het kwalitatieve aspect, welke gebouwen zijn verouderd, aanpasbaar en gewoon goed. Hoe maak je de dynamiek in de markt mogelijk? Is meer concentratie gevraagd of juist niet, welke kantoorgebieden moeten prevaleren? Vragen die we vanuit POL nog zullen verkennen en van antwoord zullen voorzien. Ook zal daarbij meegewogen worden of we in termen moeten praten van groei-, balans- en beperkinggebieden voor kantoren als omzetting van de afspraken in het Nationale Kantorenconvenant.

Daarnaast speelt de vraag welke rolverdeling tussen provincie en gemeenten en hoe we daarbij omgaan met programmering, plancapaciteiten en instrumenten voor toekomstig kantorenbeleid.

### *De Limburgse ambitie*

Onze ambitie is te zorgen voor voldoende ruimte om de dynamiek van het gevestigde bedrijfsleven te faciliteren. En om de komst van nieuwe bedrijven naar Limburg mogelijk te maken.

De kwaliteit van onze werklocaties moet aansluiten bij de wensen van het bedrijfsleven. De uitstraling,

inrichting en identiteit van de plekken waar het draait om kennis moeten een stimulans vormen voor innovatie, interactie, kennisdeling en creativiteit.



### De provinciale rol

Het beleid voor werklocaties en kantoren is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van provincie en gemeenten, in samenspraak met marktpartijen. Het Rijk ziet dit niet (meer) als nationaal belang. Er is de afgelopen jaren een goed samenspel van provincie en gemeenten gegroeid. Daarbij heeft de provincie een regisserende en faciliterende rol: dynamische regionale programmering samen met gemeenten op basis van een gezamenlijke monitoring; participatie in regionale programmerings-overleggen waarin per regio een uitvoeringsstrategie wordt bepaald; herstructureringsmaatschappij (LHB) en –fonds, algemene subsidieregeling herstructurering.

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor vertaling naar concrete locaties plus de ontwikkeling, inrichting en beheer van bedrijven- en dienstenterreinen, alsmede het initiëren van herstructureringsprojecten.

Provincie legt de focus vooral op kennisgeëoriënteerde werklocaties (in het bijzonder campussen) en grootschalige logistieke en productierreinen van bovenregionale betekenis.

Een bijzondere rol heeft de provincie als bevoegd gezag voor de omgevingsvergunningverlening voor grotere bedrijven (BRZO).

### De uitdaging: opgaven, principes en aanpak (een eerste beeld op hoofdlijnen)

#### *Kwaliteit staat voorop: versterken en goed gebruik maken van specifieke kwaliteiten*

Breed wordt gedeeld dat we in Limburg genoeg bedrijventerreinen hebben. Nieuwe terreinen zijn absoluut niet nodig. In alle regio's is er een restcapaciteit waarmee we zeker tot 2025 vooruit kunnen.

De belangrijkste opgave ligt op kwalitatief gebied. We moeten zorgen dat onze terreinen de kwaliteit bieden waar de snel veranderende economie om vraagt, met de nodige flexibiliteit. Te denken valt aan aspecten als duurzaamheid (cradle-to-cradle), bereikbaarheid (fiets, glasvezel, lokale werkgelegenheid) en slimme functiecombinaties. Kansen liggen er wellicht ook in nieuwe methoden van ontwikkeling en exploitatie, nu de gemeentelijke grondexploitatie een barrière kan vormen om de beoogde kwaliteitsslag te maken. Bij locatieafwegingen moet bereikbaarheid vanaf het begin van het proces worden meegenomen, we moeten af van het achteraf repareren.

Werklocaties waar alles draait om kennis, moeten getransformeerd worden tot aansprekende en inspirerende werkomgevingen die een katalysator vormen voor ontmoeting, netwerken en kennisuitwisseling. Verweving van functies draagt daaraan bij, de relatie met de stedelijke centra is belangrijk. Tot deze categorie behoren zeker de campussen. De provincie participeert actief in de ontwikkeling van de Chemelot Campus, de Maastricht Health Campus en campusachtige ontwikkelingen in Greenport Venlo.

Dan zijn er de logistieke terreinen en grotere productielocaties. Hier zijn duurzaamheid, veiligheid, ruimte en bereikbaarheid essentieel. Er is functiemenging mogelijk (bv energie, agglomeratielandbouw, internetafhaalpunten?), maar opgeroepen wordt om voorzichtig te zijn met vestiging van functies die bij uitstek horen in de stad. Kantoren (publieksgericht of met veel werknemers) en winkels zijn dragers van stedelijkheid. Voorkomen moet worden dat de kracht van de steden wordt uitgehold door dat soort functies hier toe te staan.

Binnen de gevarieerde restcategorie van overige terreinen, veelal van minder provinciaal belang, liggen de nodige mogelijkheden voor maatwerk: integratie met stedelijke functies, kleurverschietsing bv. richting leisure, vergroening e.d.

Het ligt voor de hand om bij de invulling van de herstructureringsopgave, gericht op het aanpakken van verouderde terreinen, nadrukkelijk rekening te houden met de na te streven kwaliteitsslag.

### *Principes*

We maken de volgende principekeuzes over bedrijventerreinen:

- geen nieuwe bedrijventerreinen
- zachte plannen voor nieuwe terreinen worden geschrappt (uitzondering: uitbreiding conform plannen Klavertje Vier en specifieke thematische terreinen)
- harde plannen zetten we 'on hold'

Op de bestaande terreinen moet wel gezorgd worden voor voldoende ruimte voor bedrijven behorend tot de zware milieucategorieën en havengebonden bedrijvigheid.

Voor eventuele uitbreiding van terreinen voor gevestigde bedrijven die met de bestaande ruimte niet uitkomen, wordt maatwerk bepleit. Eerst moeten mogelijkheden binnen de bestaande voorraad benut worden, er moet per saldo altijd kwaliteit toegevoegd worden aan de omgeving (tegenprestatie, social return). Dit in maatwerkbenadering waarbij uitgangspunt is maatschappelijk verantwoord ondernemen en 'lust voor omgeving'. Daarbij moet wel beseft worden dat elke ha uitbreiding de resterende (overmaat aan) capaciteit alleen maar groter maakt. Regionale samenwerking en afstemming vooraf zijn dan ook een vereiste. Combinaties met verkleining van terreinen elders in de regio ligt voor de hand.

### *Aanpak*

In de aanpak vervult regionale programmering een cruciale rol. De gedachte gaat uit naar een gelaagde aanpak.

Regionale agenda's of programma's voor Noord-, Midden- en Zuid-Limburg (bij voorkeur over werklocaties, kantoren én detailhandel; met spelregels) vormen daarbij de basis. De regio's zijn verantwoordelijk voor de totstandkoming/onderbouwing en uitvoering van zo'n programma in samenspraak met de provincie. De programma's worden bestuurlijk bekrachtigd, de bestuurders monitoren de voortgang en realisatie op hoofdlijnen. Wanneer dit niet werkt, kan de provincie interveniëren. Dit als onderdeel van een bredere fysiek-ruimtelijke strategie, die nauw verbonden is met de sociaal-economische strategie.

Deze interventie-optie kan de inzet betekenen van een verordening waarin (zodanig regionaal) procesafspraken zijn vastgelegd. We stellen vast dat het draagvlak hiervoor bij de regionale partners beperkt is. Zowel in Zuid-Limburg (BKO) als in Noord-Limburg (bestuurlijke regiotafel binden en boeien) willen de gemeenten op korte termijn bestuurlijk samen de aanpak van het thema werklocaties uitwerken. Bij deze uitwerking zullen we bovengenoemde lijn inbrengen.

#### **In elk geval nader uit te werken**

- Opstellen inspirerende visie werklocaties van de toekomst (zeker geen blauwdruk). Daarbij is van belang om ook de opvattingen en ideeën vanuit het bedrijfsleven (MKB en triple-helix organisaties) te betrekken en gebruik te maken van de uitgevoerde studies naar relevante vestigingsplaatsfactoren.
- Verder uitwerken aanpak per regio en bepalen provinciale rol en instrumenten (zie boven)
- Kantorenvraagstuk

### **3.3 Topsectoren (ruimtelijke voorwaarden)**

*Dit onderdeel heeft een bijzonder karakter. Het beschrijft de resultaten van een in- en externe verkenning naar de specifieke behoeften die de Limburgse economische topsectoren stellen aan ruimte, bereikbaarheid en omgevingskwaliteiten. De resultaten zijn of worden verwerkt in de betreffende onderdelen (werklocaties, infrastructuur en bereikbaarheid, wonen, landschap).*

*Die Limburgse topsectoren zijn chemie/materials, life science, agrofood (incl. de op nationaal niveau onderscheiden topsector tuinbouw en uitgangsmaterialen), logistiek, vrijetijdseconomie (incl. retail), high tech systems, het financieel-administratief cluster en nieuwe energie. Hiervan hebben de eerste drie de hoogste prioriteit. Wat wel of niet onder een topsector valt, is overigens niet eenduidig. Duidelijk is wel dat topsector een breed begrip is: hier vallen zowel de sterk op innovatie gerichte bedrijven onder (het "topje" van de topsector) als het reguliere midden- en kleinbedrijf binnen de betreffende sector. Ook het dienstverlenende bedrijfsleven gericht op die topsector kan ertoe behoren.*

#### **1. Ruimtebehoefte topsectoren**

Voor de topsector **chemie/ materialen** heeft het voor een aantal bedrijven binnen deze topsector een belangrijke meerwaarde om zich te vestigen in de directe nabijheid van (de locatiefaciliteiten van ) DSM, Sabic, Sekisui, Lanxess etc.

Daarom is de Chemelot campus van essentieel belang voor deze topsector. Deze campus biedt inmiddels ook onderdak aan onderdelen van onderwijsinstellingen op universitair, hbo en mbo niveau.



Op de Chemelot Campus zelf is steeds meer sprake van clustering met dienstverlenende bedrijven (bijv. patent bureau), terwijl op de industrial site van Chemelot clustering plaatsvindt met bedrijven die productiefaciliteiten nodig hebben of ook dienstverlenende bedrijven aan productiebedrijven (bijv. steigerbouw, bedrijf dat machinebankopstelling beschikbaar heeft).

Voor de Chemelot Campus wordt bij een succesvolle ontwikkeling op lange termijn ruimtegebrek niet

uitgesloten. Mogelijk kan deels in dit ruimtegebrek worden voorzien op het Chemelot terrein zelf. Een mogelijke optie is ook om buiten het Chemelot terrein een locatie in de directe nabijheid van de campus te gebruiken voor bedrijven die doorgroeien en grotere productiefaciliteiten nodig hebben. Op hele lange termijn zou bij een succesvolle ontwikkeling van de campus zelfs sprake kunnen zijn van uitplaatsing van R&D bedrijven. In dat verband is een visie gewenst op de mogelijke toekomst van Graetheide/de Lexhy (in bredere context).

Voor de topsector **life science & health** biedt het meerwaarde voor een aantal bedrijven om zich fysiek te vestigen rond het Universitair Medisch Centrum (UMC) in combinatie met de universiteit (UM). Daarom is de Maastricht Health Campus van essentieel belang voor de topsector. De campus biedt ook ruimte aan MBO en HBO instellingen. Op de Maastricht Health campus zou op langere termijn mogelijk nog behoefte bestaan om de locatie naar de overkant van A2 uit te breiden. De campus heeft een veel te lage verblijfswaarde vergeleken met andere campussen. Dit is met name te wijten aan de slechte stedenbouwkundige kwaliteit, het ontbreken van groenvoorzieningen, voetgangers kunnen niet wandelen etc.

Tussen de topsector agrofood en de topsector logistiek vindt een belangrijke synergie plaats, in de vorm van sectoroverschrijdende innovaties(cross-overs), met name op het gebied van logistiek.

De **agrofoodsector, maar ook de logistieke sector** kennen een kristallisatiepunt op Greenpark Venlo, waar innovatieve en kennisintensieve bedrijvigheid kan worden gevestigd. Deze locatie biedt eveneens ruimte aan kennisinstellingen of onderzoeksafdelingen van onderwijsinstellingen. Onderwijsinstellingen zelf daarentegen worden geconcentreerd op de onderwijscampus in het centrum van Venlo. Greenpark Venlo maakt onderdeel uit van het veel grotere Klavertje 4 gebied, dat voorziet in grootschalige ontwikkelingen voor glastuinbouw, agrofood en logistieke bedrijvigheid. Binnen dit gebied kan ingespeeld worden op de tendens tot schaalvergroting, zelfs voor ruimte-extensieve bedrijven.

Voor de **topsector logistiek** ontbreken qua infrastructuur op korte en middellange termijn geen schakels. Ook worden er geen capaciteitsknelpunten voorzien. In het kader van MIRT wordt gemonitord of die op langere termijn wel ontstaan. Voor logistieke bedrijvigheid zijn een aantal belangrijke logistieke terreinen, verspreid over Noord (Klavertje 4 en specifiek Trade Port Noord), Midden (St. Joost) en Zuid Limburg (Holtum Noord III, MAA, Avantis), beschikbaar.

Versterking van de kennisinfrastructuur voor logistiek in Noord Limburg kan ruimtelijk gefaciliteerd worden op GreenPark in Venlo. Bovendien zijn er belangrijke kristallisatiepunten rond de containerterminals in Noord Limburg Venlo en Venray en in Zuid Limburg Born en Chemelot. De haven in Stein is meer gericht op bulk/chemie.



De haven van Venray (Wanssum) wordt uitgebreid in het kader van de gebiedsontwikkeling Ooijen – Wanssum. Voor de barge terminal Venlo wordt naar uitbreiding gezocht, omdat de capaciteit op lange termijn ontoereikend is (na invulling tweede Maasvlakte).



Op Klavertje 4/ Trade Port Noord is een nieuwe (derde) rail terminal voorzien (ruimte is geregeld). Er kan nog winst geboekt worden in efficiënt ruimtegebruik door niet aan watergebonden bedrijvigheid, die aan de kades is gevestigd, te verplaatsen ten gunste van bedrijven, die wel gebruik maken van de ligging aan het water.

Andere bedrijven die relaties hebben met deze vier topsectoren (toeleveringsbedrijven, dienstverlenende bedrijven etc.) zijn gevestigd op de reguliere werklocaties (bedrijventerreinen, kantoorlocaties en locaties voor glastuinbouw).

Zowel op de campussen als op de reguliere werklocaties is vooralsnog voldoende ruimte aanwezig om in de behoefte komende jaren te voorzien.

De bedrijven binnen de topsector **high tech systems** kennen wel een bepaalde mate van concentratie in Noord Limburg en met name Venlo, maar ruimtelijke clustering vindt niet op grote schaal plaats. Deze bedrijven zijn op de reguliere bedrijventerreinen gevestigd. Als een bijzondere ontwikkeling binnen deze sector kan nog Document Service Valley in Venlo genoemd worden.

Het **financieel-administratief cluster** bevindt zich in Parkstad Limburg. Bedrijven binnen dit cluster (APG, CBS AZL, Zuijd hogeschool) zijn hoofdzakelijk in kantoorpanden gehuisvest. Aanbod van lege kantoorpanden is meer dan voldoende aanwezig (mede tengevolge van verplaatsing van APG en CBS afgelopen jaren). Er is dus zeker geen behoefte aan nieuwe kantoorlocaties.

De topsector **nieuwe energie** heeft geen behoefte aan specifieke uitbreidingsruimte; de reguliere bedrijventerreinen voorzien hierin. Bijvoorbeeld het Energietransitiepark op Zevenellen. Ook bij de Clauscetrale staan mogelijke nieuwe ontwikkelingen op stapel, die op eigen terrein gefaciliteerd kunnen worden.

In de **topsector vrije tijdseconomie, recreatieparken en retail** zijn een aantal speerpunten benoemd. Deze speerpunten, zoals benoemd in POL, sluiten aan bij provinciale prioritaire gebiedsontwikkelingen. Waar nodig worden belangrijke ruimtelijke ontwikkelingen gefaciliteerd. Gedacht zou kunnen worden aan:

- uitbreiding en nieuwvestiging van grootschalige attractieparken in De Peelbergen en in Parkstad, indien de haalbaarheid wordt aangetoond
- ook de benodigde herstructurering van de Maasplassen valt hieronder. Hiervoor is een nautisch programma ontwikkeld.

Het wordt als niet zinvol gezien om zoekgebieden voor zich slechts incidenteel voordoende grootschalige ontwikkelingen op te nemen, omdat het niet voorspelbaar is waar deze zullen landen. Wel is het aan te bevelen een set van criteria op te nemen, waaraan vestiging van grootschalige ontwikkelingen moeten voldoen. Belangrijk is dat er ingespeeld wordt op de gebiedseigen kwaliteit van het landschap. Datzelfde uitgangspunt is overigens voor de vestiging of uitbreiding van alle nieuwe, ook meer kleinschalige activiteiten in het landelijk gebied van toepassing.

Recent is door de provincie een ambitiedocument vrijetijdseconomie ontwikkeld.

Er liggen kansen voor synergie met ontwikkelingen op dit gebied in Noord-Brabant.

## 2. Bereikbaarheid

Bij een aantal topsectoren **nieuwe energie, financieel-administratief cluster, en high tech systems** zijn er geen knelpunten op het gebied van bereikbaarheid.

De topsector **chemie/ materials** op Chemelot geeft aan dat een nieuwe aansluiting op de A2, waardoor bovendien een betere profilering van de Chemelot campus kan plaatsvinden, tot het wensenpakket behoort.

Bij mogelijke ingebruikname in de toekomst van een nieuwe locatie in de directe nabijheid van de Chemelot Campus is een goede verbinding tussen Chemelot en die locatie bijzonder gewenst. Het ongehinderd logistieke systeem naar de haven van Born is nog steeds een optie..

Zowel voor de Maastricht Health Campus (**life science en health**) als voor de Chemelot campus geldt dat vanwege de onderwijsfaciliteiten op de campus (bij MHC duizenden studenten en bij Chemelot campus naar verwachting voor enkele honderden tot op termijn voor maximaal duizend studenten) is verbetering van de openbaar vervoersverbindingen (trein en bus, aansluitingen en frequentie) op euregionaal niveau (Aken, Luik (TGV niveau), Brussel) noodzakelijk. Ook de interactie tussen beide campussen zal vervoersbewegingen van studenten oproepen. De infrastructuur op MHC campus zelf is niet berekend op de hoeveelheid mensen die er werken, hetgeen tot uitdrukking komt in de dagelijkse filevorming tijdens de spitsuren.

Gezien de internationale contacten van de kenniswerkers op de campussen is ook een goede en snelle verbinding met Schiphol van belang. Mogelijk betekent de nieuwe dienstregeling van NS in 2013 al een verbetering.

De aansluiting van de MHC campus op de A2 wordt als slecht ervaren, vanuit het zuiden zelfs als zeer slecht. Ook na aanleg van de tunnel blijft de situatie sub-optimaal. Mogelijk wordt er een extra op- / afrit gerealiseerd via het Programma Beter Benutten (I&M)

Vanuit **agrofood** bestaat vanuit logistiek oogpunt de wens om de overbelaste A67 te verbreden tot 2 x 3 rijstroken. In het kader van MIRT wordt gemonitord of zich hier daadwerkelijk een knelpunt gaat voordoen. Om de relatie met de agrofoodsector in Oost Brabant en de regio Helmond te versterken is met name de N270 als centrale verbinding tussen de A73 en Helmond van belang.

Aanleg van een derde railterminal, die in de planning zit, wordt als noodzakelijk gezien.

Qua spoorverbindingen bestaat de wens om de (intercity)verbinding Eindhoven – Düsseldorf/ Duisburg te verbeteren, waardoor ook de groei van het goederenvervoer gefaciliteerd kan worden. Hier ligt een knelpunt over de grens met Duitsland, waar sprake is van enkelspoor (plan voor Maasbrug en Maasplassen zit in MIRT ). Na de invulling van de 2<sup>e</sup> Maasvlakte zullen de vervoersstromen sterk toenemen en zal de capaciteit van de huidige bargeterminal ontoereikend zijn.

De locatie Greenpark is slecht bereikbaar per openbaar vervoer, zeker nu hier kennisinstututen en bedrijfsleven gaan samenwerken.

Vanuit de topsector **logistiek** wordt aandacht gevraagd voor de verbreding van de A 2, A67 en A76. De bereikbaarheid per openbaar vervoer van Venlo Greenpark dient verbeterd te worden vanwege de aldaar te vestigen kennis- en onderzoeksinstellingen.

Vanuit de topsector **leisure** zijn verbeteringen gewenst van routestructuren (het oplossen van ontbrekende schakels en het combineren van doelgroepen).

Transferia in de buurt van natuur- en recreatiegebieden dienen ontwikkeld danwel geoptimaliseerd te worden. Aandacht voor vrijetijdseconomie in Midden Limburg, o.a. retailontwikkelingen met bijbehorende bereikbaarheid en ontsluiting. Bij de vestiging van eventuele nieuwe grootschalige attracties zal de bereikbaarheid via weg en openbaar vervoer een belangrijk criterium moeten zijn.

### 3. Omgeving

Geen van de topsectoren heeft fysiek ruimtelijke randvoorwaarden met betrekking tot de omgeving aangegeven, die van belang zijn om in POL op te nemen. Dat neemt niet weg dat vanuit veel topsectoren de aanwezigheid van het Heuvelland wel als een belangrijke kwaliteit wordt gezien. Ook voor bepaalde extensieve vormen van leisure zijn de omgevingsfactoren als kwaliteit van landschap van doorslaggevend belang. Ten aanzien van woonmilieus worden geen bijzondere eisen gesteld, die niet in het reguliere aanbod al zijn meegenomen.

### Eindconclusie

Uit interne en externe oriëntatie is gebleken dat er momenteel nauwelijks nieuwe of aanvullende eisen/wensen vanuit de topsectoren bekend zijn, waarvan de ruimtelijke impact zodanig is, dat deze in POL specifieke aandacht vraagt. De ruimtebehoeftes op langere termijn zijn onzeker. Wel kan op enkele bereikbaarheidsonderdelen sprake zijn van wensen, die nog niet zijn opgenomen in MIRT- en LED programma's.

We kunnen derhalve constateren dat het reguliere ruimtelijk- en bereikbaarheidsbeleid voorsnog voorziet in de wensen/eisen van de topsectoren. Dit geldt ook voor de wensen/eisen, die aan de (woon)omgeving worden gesteld.

De aspecten van vrije tijdseconomie kunnen voor een deel (extensieve recreatievormen) meegenomen worden in de landschapsdiscussie.

#### ***In elk geval nader uit te werken***

- Visie op de ontwikkeling van Graetheide/de Lexhy, mede in het licht van de bredere visie op werklocaties

### 3.4 Infrastructuur en bereikbaarheid



Een goede (inter)nationale bereikbaarheid is essentieel voor onze economie en vestigingsklimaat. Voor sectoren waarin veel goederen worden getransporteerd, in het bijzonder de voor Limburg belangrijke logistieke sector, maar ook voor sectoren waarin kennisuitwisseling centraal staat. Een goede regionale en lokale bereikbaarheid draagt bovendien bij aan de kwaliteit van onze leefomgeving.

De bereikbaarheid van Limburg is redelijk op orde. Onbereikbare plekken zijn er niet, met het realiseren van grote projecten als A73, A74 en N297n zijn de afgelopen jaren belangrijke stappen gezet om knelpunten aan te pakken en ontbrekende schakels te realiseren. De huidige verkeersdruk op de wegen leidt over het algemeen niet tot grootschalige, structurele congestie. Met de maatregelen die nog in het verschiet liggen worden belangrijke knelpunten opgelost. Hieronder vallen bijvoorbeeld de A2 tunnel in Maastricht, de verbreding van de A2 tussen Kerensheide en Het Vonderen en de aanleg van de Buitenring Parkstad. Op spoorgebied zijn besluiten genomen over een nieuwe railterminal op het Chemelotterrein en een verbeterde spoor-ontsluiting daarvan richting zuiden, en worden de verbetering van de spoorlijn Heerlen – Herzogenrath en een nieuwe railterminal op Trade Port Noord voorbereid.

Er loopt ook een investeringsprogramma ter verbetering van de binnenhavens. De professionalisering

en samenwerking daarvan zijn bovendien in gang gezet. Er zijn tot slot flinke stappen gezet in een gezamenlijke aanpak van mobiliteitsmanagement, gericht op beïnvloeding van vervoerskeuzes en sturing van het verkeer over de netwerken.

Het totale personen- en goederenvervoer in Limburg groeit nog, maar de snelheid van die groei is inmiddels flink afgezwakt. De groei die er is, zal zich waarschijnlijk vooral op het hoofdwegennet voordoen. Dit komt vooral door toenemend goederenverkeer, zeker na realisatie van de Tweede Maasvlakte. Op regionale schaal zal de mobiliteit nog maar beperkt groeien of stabiliseren.

In het regionale openbaar vervoer is de afgelopen jaren een kwaliteitsverbetering ingezet, die inmiddels zijn vruchten heeft afgeworpen in de vorm van hogere reizigersaantallen.

We verwachten wel verschuivingen in ons verplaatsingsgedrag. Een gevolg van trends als Het Nieuwe Werken, toenemend fietsgebruik (mede door de e-bike), ontwikkelingen op het gebied van logistiek (bv. synchromodaliteit), toename van het internetwinkelen, de bevolkingsafname en de wijzigingen in de bevolkingssamenstelling (meer ouderen, minder werkenden, minder jongeren). Jongeren lijken tegenwoordig minder waarde te hechten aan auto's, wat leidt tot een lager bezit én gebruik in deze leeftijdscategorie. De trek van jongeren naar de stedelijke gebieden en de OV-studentenkaart voor studenten heeft daar mede aan bijgedragen. De groeiende groep ouderen, van oudsher gewend aan de auto, rijdt echter in grotere getale tot op hoge leeftijd door. Dit alles leidt tot onzekerheid over de exacte richting van de mobiliteitsontwikkeling.

#### De Limburgse ambitie

Limburg is uitstekend bereikbaar, mede door een goede aansluiting op (inter)nationale en (eu)regionale netwerken (weg, spoor, water, lucht, buis). Dat is een randvoorwaarde voor de ontwikkeling van de Limburgse economie en een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Bovendien maakt het brede deelname mogelijk aan het maatschappelijke leven, werk, sociale contacten, culturele bijeenkomsten en recreatie. Het vervoer van mensen en goederen is betrouwbaar, vlot, veilig en duurzaam. Het mag geen al te grote inbreuken maken op de leefomgeving en de milieukwaliteit.

#### De provinciale rol

Van oudsher faciliteert de overheid de behoefte aan bereikbaarheid van economische en maatschappelijke functies door te zorgen voor infrastructuur en openbaar vervoer én door het beïnvloeden van het gebruik daarvan. Marktpartijen realiseren op- en overslagfaciliteiten, voeren de OV-diensten (bus en trein) uit en zijn verantwoordelijk voor het goederenvervoer.

In het decentralisatieakkoord VERDI (1996) is een scherp onderscheid gemaakt in de rolverdeling van overheden m.b.t. netwerken en vervoerssystemen van nationale betekenis (bv het hoofdwegennet, Rijk verantwoordelijk), provinciale betekenis (regionaal verbindend wegennet, RVWN, provincie verantwoordelijk) en lokale betekenis (gemeenten verantwoordelijk). Er is op regionale schaal steeds meer samenwerking nodig om met de drie beheerders (rijk, provincie en gemeenten) gezamenlijk bepaalde knelpunten (fysiek of organisatorisch) op te lossen, de provincie kan hierin vaak goed acteren als regisseur.

De provincie heeft de afgelopen jaren steeds meer taken op het gebied van bereikbaarheid erbij gekregen, waaronder de verantwoordelijkheid voor het regionaal openbaar vervoer en de kleine luchthavens. De provincie wil, na eerder de regionale treindiensten Roermond – Nijmegen en Maastricht – Heerlen – Kerkrade te hebben overgenomen van het Rijk, dat in 2015 ook doen met de treindiensten Maastricht – Roermond en Sittard – Heerlen. Het Rijk bekijkt nog of het bevoegd gezag voor de luchthaven MAA overgedragen kan worden aan de provincie.

## De uitdaging: opgaven, principes en aanpak (een eerste beeld op hoofdlijnen)

### *Centraal principe: eerst benutten en beïnvloeden, dan pas bouwen*

In onze mobiliteitsstrategie blijven benutten en beïnvloeden op de eerste plaats staan. Eerst bestaande infrastructuur en vervoersvoorzieningen zo goed mogelijk benutten en reizigers en vervoerders trachten te verleiden tot "slim verplaatsen". Pas waar de capaciteit van netwerken of vervoersdiensten structureel tekort schiet om aan de toekomstige behoefte te voldoen komt de optie bouwen in beeld: het aanleggen van nieuwe infrastructuur of introduceren van nieuwe vervoersvoorzieningen.

Deze afwegingsvolgorde is inmiddels wettelijk verankerd in de ladder voor duurzame verstedelijking.

Het verklaart onze inspanningen op het vlak van verkeers- en vervoersmanagement (o.m. Beter benutten programma's) en versterking van de samenwerking in de logistieke keten. Verkeers- en vervoersmanagement is, in vergelijking tot bouwen, snel te organiseren en goedkoper. En heeft vaak een directe positieve invloed op leefbaarheid, aantrekkelijkheid woonomgeving, milieu (emissies), klimaat en energieverbruik. De ervaringen in de afgelopen jaren leren dat deze aanpak vooral effectief is op plaatsen en momenten dat er een specifieke 'sense of urgency' is (waar de nood het hoogst is): er moet voor zowel stakeholders als de individuele reiziger en vervoerder een directe aanleiding zijn om het mobiliteitsgedrag te heroverwegen en open te staan voor alternatieven. Een meer individuele (dialog)marketing slaat daarbij het beste aan.

In de praktijk zal vooral voor weg- en watertransport de nadruk liggen op benutten en optimaliseren. Het openbaar vervoer, met name internationale verbindingen en grensoverschrijdend OV, vraagt om aandacht voor de strategie "bouwen", om structurele achterstanden weg te werken en verbeteringen door te voeren. Meer en beter OV-aanbod kan leiden tot een grotere vraag.

In de toekomst moet bij elke nieuwe ontwikkeling vooraf worden afgewogen of deze multimodaal ontsloten zal zijn of moet worden. Locatieafwegingen voor publiekstrekkende functies (winkelgebieden, grote onderwijs- en zorginstellingen) of bedrijven met omvangrijke vervoersbewegingen, hebben in de afgelopen jaren te vaak geleid tot ongunstige keuzes uit het oogpunt van OV: er is gekozen voor minder centraal gelegen locaties, die niet of nauwelijks zijn aangehaakt op het bestaande OV-net, waardoor dure maatregelen achteraf nodig zijn.

### *Prioriteit bij faciliteren bereikbaarheid topsectoren*

We geven prioriteit aan de bereikbaarheid van de economische topsectoren. Dat zijn allereerst een goede/betere bereikbaarheid via het hoofdwegenet en de internationale bereikbaarheid via het OV. Uit de uitgevoerde verkenning komt daarnaast een beperkt aantal locatiespecifieke wensen naar voren over de bereikbaarheid over de weg en per OV, van campussen en andere centrale locaties.

De logistieke sector vraagt in het bijzonder om een goede bereikbaarheid. De versterking en doorontwikkeling van de logistieke knooppunten Noord-Limburg (Venlo, Wanssum) en Zuid-Limburg (Sittard-Geleen, Born, Stein) is in dat verband van groot belang (kaart).

De positie van Limburg als logistieke hotspot kan verder aanzienlijk worden versterkt door strategische samenwerkingsrelaties met de Mainports Rotterdam en Antwerpen en de continentale draaischijven Duisburg en Keulen. Ook andere grootschalige logistieke ontwikkelingen in het nabije buitenland (o.a. Luik) zijn van belang. Dit leidt tot meer sturing op logistieke goederenstromen, waardoor meer toegevoegde waarde activiteiten en ketenregie in Limburg mogelijk worden.

### *Verbeteren grensoverschrijdend vervoer, aanpak andere knelpunten*

Hoog op onze agenda staat het verbeteren van de capaciteit, kwaliteit en bediening van de (bestaande) spoorinfrastructuur met het buitenland. De gunning door het Rijk van de concessie 2015-2025 voor het hoofdrailnet aan de NS moet resulteren in optimale aanhaking aan de buitenlandse netten en HSL-stations (Luik, Aken en Düsseldorf). Kunnen we door snellere verbindingen, bv per trein naar de regio Eindhoven,

vanuit Limburg meer banen bereikbaar maken? Waar nodig willen wij ertoe bijdragen dat deze verbindingen (fysiek) mogelijk worden en treindiensten tot stand kunnen worden gebracht. Ook de verbinding Roermond-Nijmegen is een aandachtspunt.

Op het vlak van de wegen liggen er nog beperkte completerende opgaven: na uitvoering van de nu geplande grotere projecten op het HWN (bijv. verbreding A2) en RVWN (bijv. Buitenring Parkstad) houden wij de vinger aan de pols (monitoring) teneinde tijdig knelpunten te signaleren en te agenderen (bijv. A76, A67, N276, N297n). Daarnaast blijven lokale optimalisaties aan wegen nodig ter verbetering van de ontsluiting van locaties en/of activiteiten.

#### *Nieuwe regionale OV-concessie*

We streven naar een maatschappelijk betaalbaar en kwalitatief hoogwaardig regionaal openbaar vervoer, met een hoog serviceniveau en een overzichtelijke, gebruiksvriendelijke structuur. Het (euregionale) grensoverschrijdend openbaar vervoer maakt daar wat ons betreft integraal deel van uit.

De huidige beleidslijn voor het openbaar vervoer, die ook aan de basis heeft gestaan van de aanbesteding van de regionale OV-concessie 2006-2016, is succesvol gebleken. Wij houden daarom voorlopig vast aan de filosofie 'Van drie naar één' (trein, bus en klein materieel in één integraal systeem) en 'de reiziger centraal'. Bij het vormgeven van de nieuwe regionale OV-concessie zullen we de ervaringen uit de voorgaande jaren gebruiken om (operationele) aspecten verder te verbeteren en zo beter in te spelen op de vraag en de wensen van de klant en op de veranderende ontwikkelingen. De treinverbindingen tussen de grotere regionale knooppunten staan in het regionale OV centraal: zij vormen de ruggengraat van het regionale OV-systeem.

Op (middel)lange termijn streven we naar minimaal een behoud, en waar mogelijk een beheerste en bestendige groei van het aantal OV-reizigers, vooral op sterke vervoerscorridors en in het grensoverschrijdende OV.



#### *Veiligheid en leefbaarheid*

Steeds scherpere normen op het gebied van leefomgeving en milieu (geluid, fijn stof en uitlaatgassen), dwingen tot duidelijke afwegingen ten aanzien van duurzaamheidsaspecten in de mobiliteitsstrategie.

De duurzaamheidsdoelstellingen worden voor een groot deel bereikt door technische verbeteringen aan voertuigen en liggen buiten onze provinciale invloedssfeer. In beperkte mate kunnen wij de introductie van technische verbeteringen stimuleren via bijvoorbeeld de OV-concessie (voertuigeisen) of gerichte subsidies (bijv. oplaadpunten elektrische auto's). Stimuleren van de multimodaliteit en verbetering van de doelmatigheid van het verkeer draagt ook bij aan duurzaamheidsdoelstellingen: lager energieverbruik, minder uitstoot. Voorkomen van (onnodig) verkeer helpt wat dat betreft nog meer.

Het tegengaan van verkeersslachtoffers blijft een prominent aandachtspunt. We hebben onze doelstelling van een maximaal aantal jaarlijkse slachtoffers recentelijk verlegd naar een "streven naar nul".



**In elk geval nader uit te werken**

- Opstellen programma PVVP als uitwerking van POL; aandachtspunt daarbij is de betekenis van nieuwe geluidwetgeving (Swung2) voor provinciale wegen en ontwikkelingen daarlangs; stikstofproblematiek
- Voorbereiding regionale OV-concessie.  
 Bijzonder aandachtspunt daarbij is de bereikbaarheid per OV van kleinere kernen in het landelijk gebied: nu worden kernen vanaf 400 inwoners bediend met een minimaal een bus per uur, bekeken wordt of dat efficiënter kan met meer ruimte voor eigen invulling op lokale schaal. Provincie en gemeenten werken organisatievorm uit. Bovendien koppelen aan de leefbaarheidsdiscussie in de visies wonen en leefbaarheid.  
 De aanbesteding van de nieuwe concessie biedt tegelijkertijd de gelegenheid enkele nieuwe locaties (bv campussen) goed in het nieuwe netwerk op te nemen.
- Belangrijk bij de versterking van het grensoverschrijdend OV is het daarbij spelende kip-ei probleem. Doordat er sprake is van historische achterstanden en hardnekkige grenseffecten (fiscaliteit, taal, cultuur) zijn grensoverschrijdende verkeersstromen tot nu toe niet vergelijkbaar met nationale situaties. Daarnaast zijn er technische systeemverschillen (bovenleidingspanning, beveiliging, etc.) te overwinnen. Dit maakt de kostprijs hoog en het op voorhand aantonen van maatschappelijke baten moeilijk. Dit leidt ertoe dat er in bepaalde mate voorwaardenscheppend moet worden geïnvesteerd in fysieke voorzieningen en vervoersvoorzieningen zonder op voorhand een grote mate van zekerheid op succes. Dit speelt zowel bij het tot stand brengen van fysieke projecten, als om het meerjarig (vaak voor langere tijd) financieel participeren in de exploitatie van vervoersvoorzieningen.

### 3.5 Detailhandel

Limburg telt zo'n 7.700 winkels, 7% minder dan in 2005. De sector biedt aan ruim 55.000 mensen werk en is daarmee na de zorg en industrie de grootste werkgever in onze provincie (gelijk aan de zakelijke dienstverlening).

Plekken als het DOC in Roermond, de Woonboulevard in Heerlen en de stadscentra van Venlo en Maastricht trekken de nodige bezoekers uit omliggende streken en zorgen voor koopkrachttoevloeiing vanuit het buitenland. Niet voor niets is de detailhandel een van de Limburgse economische topsectoren. In 2009 werd vanuit omliggende regio's in Duitsland en België bijna 1 miljard besteed in Limburg (non-food).

Vaak wordt er een onderscheid gemaakt in drie soorten winkelgebieden: binnensteden, waar het accent ligt op 'shoppen', vrijetijdsbeleving en ontmoeten; winkels voor de dagelijkse boodschappen, vaak geconcentreerd in buurt- of wijkwinkelcentra of in dorpskernen; en de goed bereikbare, vaak aan de rand van de stad gelegen woonboulevards of andere winkelconcentraties waar doelgericht aankopen gedaan worden. Van oudsher zijn in die laatste categorie niet alle soorten winkels toegestaan (geen kleine winkels, geen kledingzaken e.d.), om concurrentie met het centrum te beperken.

Niet vergeten mag worden dat hiernaast nog zo'n 10 % van ons winkelaanbod op bedrijventerreinen ligt. Soms, gelet op de aard van de producten logisch, maar lang niet altijd.



De overheid heeft zich van oudsher bemoeid met de detailhandel (spreiding, winkelgrootte en branchering). Dat komt door de enorme impact van de winkelvoorzieningen in de binnensteden op de kwaliteit en levendigheid daarvan en vanwege het belang van een voldoende fijnmazig winkelnetwerk, zodat mensen voor hun dagelijkse boodschappen niet te ver hoeven te reizen.

De sector staat onder druk. De hoeveelheid leegstaande winkelruimte is de afgelopen jaren gestaag opgelopen en bedraagt inmiddels zo'n 14%, 10% meer dan nodig voor een gezonde marktwerking. En daar zijn de plannen nog niet in meegerekend. Qua leegstand is Limburg koploper in Nederland.

	Huidige voorraad	Huidige leegstand		Plannen
	m2 winkelvloer	m2 winkelvloer	%	m2 winkelvloer
Noord-Limburg	511.000	51.000	10	52-66.000
Midden-Limburg	502.000	43.000	9	20-32.000
Zuid-Limburg	1.132.000	104.000	9	233-297.000
Limburg	2.145.000	198.000	9	307-395.000



*Dit betreft actuele cijfers in opdracht van de provincie. Het percentage leegstaande winkelpanden ligt hoger, nl op 11%.*

*Deze leegstandspercentages zijn lager dan in de landelijke cijfers..*

Die situatie wordt de komende jaren niet beter. Verwacht wordt dat de bevolkingsdaling en de economische situatie leiden tot een mogelijke daling van het bestedingspotentieel met 4% tot 2020 en 8% tot 2030. Daar komen de effecten van het internetwinkelen, dat een stormachtige ontwikkeling doormaakt, nog bovenop.

Die effecten kunnen verschillend uitpakken voor verschillende soorten winkelgebieden.

Ook op kwalitatief niveau verandert er het nodige. Winkels proberen slim in te spelen op het internetwinkelen, bv door multichanelling (assortiment vergelijken in de winkel, kopen op internet, afhalen en passen in de winkel). Dat leidt tot veranderingen in het winkellandschap. De hoge huurniveaus leiden tot vervlakking van het aanbod en het verdwijnen van kleinschalige speciaalzaken, een ontwikkeling die nog wordt versterkt door problemen met bedrijfsopvolging van zelfstandige ondernemers. En dan is er de steeds verdergaande branchevervaging: winkels verkopen steeds meer producten ernaast.

### De Limburgse ambitie

Een gezonde detailhandelmarkt, die goed inspeelt op maatschappelijke ontwikkelingen.

Vitale binnensteden.

### De provinciale rol

Bescherming van de fijnmazige Nederlandse winkelstructuur en de vitaliteit van de binnensteden heeft lang de aanleiding gevormd voor een rigide sturing door de Rijksoverheid (PDV/GDV-beleid). Pas met de inwerkingtreding van de Nota Ruimte hebben provincie en gemeenten een centrale rol gekregen, met de vaststelling van de SVIR legt het Rijk de volledige verantwoordelijkheid bij de regio.

De gemeenten zijn primair verantwoordelijk voor het vestigingsbeleid van detailhandel. De provincie heeft een regisserende rol. De opgave zit hem er in om goede afspraken te maken over goed samenspel.

Aan sturingsmaatregelen mogen overigens, gelet op de EU-dienstenrichtlijn, geen economische motieven ten grondslag liggen. De insteek moet ruimtelijke motieven (leefbaarheid, ruimtelijke structuur) zijn.

### De uitdaging: opgaven, principes en aanpak (een eerste beeld op hoofdlijnen)

Drie samenhangende hoofdpogingen:

1. De kwaliteit van de binnensteden als belangrijke ontmoetingsplaatsen verder versterken. Daar liggen ook de grootste kansen voor vernieuwing, nodig om in te spelen op de snelle veranderingen in het winkellandschap. Op lokaal niveau zullen keuzes gemaakt moeten worden over de ontwikkeling van dat centrum en de aanloopstraten daarnaar toe, in het licht van de toenemende leegstand.
2. Op lokaal niveau moeten keuzes gemaakt worden over concentratie/spreiding van winkelvoorzieningen voor dagelijkse voorzieningen, in het licht van de verwachten ontwikkelingen. Om te zorgen voor bloeiende winkelgebieden, zullen afwegingen gemaakt moeten worden over het voorzieningenniveau van dorpen (focus op perspectiefrijke centra in grotere dorpskernen, of juist niet?) en steden (kunnen/willen we het huidige stelsel van buurt- en wijkwinkelcentra overeind houden of kiezen we voor focus?).
3. Zorgen voor behoud en versterking kwaliteit grootschalige winkelgebieden aan de rand van de steden. Deze gebieden hebben mogelijk het meeste last van de ontwikkeling van internetwinkelen en van de economische teruggang. Voorkomen moet worden dat als oplossing voor deze problemen gekozen wordt voor verbreding van deze centra waardoor deze zich tot nieuwe 'binnensteden' kunnen ontwikkelen.

Belangrijk is om deze opgaven op regionaal niveau in samenhang te bekijken. Daarom is het van belang dat er regionale detailhandelsprogramma's worden opgesteld door de gezamenlijke gemeenten. Daarin worden perspectiefvolle en minder perspectiefvolle winkelgebieden benoemd en wordt aangegeven hoe de leegstand aangepakt wordt. De provincie heeft hierbij een rol als regisseur (waar nodig initiëren, monitoring, afstemming tussen regio's).

We streven naar samenhang tussen de regionale agendering/ programmering voor detailhandel, werklocaties en kantoren.

Voor initiatieven voor grotere nieuwe winkelgebieden, winkels of uitbreidingen zal steeds bekeken moeten worden of deze passen binnen de regionale visie. Aan die afweging ligt een ruimtelijk-economische effectenstudie ten grondslag. Bij de afweging speelt ook de ladder van duurzame verstedelijking een rol.

Aanpak leegstand.

Maatwerk aanpak, die het beste op lokaal niveau opgepakt kan worden. Faciliteren door provincie, met kennis, instrumentontwikkeling (bv nieuw-voor-oud regeling, koppeling nieuwe en oude locaties).

#### ***In ieder geval nader uit te werken***

- Uitwerken aanpak (regio's centraal, hoe afstemming tussen regio's), bepalen provinciale rol; ten behoeve van nadere regionale analyses komen gedetailleerdere gegevens over aanbod en leegstand beschikbaar.
- Ontwikkeling slimme instrumenten om in te spelen op nieuwe ontwikkelingen, en tegelijkertijd te werken aan terugdringen van de leegstand

### **3.6 Natuur (en watersystemen)**

Limburg krijgt steeds meer natuur. De afgelopen jaren is het areaal natuurgebied gestaag gegroeid, naar bijna 44.000 ha nu. Sinds 1975 wordt gewerkt aan het versterken van de ecologische structuur door landbouwgronden om te vormen naar nieuwe natuurgebieden. In Limburg is op die manier reeds ca. 8.000 ha aan nieuwe natuur gerealiseerd of in ontwikkeling (o.a. via de Maaswerken).

Daarnaast zijn de omstandigheden voor natuurontwikkeling versterkt door natuurgericht beheer op (blijvend) landbouwgebied te stimuleren (beheergebieden).

Binnen de ecologische structuur kan onderscheid gemaakt worden tussen goudgroene respectievelijk zilvergroene natuur. De goudgroene natuur omvat de natuurgebieden die horen tot de Europese Natura2000-structuur, de provinciale prioritaire natuurgebieden (o.a. Maasduinen, Meinweg, Grote Peel en de natte natuurparels) met de ermee samenhangende nieuwe natuur en/of beheergebieden, de projectgebieden Zandmaas en Grensmaas, de ecologisch belangrijke beken zoals Swalm, Roer en Geul (Kaderrichtlijn Water beken) en de hamsterreservaatgebieden.

De andere natuurgebieden vormen de zilvergroene natuur samen met het merendeel van de ca. 7.000 ha blijvende landbouwgebieden waar natuurwaarden om extra aandacht vragen, de beheergebieden.

De goudgroene natuur en zilvergroene natuur zijn verbonden door de bronsgroene landschapszones (zie 3.7).

De verschillende goudgroene natuur, zilvergroene natuur en bronsgroene landschapszones gaan uiteindelijk samen een robuust netwerk vormen in de vorm van een dubbele ladder. Met als stijlen de natuurgebieden aan de westkant van onze provincie (Peel, Budelerbergen, Kempen), in het midden de Maas en aan de oostgrens een keten van natuurgebieden deels in Duitsland (Reichswald, Maasduinen, Schwalm-Nettetal, Roode Beek, Brunsummerheide en Vijlenerbos). Deze stijlen worden verbonden door enkele beekdalen.



Natura2000 gebieden in Europa



Ladderstructuur natuur

Natuurgebieden zijn belangrijk als plek om te recreëren (in steeds actievere vormen), vormen een beeldbepalende component in ons landschap, maar zijn vooral essentieel voor het instandhouden van de biodiversiteit. Vooral Zuid-Limburg herbergt een groot aantal specifieke plant- en diersoorten. Met het merendeel van de in Limburg voorkomende Europees bedreigde en beschermde soorten gaat het gelukkig weer beter, al zijn de meeste soorten nog niet uit de gevarezone. Voor het overleven en ontwikkelen van flora- en faunasoorten is het belangrijk om te zorgen voor voldoende leefgebieden én voor mogelijkheden om zich te kunnen verplaatsen tussen die leefgebieden via de dubbele ladder.

Het waterbeheer in Limburg levert een belangrijke bijdrage aan het natuurherstel door het leveren van de juiste randvoorwaarden: vrij meanderende beken en voldoende en schoon (grond)water voor de natte natuur (o.a. bronnen, kwelwater).

Door de aanpak van de verdroging is de kwaliteit van een aantal natte natuurgebieden de afgelopen jaren flink verbeterd, maar de waterkwaliteit vormt nog een aandachtspunt. Op milieugebied vormt met name stikstof nog een probleem, hoewel ook hier al een duidelijke verbetering heeft plaatsgevonden. Klimaatverandering zal de biodiversiteit verder onder druk zetten.

### De Limburgse ambitie

Het ontwikkelen van een robuust natuur- en waternetwerk van goede kwaliteit om de biodiversiteit in stand te kunnen houden, in te kunnen spelen natte en droogteperioden en op de effecten van de klimaatverandering voor flora en fauna, als belangrijke recreatiezone en als drager van de landschappelijke structuur.

### De provinciale rol

In bestuursakkoorden met het Rijk zijn de provinciale taken en rollen op het gebied van natuur en water nader vastgelegd. Het realiseren van een natuurnetwerk is een (inter-)nationaal belang. Nederland heeft zich met het biodiversiteitsverdrag, Landschapsconventie en de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (Natura2000) gecommitteerd aan afspraken over landschappen, soorten en leefgebieden daarvan. De begrenzing van de Natura2000 gebieden ligt vast als onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). De uitvoering hiervan is bij de provincies neergelegd. Zij moeten de begrenzing van de gehele EHS in een omgevingsverordening vastleggen en daarin ook een beschermingsregeling opnemen.

Conform de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) zijn in 2009 doelen en maatregelen bepaald voor watersystemen en vastgelegd in een stroomgebiedbeheersplan Maas (SGBP) 2010-2015. Het provinciaal waterplan is kaderstellend voor het regionaal schaalniveau. Doel is het bereiken van een goede ecologische en chemische waterkwaliteit van oppervlaktewater en grondwater. Dit heeft betrekking op de bronnen, beken, rivieren en de belangrijkste verdrogingsgevoelige natuurgebieden (TOP-gebieden), waaronder Natura2000 gebieden, als ook het grondwater in de gehele provincie. In 2014 wordt voor de periode 2016-2021 een tweede Stroomgebiedsbeheerplan voorbereid.

**De uitdaging: opgaven, principes en aanpak (een eerste beeld op hoofdlijnen)**

Er liggen drie opgaven:

1. Completeren van de EHS:

In het onderhandelingsakkoord natuur met het Rijk (2012) is de opgave voor de EHS bijgesteld. De taakstelling voor nieuwe natuur als onderdeel van de EHS is daarbij 3.500 ha kleiner geworden dan tot dusver in het POL vastgelegd. Dat impliceert dat er nog steeds een opgave is voor 3.500 ha nieuwe natuur. Dit areaal zal volledig ingezet moeten worden voor de Natura2000 gebieden om te voldoen aan de Europese verplichtingen. Door het wegvallen van 3.500 ha nieuwe natuur komen de ambities voor andere natuurgebieden en kaderrichtlijnwater beken in het gedrang.

Bevindingen fase 1 plan-MER:

*Tabel Overzicht alternatieven volgens Fase-1 Plan-MER voor onderwerp herijking EHS*

Onderwerp	Alternatief 0	Alternatief 1	Alternatief 2	Alternatief 3
Invulling herijkte EHS	Ligging EHS blijft gelijk. 3500 ha nieuwe natuur pas op lange termijn. Prioriteit voor Natura 2000, Maas, KRW.	Ligging EHS blijft gelijk 3500 ha nieuwe natuur wordt zoekgebied voor inzet van beheergebied.	EHS 3500 ha kleiner. Vrije ha beheersgebied zoveel mogelijk naar ZL	EHS 3500 ha kleiner Vrije ha beheersgebied naar verbindingzones én/of leefgebieden van Europees beschermde soorten.

**Belangrijke verschillen:**

Lage prioriteit (A0,1) dan wel vervallen (A2,3 )van nieuwe natuur/beheergebied bij Maasplassen en -corridor,

Lage prioriteit (A0), omzetten naar beheergebied (A1,3) of vervallen (A2) nieuwe natuur in delen robuuste verbinding.

**Conclusies:**

De verschillen tussen de alternatieven komen met name tot uiting op de beoordelingscriteria voor natuur. Doordat de EHS bestaat uit een relatief groot vast deel (bestaande natuur én reeds gerealiseerde nieuwe natuur) zijn de verschillen in effecten tussen de alternatieven relatief klein. De voornaamste effecten zijn gerelateerd aan het minder robuust worden van het ecologisch netwerk.

Daardoor scoren alle andere alternatieven negatief ten opzichte van alternatief 0. Ten opzichte van de huidige situatie is bij alle alternatieven nog wél sprake van een verbetering en toename van het areaal gerealiseerde (nieuwe)natuur.

Ten opzichte van alternatief 0, dat als referentie is gehanteerd, vallen de andere alternatieven gunstiger uit voor het criterium ruimte voor de landbouw, al betreft het veelal gronden met beperkingen. Voor de natuur scoort alternatief 1, in feite een temporisering van alternatief 0, voor de maatgevende criteria wat gunstiger dan alternatief 3.

Wat betreft de localisering van de beheergebieden blijkt de effectbeoordeling van alternatief 3 voor Limburg als geheel gunstiger te zijn dan alternatief 2.

Voor de herijking EHS wordt voorgesteld om de volgende werklijn aan te houden:

- De EHS wordt 3.500 ha kleiner doordat de taakstelling te realiseren nieuwe natuur EHS is verlaagd.
- Alle nog niet verplichte ha's nieuwe natuur EHS worden ingezet ter borging van de Natura2000 doelen: zonodig worden hiervoor extra ha;s nieuwe natuur EHS geclaimd bij het Rijk.
- De vrijvallende gronden (vervallen als nieuwe natuur EHS) worden zoveel mogelijk ingevuld als beheergebied EHS, door het verplaatsen van die status vanaf landbouwgronden waar de afgelopen jaren geen beheercontracten zijn afgesloten, en het inzetten van niet begrensde of vrije ha's beheergebied.

- Bij deze optimalisatieslag wordt prioriteit gelegd op het handhaven of versterken van de verbindingszones voor en leefgebieden van Europees beschermde soorten. Dat impliceert vooral een verschuiving van beheergebieden naar Zuid-Limburg en langs de Duitse grens in Noord- en Midden-Limburg.
2. Beschermen natuur: Er geldt een beschermingsregime zoals landelijk afgesproken. De goudgroene natuur en zilvergroene natuur worden via een provinciale ruimteverordening vastgelegd en voorzien van een planologisch beschermingsregime. Tevens geldt hier de externe werking van de Natura2000-gebieden (onderdeel van de goudgroene natuur).
  3. Instandhouden en of versterken kwaliteit van de natuurgebieden, Kaderrichtlijnwater-beken en/of leefgebieden van (Europees) beschermde flora en fauna door adequaat beheer, herstel aantastingen, wegnemen belasting (stimuleringsinstrumenten, programmatische aanpak stikstof - PAS, Kaderrichtlijn Water e.d.)

In de Natura2000 gebieden (gouden natuur) is sprake van te hoge depositieniveaus van stikstof en ammoniak. Door middel van de PAS wordt gefaseerd toegewerkt naar de juiste omstandigheden, enerzijds door maatregelen aan de bron (verkeer en landbouw) met ruimte voor innovatieve ontwikkeling en anderzijds door effectgerichte maatregelen in de natuur zolang nog sprake is van een milieudruk. Naast de generieke PAS stelt de provincie in de ontwerp-Verordening Veehouderij en Natura2000 (toe te voegen aan de omgevingsverordening) aanvullende eisen aan stalsystemen, om de kwaliteitsdoelen Natura2000 te halen én om ontwikkelruimte voor de landbouw te creëren.

De verbetering van de belangrijkste natte natuurgebieden en beken wordt in lijn met de KRW voortgezet, maar vergt ook nieuwe realisatie-instrumenten.

Voor de ontwikkelopgave zijn vooral financiële middelen belangrijk. De middelen van het Rijk moeten worden ingezet voor Natura2000 gebieden en de verplichtingen in het kader van de KRW.

***In elk geval verder uit te werken***

- Uitwerken kaart met goudgroene en zilvergroene natuur voor POL2014.
- Detailinvulling kaart Ecologische hoofdstructuur bij Omgevingsverordening.
- Uitwerken beschermingsregime voor de EHS in de Omgevingsverordening.
- De 'vervallen' EHS wordt toegevoegd aan de bronsgroene landschapszone.
- Ontwerp-verordening Veehouderij en Natura2000 opnemen in de Omgevingsverordening.

### 3.7 Landschap (incl. regionale wateropgave en monumenten)

***De kwaliteit van het landschap wordt mede bepaald door de wisselwerking van gebruikskwaliteiten voor wonen en economische functies als landbouw en vrijetijdseconomie en fysieke gebiedskwaliteiten als natuur, reliëf, landschapselementen, openheid, cultuurhistorische objecten en patronen, watersystemen en milieukwaliteit.***

***Zoals is geschetst in de introductie bij deel 3 willen we de volgende onderverdeling op hoofdlijnen binnen het landelijk gebied maken:***

- ***natuur (goudgroen en zilvergroene natuur)***
- ***bronsgroene landschapszones***
- ***landbouwgebieden***

***In de vorige paragraaf is ingegaan op de goudgroene en zilvergroene natuur, hier staan vooral de bronsgroene landschapszones centraal, in de volgende paragraaf zoomen we in op het landbouwgebied.***

De kwaliteit van het landschap is een sterk punt voor het Limburgs vestigings- en leefklimaat. In de Landschapsvisie Zuid-Limburg en het Landschapskader Noord- en Midden-Limburg worden die kwaliteiten beschreven. Het rivierdal- en terrassenlandschap van de Maas, de beekdal- en de heideontginnings- en hoogveenontginningslandschappen, het stuwwallencomplex bij Mook en het heuvellandschap van Zuid-Limburg hebben alle een eigen identiteit en kwaliteiten.



Meest in het oog springt natuurlijk het Nationaal Landschap Zuid-Limburg, met zijn heuvels, veelheid aan cultuurhistorische objecten en prachtige contrasten tussen open en besloten gebieden het icoon van deze regio. Ontwikkelingen binnen het Nationaal Landschap kunnen een grote impact hebben op de belevingswaarde van het gebied als geheel.

Door de hele provincie heen liggen aantrekkelijke beekdalen met een gevarieerdheid aan watersystemen, natuur, landschapselementen, cultuurhistorie en landbouw. In en langs deze dalen liggen niet voor niets een groot deel van onze kastelen. Het zijn de 'ontwikkelingsassen' van het landschap.

Er is de afgelopen jaren hard gewerkt aan verbetering van het landschap, bijvoorbeeld door het herstellen van de oorspronkelijke meandering van beken. Aan de andere kant is er de beleving dat het landschap verschaalt en verrommelt, en negatief beïnvloed wordt door schaalvergroting in de landbouw.

#### **De Limburgse ambitie**

Behoud en versterken van de kenmerkende kwaliteiten en afwisseling van het landschap, in combinatie met het ruimte bieden aan ontwikkelingen die bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit en identiteit van dat landschap .

#### **De provinciale rol**

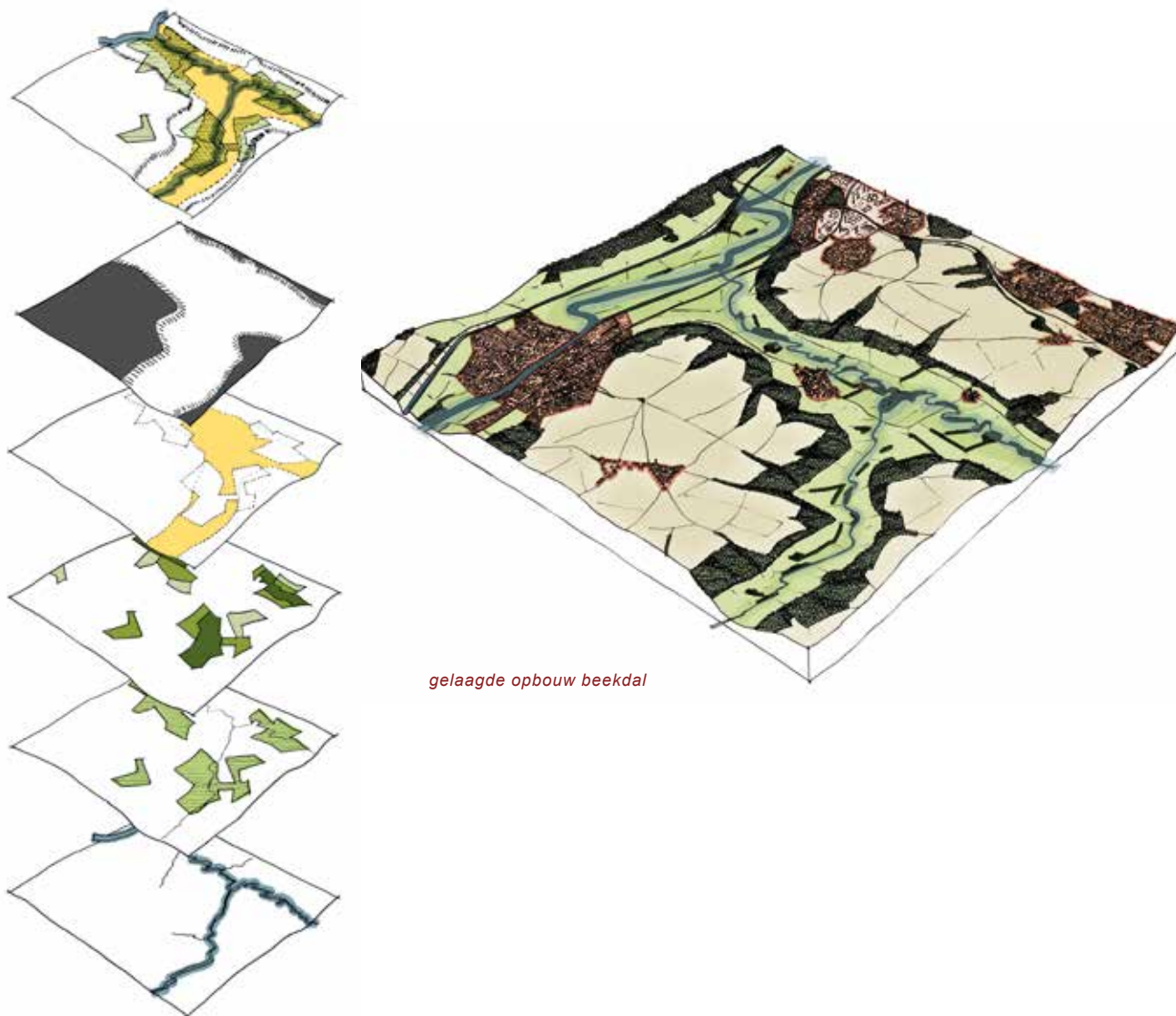
In de door Nederland geratificeerde Europese Landschapsconventie wordt landschapszorg aangewezen als een kerntaak van de overheid. Landschap wordt door het Rijk sinds 2011 niet langer als nationaal belang aangemerkt, het is aan provincie en gemeenten om dit op te pakken.

De provincie heeft in de Agenda POL2014 gekozen voor een selectieve maar krachtige rol, toegespitst op een select aantal gebieden en hun kernkwaliteiten:

- Het Nationaal Landschap Zuid-Limburg met vier kenmerkende kwaliteiten: reliëf, groene karakter, grote contrasten tussen open en besloten landschap en cultuurhistorische erfgoed.

In de schets voor Zuid-Limburg (deel 2) wordt ingezoomd op het Nationaal Landschap

- de bronsgroene landschapszones, omvatten de landschappelijk waardevolle beekdalen met de daarin aanwezige (extensievere) landbouwgebieden, monumenten, kleinere landschapselementen, waterlopen e.d. In Zuid-Limburg omvatten deze zones ook de steilere hellingen en droogdalen.



De bronsgroene landschapszone sluit aan bij de gouden en zilveren natuur en zorgt ervoor dat deze natuurgebieden met elkaar worden verbonden. De grenzen ervan zijn bepaald aan de hand van de aanwezigheid van hogere grondwaterstanden en de mogelijkheden om verwachte hoogwaterafvoeren binnen dit gebied op te vangen.

Deze selectieve rol van de provincie impliceert dat de verantwoordelijkheid voor de landschappelijke kwaliteit van andere gebieden in het landelijk gebied, de landbouwgebieden, bij de gemeenten wordt gelegd. Vanwege de wettelijke provinciale taken m.b.t. monumenten ligt er voor monumenten (in hun landschappelijke context) wel een provinciale rol in heel Limburg. De regionale partners bepleiten voor de landbouwgebieden toch ook een coördinerende en stimulerende rol van de provincie.

*De uitdaging: opgaven, principes en aanpak (een eerste beeld op hoofdlijnen)*

Voor de ontwikkeling van de bronsgroene landschapszones naar klimaatbestendige beekdalen ligt er geen blauwdruk. Een lange termijn streefbeeld geeft richting aan gefaseerde uitvoering, met ruimte voor maatwerkoplossingen afhankelijk van de lokale mogelijkheden en draagvlak bij gebruikers.

In sommige beekdal-trajecten kan optimaal invulling gegeven worden aan het streefbeeld: ze gaan functioneren als robuuste klimaatbuffers en als hotspots voor biodiversiteit en bieden voor de andere delen voldoende overloop en verbinding. Langs andere trajecten zullen de mogelijkheden beperkter zijn, ze profiteren van de hotspots elders. Het ecologisch functioneren van de beeklopen is één van de sturende aspecten binnen deze zones.

Meervoudige opgave voor de bronsgroene landschapszones:



In de bronsgroene landschapszones blijft sprake van een verweving van functies: vooral grondgebonden landbouw, dikwijls met verbredingen naar recreatie, omgevingsbeheer of zorg, maar ook toerisme en recreatie, vaak gebruikmakend van monumentale gebouwen en dat in combinatie met een goede kwaliteit van water en landschappelijke en ruimtelijke structuren, waarbij rekening gehouden wordt met het toekomstige beekpeil en hydrologische systeemvoorwaarden (GGOR). Daarnaast zijn er ook relaties met het gebruik van de ondergrond (o.a. grondwater).

Ontwikkelingen vragen om maatwerk vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid, waarbij een inspirerend ontwerp (op basis van de landschapsvisies) het vertrekpunt vormt. De rol van ontwerpend onderzoek met behulp van bv. een kwaliteitsteam in een vroeg stadium van de planvorming kan de ruimtelijke kwaliteit versterken. Hier zien de regionale partners een stimulerende en ondersteunende rol weggelegd voor de provincie.

Op financieel vlak willen we de regelingen voor groenblauwe diensten resp. mensgerichte natuur en landschapskwaliteit juist in deze gebieden inzetten. Kansen biedt ook de nieuwe insteek van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid EUR (GLB) die uitgaat van hectaresteen met als voorwaarde dat de landbouw op 7% van haar areaal andere maatschappelijke en groene diensten levert. Hierbij zijn er



mogelijkheden voor een gebiedsgerichte en collectieve inzet.



Werkkaart Noord- Limburg voor de bronsgroene landschapszones

Voor de inzet van mensgericht groen zijn enkele alternatieven vergeleken.

**Bevindingen fase 1 Plan-MER:**

*Tabel Overzicht alternatieven mensgericht groen*

Onderwerp	Alternatief 0	Alternatief 1	Alternatief 2	Alternatief 3
Invulling provinciale ambities mensgericht groen	Jaarlijks 100 ha nabij de 5 grote steden.	Jaarlijks 100 ha nabij steden en dorpen in de groenblauwe mantel en/of in Nationaal Landschap	Jaarlijks 100 ha nabij steden en dorpen in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg.	Jaarlijks 100 ha in de groenblauwe mantel in geheel Limburg.

Bij alternatieven 1 t/m 3 wordt vooral ingezet op kleine landschapselementen en op 10% landschappelijk groen per km<sup>2</sup>, met name in de beekdalen/hellingen. Bij alternatief 0 gaat het om robuuste eenheden mensgericht groen bij de steden.

**Conclusies:**

De verwachting is dat een groter aantal kleinere en/of meer lijnvormige elementen een positiever effect heeft dan een kleiner aantal grotere elementen. Voor het primaire doel van mensgericht groen - groen voor mensen- is de beoordeling van de drie alternatieven ten opzichte van alternatief 0 negatief voor de stedelijke gebieden. Voor de plattelandskernen scoren alternatieven 1 en 3 beter dan alternatief 0. Voor de bijkomende effecten zijn de alternatieven 1 en 3 voor de meeste criteria positiever dan alternatief 0.

De alternatieven 1 en in iets sterkere mate 3, zijn wat gunstiger dan alternatief 0 voor de groene en blauwe functies van het buitengebied.

Het relatief groenarme karakter van Zuid Limburg leidt er bijvoorbeeld toe dat een investering van mensgericht groen aldaar een grotere meerwaarde kan hebben dan in investering een Noord of Midden Limburg.

Voorgesteld wordt om de middelen voor mensgerichte natuur en landschapskwaliteit toe te spitsen op de bronsgroene landschapszones nabij steden en dorpen. Daarbij combinaties zoeken met recreatieve routestructuren en/of watersystemen.

***In elk geval nader uit te werken:***

- Begrenzing bronsgroene landschapszone.  
We zullen bekijken of de extensiveringszone intensieve veehouderij hierin op kan gaan. Aandachtspunt is ook of grotere clusters van bebouwing, bv. glastuinbouw, buiten de grenzen kunnen vallen.
- Optimaal invulling geven aan klimaatbestendige beekdalen (opvang hoge piekafvoer én droogteperioden). Hier ligt een relatie met het Deltaprogramma's voor Zoetwater resp. Limburgse Maas.
- Visie op het regionaal watersysteem met een eenduidige positionering van beken (SEF, AEF, KRW).
- Uitwerking instrumenten, inclusief criteria voor de maatwerkbenadering, inzet mensgerichte natuur etc.

### 3.8 Landbouw

De land- en tuinbouw is van groot belang voor onze provincie. Niet alleen omdat er vele duizenden mensen hun werk vinden, maar ook omdat de land- en tuinbouw sinds jaar en dag een belangrijke economische motor is. Nederland is de op een na grootste exporteur van vers voedsel in de wereld. Limburg speelt daar, vooral vanwege de geografische ligging, een belangrijke rol in. Ook als het gaat om de kwaliteit en de efficiency van onze voedselproductie behoort ons land tot de wereldtop.

De topsector Agrofood (deze omvat de nationale topsectoren Agrofood en Tuinbouw en uitgangsmaterialen) kent een kristallisatiepunt in de Greenport-regio Venlo. De regio Venlo heeft de competentie om zich als onderdeel van de kennisregio Brainport Zuid-Oost Nederland internationaal te kwalificeren op het vlak van hoogwaardige agrofood-productie en innovatie.

De topsector telt in Limburg ruim 12.500 bedrijven in de primaire productie, voedingsmiddelenindustrie, groot- en detailhandel en overig.



De land- en tuinbouw staat als primaire sector aan de basis van deze topsector.

- De land- en tuinbouw omvat 4.500 bedrijven in de primaire productie en zorgt nog altijd voor veel banen, in Noord- Limburg al meer dan 26.000;
- Er is een grote diversiteit aan sectoren: bedrijven met varkens, pluimvee, nertsen, geiten, rundvee, paarden, akkerbouw, tuinbouw in de volle grond, fruitteelt, boomteelt, champignonteelt en glastuinbouwbedrijven;
- Er zijn een goede infrastructuur (onderzoek, kennis, apparatuur en diensten) en productieomstandigheden aanwezig;
- Internationaal heeft onze hoogtechnologische voedselproductie een excellent imago;
- In 2011 werd ongeveer 44% van de Nederlandse land- en tuinbouwproductie geëxporteerd
- Vier van de bedrijven in de Nederlandse top 30 van R&D-investeerders zijn tuinbouwbedrijven; Deze tuinbouwbedrijven investeren jaarlijks samen 120 miljoen aan R&D. Nunhems BV uit Limburg neemt hiervan 34 miljoen voor haar rekening;

In de agrarische sector is er een transitie gaande. Door scherpe concurrentie op wereldniveau staat de rentabiliteit onder druk. Intensivering en schaalvergroting zijn het gevolg. Nieuwe eisen per 2013 aan dierenwelzijn en milieu, maar ook de hervorming van het Europees landbouwbeleid en opvolgingsproblemen zorgen voor versnelling van dit proces. De afgelopen 10 jaar is het aantal bedrijven gehalveerd, de verwachting is dat de komende 10 jaar opnieuw een halvering plaatsvindt. Het totale areaal zal nog licht krimpen ondermeer door de afronding van de EHS.



Als gebruiker van 60% van het provinciale grondgebied bepalen boeren en tuinders mede hoe aantrekkelijk inwoners en toeristen het Limburgs landschap vinden. Het ruimtelijk beeld van de land- en tuinbouw verandert: deels krijgt die een industriële karakter, de werkwijze verandert (meer opslag, verwerking en verpakking product bij agrarische bedrijven, teelt de grond uit, in potten en op water, hagelnetten, intensivering rundveehouderij), anderzijds zien we dat steeds meer agrarische bedrijven er andere activiteiten naast doen (toeristische, zorg).

Bovendien komen er de nodige agrarische gebouwen leeg te staan.

Het beeld van de agrarische sector per regio loopt sterk uiteen: intensiever rondom Greenport Venlo en in Peelland, kleinschaliger in Maasduinen, oostelijk Midden-Limburg en in Zuid-Limburg (zie schetsen per regio).

Agrarische ondernemers zijn continu op zoek naar nieuwe product-marktcombinaties en zoeken dat door o.a. integratie in de keten te bewerkstelling (verwerking, verpakking, opslag), het sluiten van de kringlopen (met name energie), verbrede landbouw verder uit te bouwen (zorg, natuur- en landschapsbeheer, recreatie, educatie), en invulling tijdelijke bestemmingen (stadslandbouw).

De veehouderij heeft een behoorlijke milieu-impact. Vooral de stikstofbelasting op natuurgebieden, de geuroverlast en de emissie van fijnstof (pluimveebedrijven). Daarnaast is er het mestvraagstuk.

### De Limburgse ambitie

De land- en tuinbouw in Limburg ontwikkelt zich verder als innovatieve sector met economische gezonde bedrijven en vooruitstrevende ondernemers die duurzaam produceren en midden in de (lokale) samenleving staan. In 2025 moet elk land- en tuinbouwbedrijf een lust voor zijn omgeving zijn.

### De provinciale rol

De ondernemers zijn verantwoordelijk voor het realiseren van de ambitie. De overheid faciliteert dit. De rijksoverheid heeft de verantwoordelijkheid voor de inrichting van het landelijk gebied volledig gelegd bij provincie en gemeenten. De provinciale rol is gericht op het faciliteren van de dynamiek in de sector, in combinatie met ruimtelijke sturing. Limburg kiest daarbij voor drie strategieën: voorloperstrategie, omgevingsstrategie en maatschappelijke verankering (zie ook ambitiedocument Limburgse Land- en tuinbouw loont). We willen ondernemers ontwikkelruimte bieden, maar vragen daarvoor excellent produceren, omgevingskwaliteit en dialoog met de samenleving.

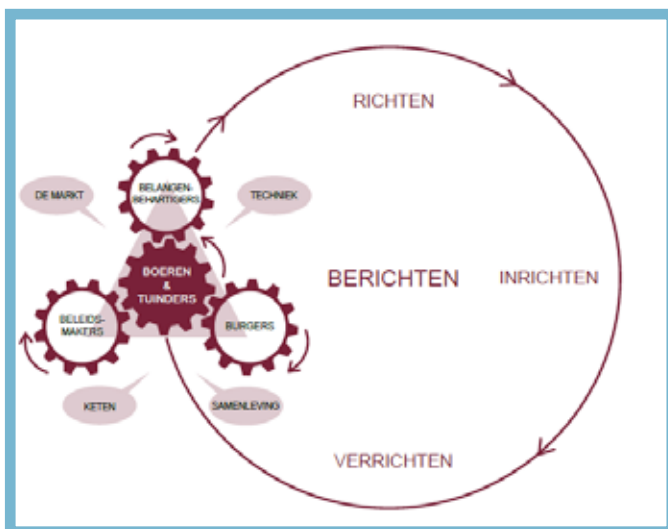
Die ruimtelijke sturing richt zich tot nu toe met name op nieuwvestiging en uitbreiding van niet-grondgebonden vormen van landbouw. Er is een bijzondere provinciale rol bij de omgevingsvergunning voor landbouwbedrijven in relatie tot Natura2000 gebieden en de flora en faunawetgeving (o.a. het vraagstuk van de stikstofdepositie; PAS-aanpak).

## De uitdaging: opgaven, principes en aanpak (een eerste beeld op hoofdlijnen)

### *Stimuleren excellente bedrijfsvoeringsconcepten*

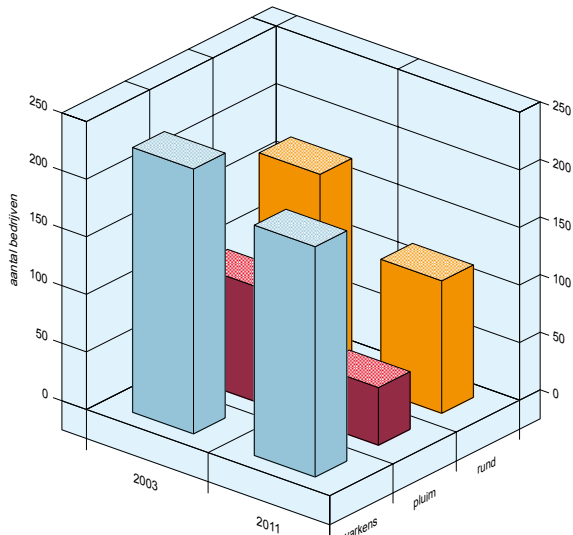
Bij het faciliteren van de dynamiek in de sector richten we ons allereerst op de voorlopers in de sector. De ontwikkelingen daar moeten als een vliegwiel fungeren richting andere bedrijven. We doen dat door het stimuleren van bedrijfsvoeringsconcepten waarin ondernemers extra, niet wettelijk noodzakelijke, maatregelen nemen om de effecten op de omgeving te reduceren (duurzame stallen, minder water- en energiegebruik, mestverwerking en reststromen).

Op basis van het 'niet vinken maar vonken'-concept worden ondernemers begeleid bij integrale duurzame bedrijfsontwikkelingen. Essentie hiervan is het benutten van kansen via maatschappelijke verankering. De dialoog van ondernemers met de omgeving, al vanaf het begin van het proces van bedrijfsontwikkeling, maar ook waar mogelijk een kwaliteitsbijdrage die verder kan gaan dan wettelijke eisen zijn belangrijke punten. De ondernemer verdient daarmee draagvlak vanuit zijn omgeving. Vervolgens kunnen overheden maatschappelijk verantwoord ondernemerschap de ruimte bieden. Vertrouwen is daarbij essentieel. Het is de bedoeling om deze procesbenadering in de vorm van netwerkontwikkeling, samenwerking tussen ondernemers, gemeenten en provincie en ontwikkelplanologie verder uit te bouwen naar alle agrarische sectoren. Deze procesbenadering wordt breed onderschreven.

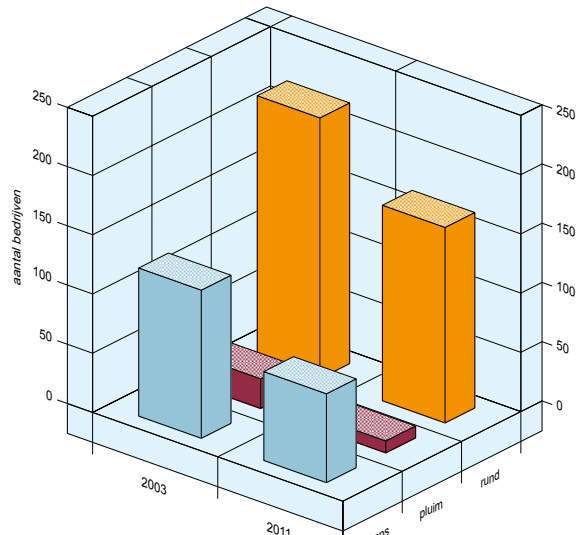


### *Ruimtelijke sturing*

In de Agenda POL2014 is gevraagd om vereenvoudiging van de huidige zonering voor intensieve veehouderij en glastuinbouw. Overwegingen daarbij: de feitelijke dynamiek bestaat voor een belangrijk deel uit doorontwikkeling van bestaande bedrijven op gunstig gelegen plekken, onafhankelijk van de zonering. Het aantal nieuwvestigingen van intensieve veehouderij in Limburg is de afgelopen jaren relatief beperkt geweest. Er zijn slechts enkele landbouwontwikkelingsgebieden in ontwikkeling genomen. Deze gebieden, het werklandschap klavertje 4 en de projectvestigingen glastuinbouw bieden ruim voldoende ontwikkelingsmogelijkheden voor de verwachte vraag naar nieuwvestiging. Voor de beoogde vereenvoudiging bestaat dan ook een breed draagvlak.



Ontwikkeling (2003-2011) aantal bedrijven in LOG's



Ontwikkeling (2003-2011) aantal bedrijven in extensiveringszones

Er blijft wel behoefte bestaan aan het instandhouden van een extensiveringszone intensieve veehouderij (IV), waar we geen ruimte zien voor uitbreiding. In de praktijk valt die samen met de goudgroene en zilvergroene natuur in combinatie met bronsgroene landschapszone.

In het gebied daarbuiten, dat we als 'landbouwgebied' willen aanmerken, zou in het POL geen verdere onderverdeling meer nodig zijn (bv in de vorm van de huidige perspectieven P4, P5a en P5b of in de vorm van landbouwontwikkelingsgebied en verwevingsgebied). Binnen het gebied ligt de focus op doorontwikkeling, opwaardering en kwalitatieve verbetering van bestaande vestigingslocaties waar dat mogelijk is. Daarvoor zullen nadere spelregels en kwaliteitscriteria moeten worden ontwikkeld.

Overigens zullen de ontwikkelingen, zoals nu al het geval is, in belangrijke mate gestuurd worden door de natuur- en milieudoelen en de Europese en nationale regels waarin die vertaald zijn (bv Natura2000). Kortom, nog maar een beperkte zonerings, maar in plaats daarvan sturing op kwaliteit, met ruimte voor maatwerk, passend binnen de aanwezige of te ontwikkelen gebiedskwaliteiten.

Uit de fase-1 rapporten van het Plan-MER kan worden opgemaakt dat gegeven de trends er binnen de in vigerende bestemmingsplannen vastgelegde (project)vestigingsgebieden intensieve veehouderij (LOG's) en het gebied Klavertje 4 nog voldoende ruimte aanwezig is voor nieuwe bedrijven van intensieve veehouderij. De belangrijkste trend bestaat uit de doorontwikkeling van bestaande bedrijven.

De rol voor de provincie hierbij is met name gelegen in het bevorderen van een kennisnetwerk, het samen met partners uitwerken van de bovengenoemde kwaliteitscriteria en spelregels. In het POL wordt deze omgevingsstrategie verder uitgewerkt.

In deze kwaliteitsbenadering past niet het op voorhand regels te formuleren over de omvang van bedrijven (megastallen-discussie) of het aantal dieren. De omvang van een bedrijf -in aantal dieren of NGE – is geen bruikbaar ruimtelijk criterium en zegt bovendien niets over de mate waarin het bedrijf met maatschappelijk toegevoegde waarde onderneemt.

Limburg wil agrariërs vooral uitdagen en stimuleren om schoon en duurzaam te produceren en om de economische mogelijkheden van het Limburgse landschap optimaal te benutten. Kwaliteit produceren waar behoefte aan is, tegen een goede prijs.

Er is ook een andere weg mogelijk: Agglomeratielandbouw.

Zeer intensieve niet-grondgebonden productie van vlees, eieren en kasgroenten, dáár waar de

productieomstandigheden optimaal zijn, uitwisseling van stofstromen (cross-overs) mogelijk is en een goede infrastructuur aanwezig is. Grondstoffen kunnen ter plekke worden opgeslagen en verwerkt bijvoorbeeld tot zuivelproducten, conserven en koelvers vlees. Dicht bij de afzetmarkt, dichtbij werklocaties waar de grondstoffen en producten efficiënt kunnen worden vervoerd, van voldoende schaalniveau om reststromen efficiënt en economisch verantwoord te verwerken (bijvoorbeeld ingeval van industriële mestverwerking). Het uiteindelijke afval wordt bijvoorbeeld via vergisting of vergassing omgezet in electriciteit en warmte, die kan worden benut in de directe omgeving.

In de eerste fase van het plan-MER zijn zowel voor de intensieve veehouderij als ook de glastuinbouw een aantal alternatieven vergeleken.

Bevindingen plan-MER fase 1 Intensieve veehouderij:				
Onderwerp	Alternatief 0	Alternatief 1	Alternatief 2	Alternatief 3
Zonering intensieve veehouderij (IV)	Handhaven huidige zonering.	Handhaven van systeem met 3 zones. Minder landbouw-ontwikkelingsgebieden.	Extensiveringszones handhaven. Nieuwe vestigingsgebieden als agglomeratielandbouw op of bij bestaande werklocaties. Extensiveringszones handhaven.	Doorontwikkeling van bestaande IV-bedrijven
		Varianten in clustervorming		

Er is voor de vergelijking van de alternatieven invulling gegeven aan een ontwikkelingsscenario. Uitgaande van een groei als sector met 10% over een periode van 10 jaar met name door doorgroei (75%), veel stoppers onder de kleinere bedrijven én een generieke afname (-20%) van emissies van NH<sub>3</sub>, fijnstof en geur worden er 20 – 34 nieuwe vestigingslocaties verondersteld.

Er is anno 2012 nog een planologische ruimte voor nieuwe locaties op vigerende projectvestigingslocaties (LOG's in bestemmingsplannen) voor ca. 30 bedrijven. Die mogelijkheden worden ook bij alternatieven 2 en 3 als basis gehandhaafd. Alternatief 0 en 1 bieden ook voor de langere termijn een zoekkader voor nader te bepalen vestigingslocaties op afstand van natuur-, woon- en werkgebieden. Bij alternatief 2 wordt gekozen voor een nieuwe benadering voor nieuwe bedrijven: aansluiten bij werklocaties en andere functies en ontwikkeling tot agglomeratielandbouw. Bij alternatief 3 kan doorgroei bestaande landbouw als agglomeratielandbouw, indien de omstandigheden dat toelaten.

**Conclusies:**

Bij alle alternatieven is de maatschappelijke en economische omgeving van belang en in veel gevallen maatgevend bij beslissingen op bedrijfsniveau om te groeien, stoppen of transformeren. Het vasthouden aan alleen doorgroeien buiten de extensiveringgebieden (en dus geen nieuwvestiging) lijkt van groter belang om negatieve effecten op het landschap te beperken dan het onderscheid tussen LOG's en verwevingsgebieden. Gegeven de aannames kan het bieden van mogelijkheden voor agglomeratielandbouw positieve effecten hebben. Bij alternatief 3 zijn de kansen op doorgroei vanuit bestaande bedrijven groter, daardoor kunnen er echter ook meer (bijvoorbeeld landschappelijke) effecten optreden.

Door de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur is recentelijk advies uitgebracht over Ruimte voor duurzame landbouw (maart 2013). De Raad onderscheidt daarin 3 typen van bedrijfsvormen, nl.: het gespecialiseerde rurale bedrijf, het quasi-industriële bedrijf en het stedelijk georiënteerde bedrijf. Het quasi-industriële bedrijf (de gebouwgebonden sectoren: vooral glastuinbouw en intensieve veehouderij) sluit sterk aan bij de idee van agglomeratielandbouw zoals hiervoor benoemd.

In het advies wordt bepleit om in te zetten op een circulaire en biobased economie, én ruimte te geven voor maatwerk bij de ontwikkeling van deze drie bedrijfspvormen met de daarbij behorende verduurzamingsopgaven. Ondermeer door het aanwijzen van een locatie voor de ontwikkeling van een nieuw geclusterd agro-sciencepark, dat een voorbeeld wordt van verduurzaming en innovatie. Maar ook door het stimuleren van voorbeeldprojecten voor de meer grondgebonden sectoren.

In Limburg vormt het gebied Klavertje 4 feitelijk reeds de locatie voor een agro-sciencepark zoals de Raad dat aangeeft. Uit de fase-1 rapporten van het plan-MER kan de conclusie worden getrokken dat agglomeratielandbouw (of te wel het quasi-industriële bedrijf) zich het best kan ontwikkelen op/bij bestaande werklocaties en in reeds bestemde landbouwontwikkelingsgebieden.

In Zuid-Limburg is het van belang voor (behoud, beheer en versterking) van de kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg dat er sprake blijft van een duurzame landbouw. Hier komen de meer stedelijk georiënteerde bedrijfspvormen en cross-overs met functies in de stedelijke gebieden in beeld.

***In elk geval verder uit te werken:***

- Kwaliteitsdoelen en spelregels voor doorontwikkeling landbouwbedrijven.
- Betekenis van agglomeratielandbouw en nadere invulling hiervan.
- Topsectorenbeleid versus ruimtelijk beleid primaire landbouwsectoren in buitengebied. Erkenning noodzaak kritische omvang primaire sector in buitengebied ter realisatie van (innovatie in) topsector agrofood. Is ruimtelijke concentratie hiervoor cruciaal?
- Wat zijn de mogelijke effecten van het beëindigen per 2015 van de bestaande stelsels voor volumesturing, nl. de melkquotering en de productierechten voor varkens en pluimvee?
- Kansen voor sluiten mineralenkringlopen en specifiek energie: WKO, geothermie (zie ondergrond).
- Mestverwerking. Vraag daarbij is of sturing op regionaal niveau nodig is? Aandachtspunt vormt de aanscherping van de fosfaatgebruiksnormen en de effecten die dat heeft op de mogelijkheden voor mestafzet. Is sturing nodig op bodemkwaliteit en mestaanwending?
- Impact intensivering rundveehouderijen, Limburgs paardensportplan en verbod nertsenhouderijen?
- Noodzaak revitalisering concentratiegebieden glastuinbouw?.
- Verstandig omgaan met vrijkomende agrarische objecten en bestemmingen (zie ook introductie deel 3).
- Agrarisch natuur- en landschapsbeheer als verdienmodel, met name voor Nationaal Landschap? Nadere uitwerking crossovers tussen en integratie van thema's land- en tuinbouw vs milieu, natuur, landschap, watersystemen.

### 3.9 Ruimte voor de Maas

De veiligheid tegen overstromingen van de Maas is een groot maatschappelijk belang, dat speelt op internationaal, nationaal en regionaal niveau. Met de maatregelen die momenteel worden uitgevoerd in het kader van de Bestuursovereenkomst hoogwaterveiligheid 2011 bereiken we volgens planning in 2020-2024 een beschermingsniveau dat gelijk staat aan een overstromingskans van eens in de 250 jaar.

Hierbij is echter nog geen rekening gehouden met de gevolgen van de verwachte klimaatverandering: in 2100 moeten we rekening houden met een stijging van de hoogwaterstanden met 30-90 cm. In termen van waterafvoer: nu wordt uitgegaan van een maatgevende waterafvoer van 3.275 m<sup>3</sup>/sec, in 2100 wordt dat 3.950 m<sup>3</sup>/sec.





Zeker in Limburg, waar vanwege de in nationaal opzicht unieke karakteristiek van Maasvallei de strikte scheiding tussen binnendijks en buitendijks kunstmatig is en grote delen van de Maasvallei periodiek overstromen, hebben deze ontwikkelingen een groot effect.

Daar komt nog iets bij: de huidige veiligheidsnormen zijn gebaseerd op een overstromingskans, waarbij geen rekening gehouden wordt met de in een gebied aanwezige risico's. De landelijke insteek is om tot veiligheidsnormen te komen gebaseerd op overstromingsrisico's, waarbij risico's op slachtoffers of economische en/of maatschappelijke schade mede het te hanteren veiligheidsniveau bepalen.

Klimaatverandering heeft ook gevolgen voor droogte. Om die reden moet het Maasafvoeroverdrag met België dat voldoende afvoer naar de gemeenschappelijke Maas (tenminste 10 m<sup>3</sup>/sec) en de Zuid-Willemsvaart borgt, gehandhaafd worden.

#### De Limburgse ambitie

Borgen hoogwateropgave voor de lange termijn, in samenhang met veiligheid, ruimtelijke kwaliteit en ruimtelijk-economische ontwikkeling. Tegelijk voorzien in adequate maatregelen om te kunnen anticiperen op droogteperioden.

#### De provinciale rol

De primaire verantwoordelijkheid voor de hoogwaterveiligheid langs de Maas ligt bij het Rijk. De provincie wil meer regie voeren op de ruimtelijke ontwikkelingen in en nabij het winterbed van de Maas in samenhang met de lange termijnopgave voor de waterveiligheid (deltaprogramma's).

In het nationale Deltaprogramma werken rijk en regionale overheden samen met als doel de waterveiligheid en de zoetwatervoorziening op de lange termijn veilig te stellen. Op deze manier kunnen de regionale kennis en kunde en regionaal draagvlak een belangrijke plek krijgen in de vormgeving van de rijksbeslissingen. De provincie Limburg is trekker voor het Limburgse deel van de Maas. Het regioproces biedt de mogelijkheid om de problematiek van de Limburgse Maasvallei evenals de lopende en voorgenomen Limburgse gebiedsontwikkelingen optimaal in te brengen in het nieuwe nationaal Hoogwaterbeschermingsprogramma (nHWBP) en het nationale Deltaprogramma.

**De uitdaging: opgaven, principes en aanpak (een eerste beeld op hoofdlijnen)**

In het proces rond het Deltaprogramma Grote Rivieren worden kansrijke strategieën geanalyseerd en keuzen gemaakt. Als eerste stap zijn recent twee uitersten in beeld gebracht:

1. een strategie waarbij maximaal wordt ingezet op verhogen, versterken en uitbreiden van dijken en keringen.

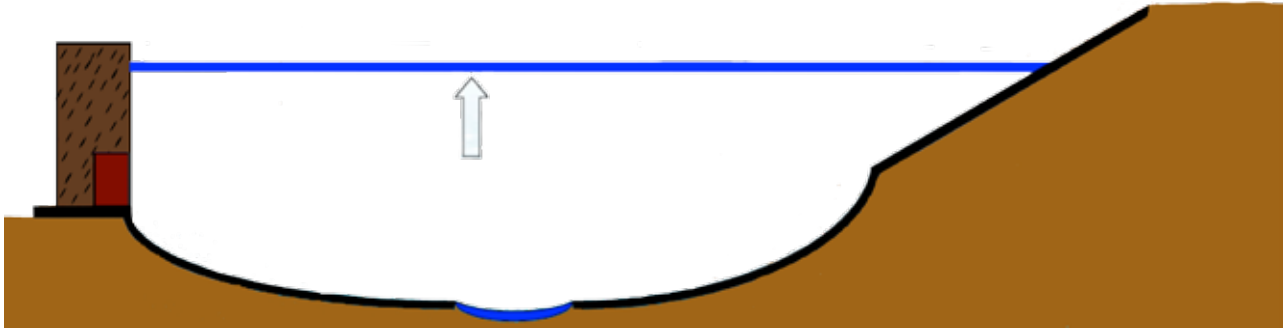
*Door enkel de waterkeringen te verhogen zonder ruimte in het winterbed te scheppen nemen de waterstanden toe. Dit heeft de volgende consequenties:*

- *De omvang van het winterbed neemt toe;*
- *Naast verhoging van de waterkeringen is daarom ook een verlenging van dijkkringtracés (en wellicht incidenteel een nieuw dijktracé) nodig, omdat het winterbed op de onbedijkte delen groter wordt;*
- *Bebouwing buiten de dijkringen krijgt te maken met hogere waterstanden.*
- *Bij overstroming/doorbraak van verhoogde dijken zijn er meer ingrijpende gevolgrisco's.*

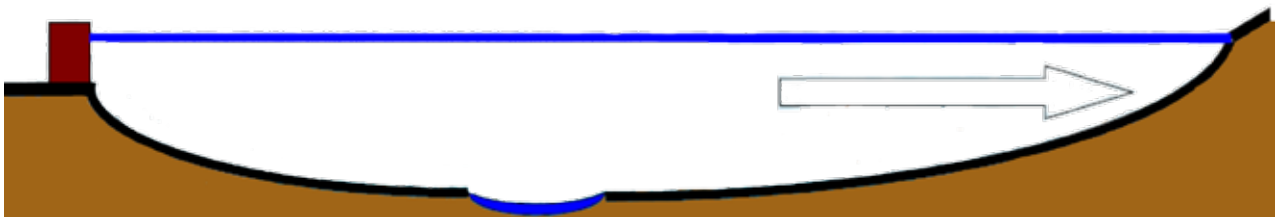
2. een strategie waarbij maximaal wordt ingezet op het creëren van meer ruimte voor de rivier (door verbreding of verruiming van het rivierprofiel).

- De strategie leidt niet tot waterstandverhoging en realiseert een waterstanddaling door te verruimen en zo hogere hoogwatergolven af te voeren en te bergen.
- Er liggen kansen voor meekoppeling met binnen- en buitendijkse ruimtelijke (gebieds-) ontwikkelingen (toerisme en recreatie, natuurontwikkeling, grondstoffenwinning);
- Groot effect op het huidige grondgebruik;
- Deze variant vergt plaatselijk kostbare aanpassingen aan de hoofdinfrastructuur (bruggen, leidingen, sluisen);
- Grootschalige ontgroningen of vergravingen kunnen veelal op maatschappelijke weerstand rekenen vanwege de overlast en (tijdelijke) aantasting van de belevingswaarde en het woongenot.

Vanuit het concept van de zogenaamde meerlaagse veiligheid worden deze strategieën gecombineerd met maatregelen in de tweede (gevolgenbeperking) en derde veiligheidslaag (rampenbeheersing).



Opgave via verhogen, versterken en uitbreiden van dijken



Opgave via rivierverruiming

Op basis van analyses en maatschappelijke discussie over deze strategieën worden nu als uitgangspunten voorgestaan:

- Ruimte geven waar het kan, dijken waar het moet: dat leidt per maastraject tot een andere verhouding.
- De combinatie van maatregelen moet leiden tot een robuust en duurzaam systeem.
- Koppeling van hoogwateropgave met ruimtelijke ontwikkelingen is gewenst om ruimtelijke kwaliteit en regionale economische ontwikkeling te vergroten.
- We borduren waar mogelijk voort op bestaande plannen voor rivierverruiming en dijkversterking, maar laten niet na deze in de voorkeursstrategie te optimaliseren (no regret).
- Bij het realiseren van de wettelijke veiligheidsnorm (huidige of eventueel nieuwe) gaan we in principe uit van preventie in laag 1. In het buitendijks gebied wordt gezien of en hoe maatregelen voor gevolgbepaling en rampenbestrijding uitwerken.

Met voorgenomen gebiedsprojecten als Ooijen-Wanssum, Maaspark Well, Maasdal Noord en de gebiedsontwikkelingen bij de Maasplassen kan al in belangrijke mate toegewerkt worden naar die toekomstige gewenste veiligheidssituatie.

Grotere 'nieuwe' opgaven:

Maasdal ten zuiden van Maastricht

Maas tussen Buggenum en Venlo

**In elk geval nader uit te werken**

- In het kader van het regioproces voor POL2014 en het Deltaprogramma Limburgse Maas komen tot een samenhangende regionale aanpak van gebiedsontwikkelingen en veiligheid voor opeenvolgende planperiodes (2015-2030-2050-2100) voor de diverse maastrajecten.

### 3.10 Energievoorziening

***De thema's windenergie en bodemenergie (als relatief nieuwe ontwikkeling in de ondergrond) zijn in de Agenda POL2014 als prioritair onderwerp benoemd. Ze kunnen niet los gezien van de bredere ambities en opgaven op energiegebied. Die moet de komende periode dan ook nader uitgewerkt worden.***

De provincie sluit aan bij de nationale doelstellingen voor een toekomstbestendige energievoorziening en CO2-reductie. Daarbij wil Limburg tot de top 3 van provincies horen, door zich ontwikkelen tot een regio die gewaardeerd wordt om haar aantrekkingskracht voor investeringen en toepassingen op het gebied van energie en duurzaamheid.

Wat betekent een Limburgse bijdrage aan de landelijke doelstelling van 16% duurzame energieopwekking eigenlijk? Grofweg gaat het dan om 1400 windturbines (van 3 MW), óf 80 km<sup>2</sup> zonnepanelen, óf het verbranden van 160 km<sup>2</sup> eikenbos per jaar, óf 290 waterkrachtcentrales zoals in Linne.

Op voorhand kunnen daarbij geen mogelijkheden, opties of gebieden worden uitgesloten. Dit betekent dus dat in de volle breedte ingezet wordt op de Trias Energetica:

1. Energiebesparing. Maatregelen voor energiebesparing zijn vaak het meest kosteneffectief, zowel in de gebouwde omgeving als in andere sectoren zoals de industrie, transport en de landbouw;
2. Opwekking van hernieuwbare energie. Hiervoor dienen alle mogelijke opties benut worden: zon (PV en warmte), wind (grootschalig en urbaan), bodemenergie (WKO, geothermie), biomassa (waarbij verdringing van voedselproductie en biobased chemie moet worden voorkomen), evt. waterkracht;
3. Efficiënte energie opwekking met fossiele brandstoffen. Bij voorkeur hiervoor de relatief schone fossiele brandstoffen gebruiken.

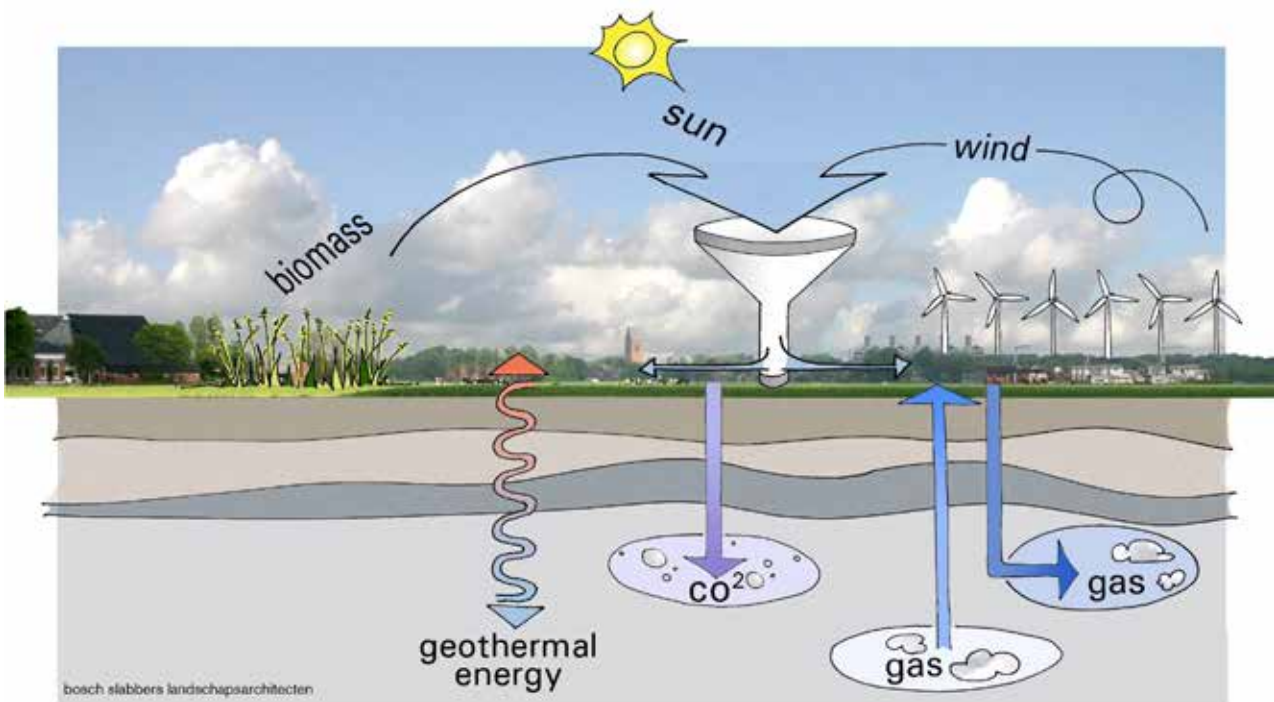


Waar liggen de kansen:

- Woon- en leefomgeving: energiezuinige / energieneutrale gebouwen, benutten van restwarmte, hernieuwbare energie opwekking in de woonomgeving (zon-PV, warmte, urbaan wind), lokale energiebedrijven en slimme netwerken. Tevens hergebruik van materialen (kringlopen) in de bouw;
- Landelijk gebied: (grootschalige) hernieuwbare energie opwekking (wind, zon-PV) in combinatie met gebiedsontwikkeling, waarbij gezocht wordt naar meervoudig ruimtegebruik en/of functiecombinaties. Ook de mogelijkheden van biomassa benutten, mits dit niet leidt tot verdringing in de voedselketen en hoogwaardige toepassingen. Tevens kringlopen sluiten van materialen, grondstoffen en water;
- Economie en infrastructuur: energiebesparing, energie-uitwisseling (restwarmte) en duurzame energie opwekking op werklocaties; energiezuinig / energieneutraal openbaar vervoer en transport, energiezuinige infrastructuur en het benutten van infrastructuur voor hernieuwbare energie opwekking (incl. opslag). Tevens kringlopen sluiten van materialen, grondstoffen;
- Ondergrond: benutten van de mogelijkheden voor hernieuwbare energie (m.n. warmte in de vorm van geothermie) en energieopslag (zoals WKO en OPAC).

**In elk geval nader uit te werken**

- Visie op duurzame energie en ruimtelijke impact
- Afweging risico's energiewinning voor bestaand gebruik ondergrond



## Windenergie

Het plaatsen van windturbines past in de doelstelling om binnen de grenzen van Limburg duurzame energie op te wekken. Windenergie is hiervoor één van de opties. Het is een kosteneffectieve en bewezen techniek. Limburg heeft afgesproken om bij te dragen aan de nationale doelstelling gericht op duurzame energie en het realiseren van 90 MW aan windenergie.

Het loopt in Limburg nog niet storm met de realisatie van windturbines. We vormen met Utrecht en Overijssel een achterblijver als het gaat om de bijdrage aan de landelijke doelstelling voor windenergie. In Limburg staan momenteel 7 windturbines, met een gezamenlijk vermogen van 15 MW. Een provincie als Drenthe, net als Limburg zonder kustlijn, draagt het drievoudige bij. In onze buurlanden gaat de ontwikkeling van windenergie aanzienlijk sneller, wat langs de landsgrenzen duidelijk te zien is.

Succesfactor: windturbines leveren lusten op voor het gebied waarin ze worden geplaatst. Dat kan via een (gedwongen) financiële gebiedsbijdrage maar beter met een deelname van burgers en bedrijven in een windturbine en ook de afzet van stroom aan dezelfde partijen. Gemeenten en provincie kunnen in het proces verschillende rollen innemen.

Er is een trend dat bedrijven en organisaties een windturbine op hun gronden willen oprichten om daarmee te verduurzamen of goedkope stroom te kunnen invoeden. Ook burgers zoeken naar mogelijkheden om een bijdrage te leveren aan een duurzame samenleving. Daarbij gaat om burgerinitiatieven die zich richten op het oprichten van een lokaal/regionaal duurzaam beleggingsfonds, bedrijvennetwerken die mogelijkheden zien voor duurzame business of burgers die binnen eigen dorp of wijk projecten willen realiseren (o.a. gezamenlijke inkoop).

### De Limburgse ambitie

Windturbines leveren een relevante bijdrage aan de opwekking van hernieuwbare energie in onze provincie. Limburg voldoet aan de afspraken met andere provincies en het rijk om tenminste 90 MW windvermogen te realiseren als onderdeel van de landelijke taakstelling van 6000 MW.

### De provinciale rol

De provincie heeft gelet op de landelijke afspraken een actieve rol in het tot stand komen van projecten. Daartoe behoort het ruimtelijk reserveren van gebieden waar windturbines ontwikkeld kunnen worden. De provincie beschikt tevens over de bevoegdheid voor het inzetten van een provinciaal Inpassingsplan voor windprojecten (o.g.v. de Elektriciteitswet). Voor zover de realisatienorm niet is gerealiseerd geldt er een verplichting van deze bevoegdheid gebruik te maken als een verzoek van een derde partij voor het oprichten van windturbines door de gemeenten is afgewezen.

De gemeenten blijven in de visie van de provincie evenwel de aangewezen overheidslaag om windprojecten via het bestemmingsplan mogelijk te maken. De provincie wil de gemeenten daarbij actief ondersteunen.



#### Mogelijke rollen van gemeenten bij de planvorming

Engagement	Omschrijving	Rol gemeente	Kans op duurzame groei
De energieke samenleving	De burger/gemeenschap heeft een plan	Faciliteren	
De betrokken samenleving	De gemeente wil burger betrekken bij duurzame ontwikkeling en onderzoekt met burgers naar geschikte locaties voor wind	Initiëren	
De afwachtende samenleving	De gemeente ziet kansen voor een specifieke locatie en gaat daarmee de wijk in	Initiëren	
De reagerende samenleving	Een initiatiefnemer wil locatie en legt het plan ter beoordeling neer bij de gemeente	Beoordelen	

#### Mogelijke rollen van gemeenten bij projectrealisatie

Mate van betrokkenheid	Omschrijving	Passend bij huidige rol gemeenten	Financiële opbrengst
Actief	Opstellen bestemmingsplan		
Pro-actief met grondexploitatie: Verwerven van gronden	+ Grond verwerven en tenderen van de locatie		
Risicodragend: Deelneming in het windproject	+ Gemeenschapsgeld inzetten om daarmee meer geld te genereren. Hetzij via een lening, hetzij door participatie via een aandelenkapitaal.		
Ondernemend: Voor eigen risico exploiteren	+ De gemeente realiseert geheel voor eigen rekening en risico het windpark		

## Bevindingen fase 1 Plan-MER voor windturbines:

Onderwerp	Alternatief 0	Alternatief 1	Alternatief 2	Alternatief 3
Zoekgebieden windturbines	Taakstelling 60 MW, clusters van minimaal drie turbines. Geen actief beleid. Geen zoekgebieden.	Taakstelling 90-120 MW, invalshoek landschap: Focus bij zoeken: Geen plaatsing in kwetsbare landschappen en natuurgebieden.	Taakstelling 90-120 MW, invalshoek economie: Focus bij zoeken: Plaatsing op/nabij grotere bedrijventerreinen, LOG's en projectvestigingen glastuinbouw	Taakstelling 90-120 MW invalshoek mens: Plaatsing in gebieden met weinig woningen, zo ver mogelijk van woonkernen
		varianten voor clusteromvang en opstellingsvorm voor alle alternatieven gelden uitsluitingsgebieden met wettelijke beperkingen		

### Conclusies:

Het areaal aan plaatsingsgebieden is bij alternatieven 1 en 3 (ruim) voldoende, en alternatief 2 krap. Alle alternatieven leiden in combinatie met wettelijke beperkingen tot verspreid over de provincie vooral kleine(re) gebieden waar mogelijkheden lijken te zijn voor het plaatsen van windturbines. Binnen het Peelgebied gaat het bij alternatieven 1 en 3 om deels dezelfde gebieden, maar worden bij alternatief 3 grotere gebieden aangehouden. Binnen die grotere plaatsingsgebieden zijn in veel gevallen functies aanwezig die gevoelig kunnen zijn voor de effecten van windturbines (zoals Habitatrichtlijngebied of EHS). Alternatief 1 levert de minst negatieve beoordeling op, met name op het aspect aantrekkelijke leefomgeving. De alternatieven 1 en 2 scoren beter voor de onderdelen aspecten natuur en biodiversiteit dan de alternatieven 0 en 3. Bij alternatieven 1 en 3 zijn er in een aantal plaatsingsgebieden clusters van 6 of meer turbines mogelijk, zeker als daarbij turbines in bos of EHS geplaatst worden. De gezamenlijke landschappelijke effecten (en naar verwachting ook van hinder geluid en licht) van een klein aantal grotere clusters zijn kleiner dan van een groter aantal kleine clusters.

### De uitdaging: opgaven, principes en aanpak (een eerste beeld op hoofdlijnen)

Rekening houdend met wat er al is en uitgaande van windmolens met een opbrengst van 3 MW betekent de Limburgse ambitie voor windenergie voor Limburg een opgave om minimaal 15 – 35 nieuwe molens te realiseren.

Om dit te stimuleren zullen we in het POL een plaatsingsvisie (waar) en een realisatievisie (hoe) formuleren. De eerste hoofdlijnen hiervan zijn hieronder geschetst.

#### *Plaatsingsvisie op hoofdlijnen*

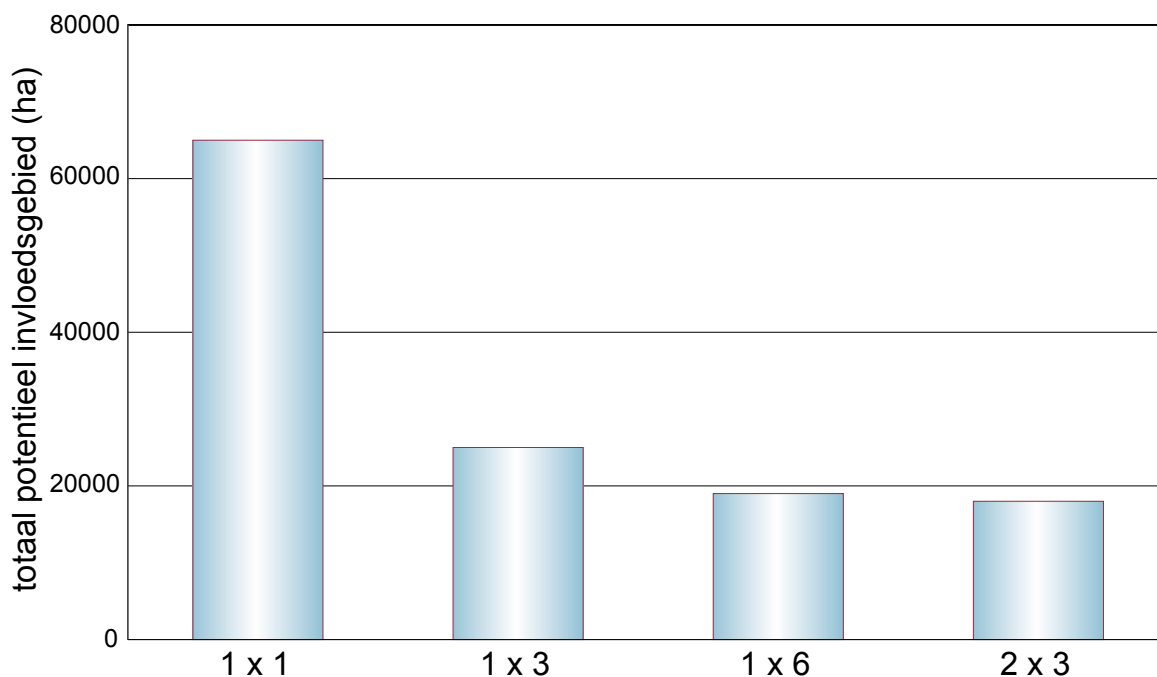
De landschappelijk impact van de moderne en hoge windturbines is groot. Het zijn objecten die het bestaande landschap letterlijk overstijgen. Grootschalige landschappen lenen zich eerder voor plaatsing dan kleinschalige. Dit wordt onderschreven door een landschapadvies<sup>1</sup> waarin scenario's voor de plaatsing in het Limburgs landschap zijn onderzocht. Grootschalige landschappen zijn m.n. aanwezig in de jonge Peel-ontginningen van Midden- en Noord Limburg. Uit het plan-MER blijkt dat dit gebied voldoende potentie heeft om de ambitie van 35 windturbines te verwezenlijken. We willen die potentie graag ten volle benutten.

1 Landschapadvies Windenergie Limburg 'Voor de wind'; Veenbos en Bosch landschapsarchitecten, maart 2011.



Buiten de ontginningsgebieden willen we ruimte geven aan windturbines daar waar het landschap door recente grote ingrepen wordt bepaald en daarom een minder oorspronkelijk karakter hebben. Het gaat om gebieden waar over de provinciegrens reeds turbines staan opgesteld, waar industrie is gevestigd of binnen concentratiegebieden van intensieve veehouderij of tuinbouw. Bij deze laatste gebieden, waar reeds economisch activiteiten plaatsvinden, kan windenergie een middel zijn om de bedrijfsvoering te verduurzamen. Tenslotte achten wij gebieden waar clusters van 6 of meer turbines ontwikkeld kunnen worden waardevol voor de ontwikkeling van windenergie. Hiermee kunnen meters worden gemaakt bij het bereiken van de ambitie.

Ongeschonden landschappen die een hoge belevingswaarde vertegenwoordigen willen wij juist vrijwaren van plaatsing. Daarbij denken wij aan het kerngebied van het Nationaal Landschap Zuid-Limburg. Naast landschap vinden we ook hoogwaardige natuur (Natura 2000), de Maas als belangrijk vogeltrekgebied en stiltegebieden geen geschikte gebieden voor windturbines. Uit het plan-MER blijken deze gebieden ook niet noodzakelijk om onze ambitie te verwezenlijken.



*Invloedsgebied van 35 windturbines bij verschillende opstellingsvormen*

Concentratie van windturbineopstellingen is een veel geuite wens in de stakeholderoverleggen. Op de schaal van Limburg is dit te bereiken door een zekere concentratie van windturbines in Noord en Midden Limburg. Op regio niveau is dit te bereiken door een minimale clusteromvang. Het uitgevoerde onderzoek geeft aan dat clusters tot 6 turbines mogelijk zijn (mn. Noord- en Midden-Limburg). Voor nog grotere clusters is weinig ruimte. De wettelijke eisen aan windturbines (geluid, slagschaduw, natuur, veiligheid etc.) in combinatie met de bestaande functies (m.n. woningen) leiden tot een lappendeken van kleinere gebieden met plaatsingsmogelijkheden voor m.n. kleinere clusters. Mogelijk dat deze gebiedjes via een lokaal zoekproces aan elkaar kunnen worden geregen. De kleinere gebieden zijn op dit moment nog noodzakelijk voor het bereiken van de ambitie en lijken vanwege de beperkte omvang juist ook geschikt voor lokale initiatieven. Een clusteromvang van 3 turbines achten wij de ondergrens om te veel versnippering te voorkomen. Voor kleinere opstellingen willen wij slechts in uitzonderings gevallen medewerking verlenen zolang onze ambitie niet is gerealiseerd. Dit onder de aanvullende voorwaarden dat sprake dient te zijn van een breed gedragen lokaal initiatief en dat geborgd wordt dat het om tijdelijke (15 jaar) opstelling gaat. Dit dient via een anterieure overeenkomst geborgd te worden.

Er mag van ieder initiatief een inspanning worden verwacht om windturbines zo goed mogelijk in het landschap te plaatsen. Dit is ook van belang voor het draagvlak op lange termijn. Uitgaan van bestaande grondposities is daarbij niet vanzelfsprekend. Lijnopstellingen van windmolens komen als eerste in aanmerking omdat dit visuele rust geeft, bijdraagt aan een leesbaar landschap en in het algemeen het meest door omstanders wordt gewaardeerd. Wordt aangesloten bij bestaande opstellingen dan vormen bestaande en nieuwe turbines zoveel mogelijk één geheel voor wat betreft verschijningsvorm, omvang, draairichting en draaisnelheid. Om de visuele rust verder te bevorderen is er een afstand tussen clusters van tenminste 3 km.

### *Realisatie strategie op hoofdlijnen*

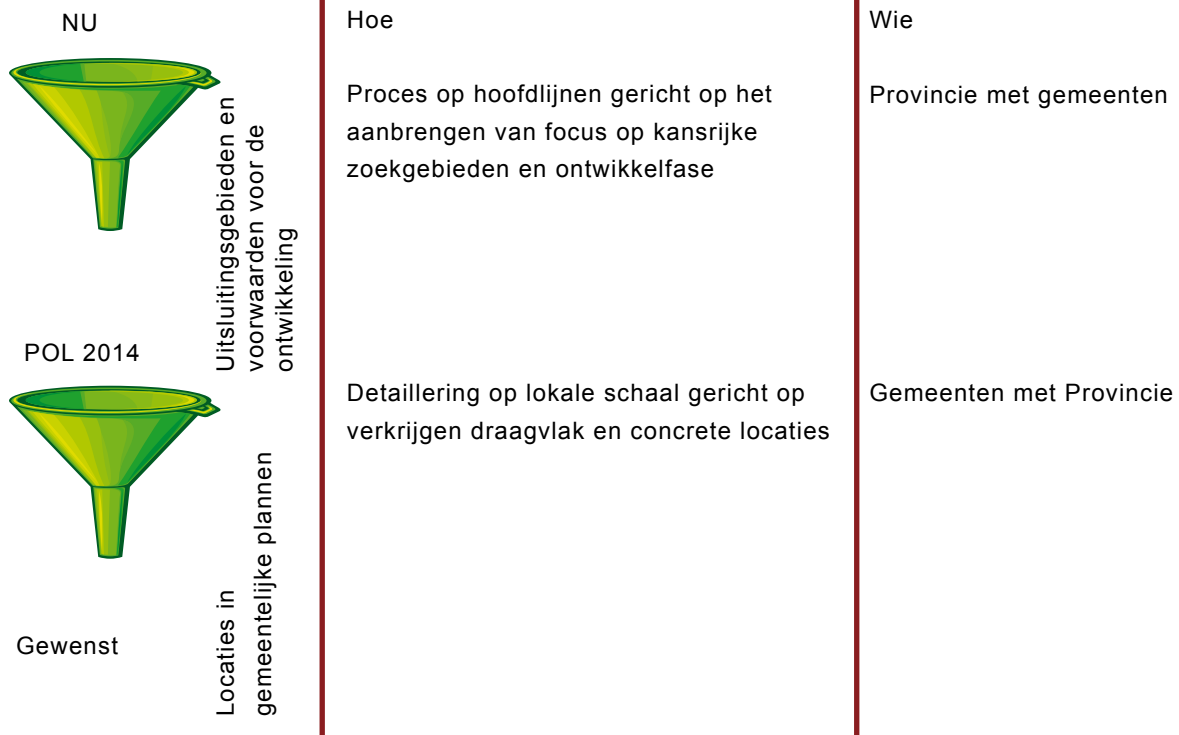
Windenergie vertegenwoordigt een maatschappelijke waarde. Het levert hernieuwbare elektriciteit die op dit moment ook in Limburg behoort tot de meest kostenefficiënte hernieuwbare bronnen. Wij vinden het van belang de maatschappelijke waarde verder te vergroten door burgers direct te laten delen in de opbrengsten van windturbines en er meerwaarde is voor de gebiedsontwikkeling. Dit kan door financiële participatie, stroomlevering of b.v. via een gebiedsbijdrage.

Wezenlijk vinden wij de betrokkenheid en deelname van direct omwonenden. Burgerinitiatieven met een goede lokale verankering borgen dit het best. Daarnaast kunnen gemeenten het voortouw nemen voor een interactief lokaal planproces waarbij de burger aan de voorkant betrokken wordt. De Provincie is bereid hierbij de gemeenten actief te ondersteunen. Een coöperatieve en proactieve aanpak kan in onze ogen leiden tot locaties waarvoor bestemmingsplannen worden opgesteld, waarbij grondposities worden veiliggesteld en deze gronden vervolgens b.v. via een tender onder voorwaarden in de markt worden gezet. Daarmee kunnen we de gewenste burgerparticipatie ondersteunen, nemen wij het planrisico bij de markt weg en kunnen daarvoor in ruil een ontwikkelfee innen die kan worden ingezet voor de gebiedsontwikkeling.

Op het moment dat de markt daarop niet kan of wil wachten, verwachten wij dat ook marktpartijen verantwoordelijkheid nemen om de nabije omgeving actief te betrekken bij de planvorming en aantoonbaar draagvlak te creëren<sup>2</sup>. Binnen deze randvoorwaarden zijn wij zonodig bereid verzoeken van de markt voor het inzetten van een Provinciaal Inpassingsplan met een positieve grondhouding tegemoet te treden. De noodzaak hiertoe kan liggen in een relevante versnelling van de proceduretijd of de weigering van de gemeente om voor kansrijke locaties een passend bestemmingsplan op te stellen. Wij gaan er evenwel van uit dat gemeenten zelf de ruimtelijke planvorming ter hand nemen. Wij vinden dit de meest passende en gewenste situatie.

Als er in 2015 nog onvoldoende zicht is op concrete locaties, zal de provincie een inpassingsplanprocedure starten.

<sup>2</sup> De gemeente Haarlemmermeer eist voldoende draagvlak van 20% van de lokale bevolking alvorens medewerking te verlenen aan het aanpassen van het Bestemmingsplan.



**In elk geval nader uit te werken**

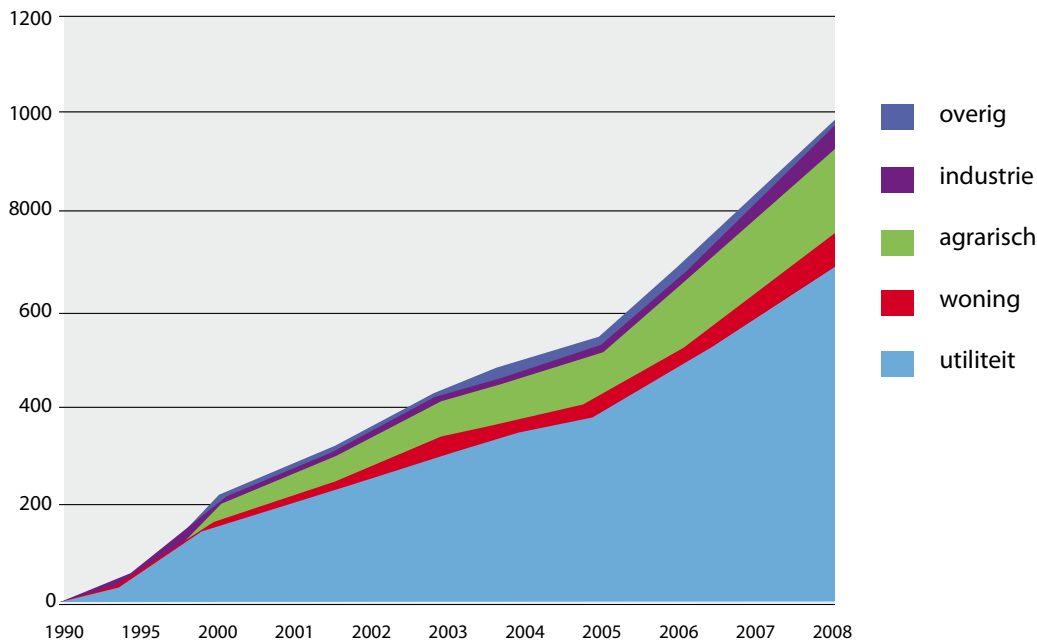
- Realisatiestrategie (samen met gemeenten en stakeholders)

## Bodemenergie

Op basis van recent uitgevoerde studies blijkt de ondergrond op veel plaatsen geschikt voor de winning of opslag van bodemenergie: geothermie en warmte-koudeopslag (WKO).

Op termijn kan geothermie als permanente bron worden aangewend. Dit vraagt om een goede afstemming met bv. grondwaterwinningen (zie verder 3.11 ondergrond). We zoomen hier nader in op WKO.

Er heeft de laatste jaren een sterke ontwikkeling plaats gevonden in de toepassing van WKO-systemen in Nederland.



*Figuur groei WKO-systemen Nederland 1990-2008.*

WKO-initiatieven komen vooral lokaal van de grond. Vraag is of hierbij meer regie en stimulering nodig of gewenst zijn.

### **De Limburgse ambitie**

Door gebruik te maken van bodemenergie wordt een relevante bijdrage geleverd aan een toekomstbestendige energievoorziening en CO<sub>2</sub>-reductie in onze provincie. Duurzaam gebruik van de bodemenergie, passend binnen de brede ambities ten aanzien van de ondergrond.

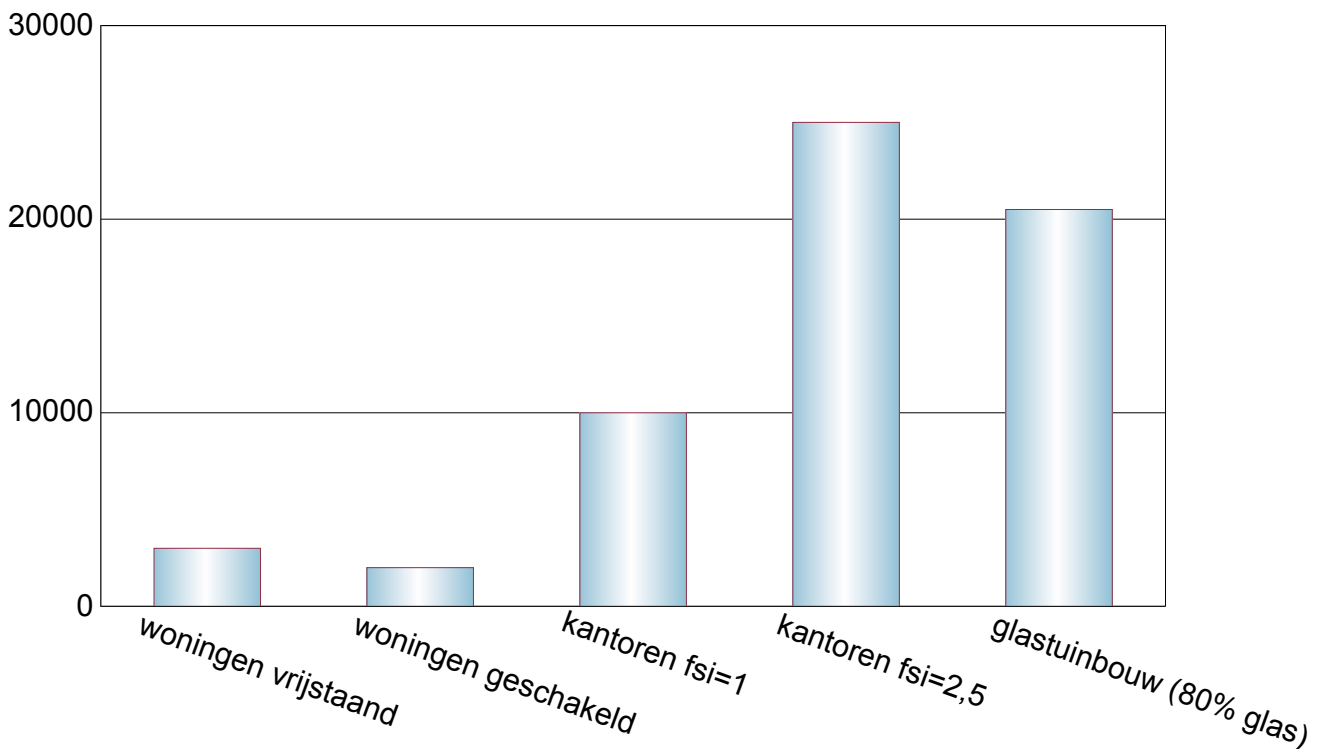
### **De provinciale rol**

Tot nu toe is de provinciale rol met betrekking tot WKO beperkt. Vanuit grondwaterbeheer worden er regels gesteld aan de toepassing van WKO-systemen via de Omgevingsverordening Limburg.

Overwogen wordt om een meer stimulerende en mogelijk ook meer sturende rol op te pakken.

### **De uitdaging: opgaven, principes en aanpak (een eerste beeld op hoofdlijnen)**

De potentiële vraag naar warmte hangt af van de functie (wonen, werken, tuinbouw e.d.) en van andere factoren, zoals de intensiteit van het gebruik en de kwaliteit van woningen of kantoren.



Figuur. Warmtevraag van verschillende functies, in GJ per 2 ha voor een winterseizoen (plan-MER fase 1)

De vraag is of en wanneer een stimulerende of regierol van belang kan zijn.

In het kader van fase 1 van de m.e.r. zijn een aantal alternatieven op hun effecten beoordeeld.

Onderwerp	Alternatief 0	Alternatief 1	Alternatief 2
Zoek- en regiegebieden warmte-koudeopslag	Handhaven huidig beleid.	Als alternatief 0 plus: Afbakenen van zoekgebieden voor WKO (kansrijke ondergrond) Stimuleren WKO. Individuele benadering van initiatieven.	Als alternatief 1, plus: Binnen de zoekgebieden WKO afbakenen van regiegebieden met sterke nadruk op ordening en optimalisatie van WKO-toepassingen.

**Conclusie:**

Het voeren van regie voor woongebieden -wellicht uitgesloten hoogstedelijke gebieden- is in de Limburgse situatie niet noodzakelijk. De capaciteit van de ondergrond is (veel) groter dan de warmtevraag. Voor deze functies is daarom juist alternatief 1 (stimuleren zonder regie) interessant. Stedelijke gebieden waar dit speelt bevinden zich grotendeels in Midden Limburg (Roermond en Weert).

Voor de andere meer intensieve functies lijkt regie in vooral Noord- en Zuid-Limburg meerwaarde te hebben omdat daar de capaciteit en de vraag dicht bij elkaar liggen. Stedelijke gebieden waar regie een meerwaarde zou kunnen hebben betreffen Venlo, Venray, Maastricht en Sittard/Geleen. In en rond Parkstad Limburg is de geschiktheid dusdanig beperkt dat het de vraag is of WKO aldaar realistisch is. Het stimuleren van WKO heeft vooral meerwaarde als er sprake is van een grote aanwezige capaciteit.

**In elk geval nader uit te werken**

- De rol van de provincie ten aanzien van WKO.

### 3.11 Ondergrond

***Ondergrond is een nieuw, veelomvattend hoofdthema in het POL. Het bundelt alle belangen die te maken hebben met de ondergrond. Naast bestaande belangen (archeologie, grondstoffen en ontgroningen, grondwater, aardkunde, geologische monumenten, erosie, bodembescherming en –sanering, warmte-koudeopslag, buisleidingen) zijn er de nodige nieuwe ontwikkelingen die zich richten op de ondergrond zoals bodemenergie (met name geothermie), schaliegaswinning, opslag van CO<sub>2</sub>.***

***Het thema is nog volop in ontwikkeling, vooral de ontwikkeling van een integrale visie op de ondergrond is nieuw, in de hoofdlijnschetsen geven we een tussenstand van het denken. We lopen daarin samen op met de opstelling van een structuurvisie ondergrond door het Rijk.***

De Limburgse ondergrond is rijk aan waardevolle voorraden, het product van jarenlange complexe interacties tussen geologie, klimaat, vegetatie, biologische activiteit, voorgeschiedenis en landgebruik. Het grondwater zorgt voor een openbare drinkwatervoorziening tegen een redelijke prijs. Oppervlaktedelfstoffen als grind, zand, klei en kalksteen kunnen worden gewonnen om ingezet te worden als bouwstof, als industriële grondstof of in de landbouw. Delfstofwinning kan bijdragen aan meer ruimte voor de Maas en meer veiligheid bij hoogwaterafvoeren. Onze ondergrond blijkt op veel plaatsen ook geschikt voor de winning of opslag van hernieuwbare energie (geothermie en warmte-koudeopslag). Technisch gezien biedt de Limburgse ondergrond mogelijk ook potenties voor de opsporing en winning van schaliegas en steenkoolgas.

De ondergrond herbergt ons gemeenschappelijk verleden, door informatie die hierin is opgeslagen over de vorming van het landschap en in de vorm van overblijfselen van mensen die hier in het verleden leefden. En dat Limburgse verleden is rijk en divers. Van neanderthalers tot de eerste Nederlandse boeren, van gouden munten tot scherfjes aardewerk, van paalsporen tot Romeinse villa's. Allemaal kennis en informatie die in de ondergrond verscholen ligt, totdat zij ontdekt wordt. Hoe drukker het wordt in de ondergrond, hoe groter de kans dat aanwezige cultuurhistorische waarden daarbij aan het licht komen.



Ondergronds ruimtegebruik en ondergronds bouwen bieden een oplossing voor ruimtegebrek boven de grond, en leidt tot een betere kwaliteit van de openbare ruimte. In Nederland ligt ruim 1,7 miljoen kilometer aan telefoonlijnen en leidingen voor water, elektriciteit, gas en olie onder de grond. De transitie naar meer hernieuwbare vormen van energiewinning zoals geothermie, warmte-koudeopslag, wind, zonne-energie en de aanleg van warmtenetten zal leiden tot veranderingen en mogelijk een toename in kabel- en leidingnetwerken. De laatste decennia wordt vooral in onze steden meer ondergronds gebouwd. Er liggen ook mogelijkheden voor de opslag van gas, waaronder CO<sub>2</sub>.

Vanwege de toenemende drukte in de ondergrond neemt de behoefte aan afstemming toe. Sommige vormen van ondergrondgebruik zijn goed te combineren of kunnen elkaar zelfs versterken (zoals warmtekoude-opslag en grondwatersanering), terwijl andere elkaar juist in de weg kunnen zitten (zoals drinkwaterwinning en schaliegaswinning).

Daarbij moeten we rekening houden met het feit dat sommige ondergrondse voorraden schaars zijn. En moeten we zorgvuldig omgaan met de kwaliteiten van de bodem (waaronder het bodemecosysteem). En we moeten rekening houden met veiligheidsvraagstukken.

Behalve door natuurlijke processen in de ondergrond (als aardbevingen en erosie) kunnen veiligheidsrisico's optreden door het gebruik van ondergrondse voorraden en de boven- en ondergrondse ruimte. Voor een deel zijn de risico's het gevolg van activiteiten in het verleden zoals bodemverontreiniging, bodemstijging als gevolg van stijgend mijnwater, niet gesprongen explosieven uit de Tweede Wereldoorlog of het risico op instorting bij gebruik van onderaardse kalksteengroeves. Anderzijds gaat het om risico's verbonden aan recente en mogelijk toekomstige ontwikkelingen op het gebied van bodemenergie en ondergrondse opslag.

Afstemming is nodig tussen de kwaliteiten en potenties van de ondergrond, ondergrondse activiteiten en het bovengronds ruimtegebruik.

### **De Limburgse ambitie**

Een optimaal duurzaam gebruik van de ondergrond: efficiënt, veilig en gezond, afgestemd op bovengronds ruimtegebruik en de mogelijkheden die de ondergrond biedt om de provinciale opgaven te realiseren en waarbij de intrinsieke waarden voor de toekomst blijven behouden.

Er wordt gestreefd naar een balans tussen optimaal benutten en beschermen van de ondergrond.

Speerpunten daarbij zijn:

- Verantwoord benutten en beschermen van de ondergrondse voorraden, waar nodig ook voor strategische doeleinden of toekomstig gebruik
- Verantwoord benutten en beschermen van het ondergrondarchief
- Optimaal gebruiken van de ondergrondse ruimte
- Zorgvuldig omgaan met het bodemecosysteem
- Veiligheid in de ondergrond

### ***Verantwoord benutten en beschermen van de ondergrondse voorraden***

De Provincie streeft naar een zorgvuldige afweging en goede onderbouwing bij het benutten van ondergrondse voorraden. Dit houdt ook de noodzaak in om de ondergrond waar nodig te reserveren voor strategische doeleinden of voor toekomstig gebruik.

De Provincie zet in op:

- voldoende grondwater van een goede kwaliteit voor de openbare drinkwatervoorziening, voor economische ontwikkelingen en voor de natuur;
- het benutten van de ondergrond voor vormen van hernieuwbare energie (mits veilig) en het optimaliseren van de mogelijkheden daartoe;

- het afstemmen van het benutten van ondergrondse voorraden op bovengronds ruimtegebruik, mede ter verbetering van de bovengrondse ruimtelijke kwaliteit, waarbij zo nodig ook ondergrondse ordening te pas kan komen;
- een zorgvuldige afweging van het benutten van ondergrondse voorraden op plaatsen waar keuzes in de vorm(en) van benutting gemaakt kunnen worden;
- het zuinig omgaan met gewonnen grondstoffen;
- het actueel houden van kennis en informatie over ondergrondse voorraden en het adequaat ontsluiten ervan, zodat deze efficiënt ingezet kunnen worden.

#### *Verantwoord benutten en beschermen van het ondergrondarchief*

De Provincie streeft ernaar om zorgvuldig om te gaan met vormen van bodemschatten en hun waarde veilig te stellen.

De Provincie zet in op:

- zoveel mogelijk behouden van archeologische en aardkundige waarden en het ontsluiten van kennis om aardkunde en archeologische geschiedenis beter bekend en zichtbaar te maken;
- het afstemmen van het benutten en beschermen van het ondergrondarchief op bovengronds ruimtegebruik ter verbetering van bijvoorbeeld de belevingswaarde van het landschap en de bijdrage aan toerisme en recreatie. Daarnaast kunnen de aardkundige en archeologische waarden bijdragen aan een aantrekkelijker woonklimaat en begrip voor en kennis over de eigen leefomgeving;
- het actueel houden van kennis en informatie over het ondergrondarchief en het adequaat ontsluiten ervan, zodat deze efficiënt ingezet kunnen worden.



#### *Optimaal gebruiken van de ondergrondse ruimte*

De Provincie streeft naar een zorgvuldig en bewust optimaal gebruik van de ondergrond.

De Provincie zet in op:

- het evenwichtig verdelen van het ondergrondse ruimtegebruik om gewenste bovengrondse ruimtelijke ontwikkelingen en netwerken te versterken. Evenwichtig betekent door de tijd heen en ruimtelijk in drie dimensies rekening houden met nieuwe ontwikkelingen, keuzes maken in het geval van schaarse



ondergrondse ruimte en de potentie van ondergrondfuncties optimaal benutten in samenhang met bovengronds ruimtegebruik;

- het actueel houden van kennis en informatie over de mogelijkheden van ondergronds ruimtegebruik en het adequaat ontsluiten ervan, zodat deze efficiënt ingezet kunnen worden.

#### *Zorgvuldig omgaan met de ecosysteemdiensten van de ondergrond*

De Provincie streeft naar het nadrukkelijk betrekken van (duurzaam gebruik van) ecosystemen en de diensten die zij leveren bij afwegingen met betrekking tot de ondergrond.

Dit wordt in het POL-proces nog nader uitgewerkt.

#### *Veiligheid in de ondergrond*

De Provincie streeft naar een veilige situatie in de ondergrond.

De Provincie zet in op:

- het meewegen van veiligheidsaspecten bij het benutten van ondergrondse voorraden en de ondergrondse ruimte dan wel hierop aansturen.

#### *De provinciale rol*

In het bestuurlijke Convenant Bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties hebben Rijk, IPO, VNG en Unie van Waterschappen richtinggevende afspraken gemaakt over de rollen van de individuele overheidslagen. De provincies zijn de eerstverantwoordelijken voor het maken van bovenlokale afwegingen tussen gebruiksfuncties in het ruimtelijk economisch domein. Deze regisserende rol ligt bij de integrale, meer ruimtelijke aanpak in structuurplannen. De provincie heeft ook medebewindstaken op het vlak van verschillende ondergrondthema's zoals archeologie, ontgroningen, bodembescherming en -sanering, grondwater, warmtekoude-opslag. Bij deze rollen geldt "integraal waar nodig, sectoraal wat kan".

#### *De uitdaging: opgaven, principes en aanpak (een eerste beeld op hoofdlijnen)*

In de ondergrond liggen opgaven van verschillende aard. Opgaven kunnen enerzijds problemen omvatten, maar anderzijds ook juist kansen om tot synergie te komen. De opgaven zijn op hoofdlijnen als volgt onder te verdelen, zonder dat er sprake is van een rangorde:

- Maatschappelijke opgaven;
- Opgaven omtrent de afstemming tussen boven- en ondergronds ruimtegebruik;
- Opgaven omtrent ondergrondse ruimtedruk;
- Opgaven binnen één of meerdere ondergrondthema's.

#### *Maatschappelijke opgaven*

Maatschappelijke opgaven die in verband kunnen worden gebracht met de ondergrond liggen onder andere op het vlak van klimaatadaptatie, duurzame energie, waterveiligheid (bescherming tegen water), gezondheid (voedsel en drinkwater), ruimtelijke kwaliteit (beleving landschap, natuur en cultuur) en economische groei en werkgelegenheid. De ondergrond speelt hierbij een rol via bijvoorbeeld het grondwater, bodembescherming, bodemsanering, voedselproductie, archeologie, WKO, geothermie, opslag van CO<sub>2</sub> en andere gassen, waterberging in de bodem, winning van delfstoffen, onderaardse kalksteengroeves, kabels en leidingen en ondergrondse infrastructuur.

#### *Opgaven omtrent de regionale afstemming tussen boven- en ondergronds ruimtegebruik*

Boven- en ondergronds ruimtegebruik kunnen niet los van elkaar worden gezien. De opgave is om door middel van integrale ruimtelijke ordening boven- en ondergrondgebruik optimaal op elkaar af te stemmen.

De relaties tussen boven- en ondergrond zijn divers van aard. De belangrijkste relaties die op regionale schaal spelen zijn de volgende:

- Potenties van de ondergrond kunnen een bijdrage leveren aan bovengronds ruimtegebruik
- Potenties van de ondergrond dienen met het oog op toekomstig duurzaam gebruik beschermd te worden
- Het benutten van potenties van de ondergrond dient verantwoord te worden ingepast in de bovengrondse ruimtelijke ordening.
- De kenmerken van de ondergrond kunnen van invloed zijn op het bovengronds ruimtegebruik

#### *Opgaven omtrent ondergrondse ruimtedruk*

Ondergrondse ruimtedruk kan ontstaan doordat:

- in een gebied een bepaald vorm van ondergrondgebruik nu zodanig voorkomt of in de toekomst wordt verwacht dat dit leidt tot beperkingen in het gebruik. In het geval van WKO bijvoorbeeld kunnen systemen dan geen optimaal rendement meer leveren.
- in een gebied diverse vormen van ondergrondgebruik mogelijk zijn, maar combinaties hiervan tot conflicten en mogelijk risico's leiden, bijvoorbeeld het winnen van drinkwater en van schaliegas. In dat geval is het noodzakelijk om (ruimtelijke) keuzes te maken. Anderzijds kunnen combinaties van ondergronds ruimtegebruik ook tot kansen leiden, bijvoorbeeld WKO en bodemsanering geregeld via gebiedsgericht beheer.

Deze categorie opgaven heeft vooral betrekking op de thema's grondwater, bodemsanering, WKO, geothermie, winning schaliegas/steenkoolgas.

#### *Opgaven binnen één of meerdere ondergrondthema's*

Voor een aantal ondergrondthema's staat de provincie voor (wettelijke) opgaven.

Deze worden sectoraal nog nader uitgewerkt.

#### ***In elk geval nader uit te werken***

- De ontwikkeling van beleid met betrekking tot de ondergrond. Dit dient te worden afgestemd op de structuurvisie Ondergrond die thans door het Rijk wordt opgesteld. Dit geldt tevens voor de onderzoeken die het Rijk uitvoert op het gebied van winning van schaliegas en steenkoolgas, opslag van radio-actief afval en naar de gevolgen van de stijging van mijnwater.
- Bij het benutten van de ondergrond voor diverse gebruiksfuncties ontstaan dilemma's met betrekking tot ordening van de ondergrond (twee dimensionaal, maar ook drie dimensionaal). Dit wordt in het verdere POL-proces nog nader uitgewerkt.
- Kennis en informatie met betrekking tot de ondergrond dienen actueel te worden gehouden en adequaat te worden ontsloten.

### **3.12 Regionale motorsportcentra**

Motorsport als zodanig is geen zaak van provinciaal belang. Het ontbreken van voorzieningen op regionale schaal leidt echter tot illegale situaties vaak in of in de nabijheid van bos- en natuurgebieden, daarmee zijn wel provinciale belangen in het geding.

Naar aanleiding van de ervaringen in Noord-Limburg is de insteek dat er minimaal één motorsportcentrum per regio (Noord-, Midden- en Zuid-Limburg) gerealiseerd zou moeten worden zodat illegale situaties, ondermeer in bos en natuurgebieden, onder verwijzing naar een geschikt en legaal alternatief, een halt toegeroepen kunnen worden. Gemeenten kunnen dit in regionaal verband zelf oppakken. Noord-Limburg laat zien dat dat werkt, het heeft daar geleid tot de keuze voor de nieuwe locatie van Circuit de Peel in de gemeente Venray.

### De Limburgse ambitie

De aanwezigheid van minimaal één motorsportcentrum per regio (Noord-, Midden- en Zuid-Limburg), en een halt toeroepen aan illegale cross in ondermeer natuur- en bosgebieden.

### De provinciale rol

Voor Midden- resp. Zuid-Limburg op verzoek van en samen met de gemeenten, het proces faciliteren gericht op het benoemen van zoekgebieden voor minimaal een regionaal motorsportcentrum per regio. Het is vervolgens aan initiatiefnemers en gemeenten/regio om al dan niet over te gaan tot het daadwerkelijk selecteren en ontwikkelen van een locatie.

### De uitdaging: opgaven, principes en aanpak (een eerste beeld op hoofdlijnen)

In een marktverkenning is een beeld geschetst van de feitelijke situatie, beleefde problematiek en wensen t.a.v. motorsportvoorzieningen in Midden- en Zuid-Limburg (in euregionale context). Een deel van de bestaande voorzieningen is niet legaal (of er bestaat onduidelijkheid over de mogelijke toekomstige status) en kan slechts een beperkte functie vervullen. Overigens zal ook een centrale, goed geoutilleerde regionale voorziening het probleem van het wildrijden zeker niet kunnen uitbannen.

In het plan-MER zijn mogelijkheden onderzocht voor zoekgebieden.

Onderwerp	Alternatief 0	Alternatief 1	Alternatief 2	Alternatief 3
Zoekgebieden regionale motorsportcentra	Geen eigenstandig provinciaal beleid.	Per regio streven naar één regionaal motorsportcentrum. Focus op voormalige groeves/stortlocaties.	Idem als 1. Focus op doorgroei vanuit bestaande crossvoorzieningen.	Idem als 1. Focus op nieuwe locaties ver van woonkernen en natuur.

**Conclusies:**

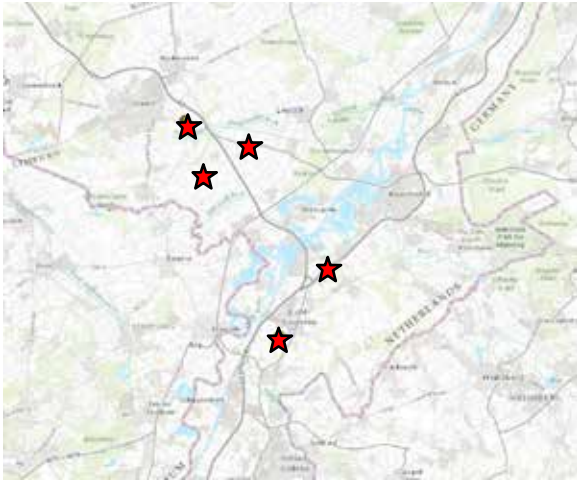
In zijn algemeenheid kan gesteld worden dat als gevolg van het uitsluiten van bepaalde gebieden op basis van afstanden tot bijvoorbeeld woonbebouwing, Natura 2000 of stiltegebieden weinig potentiële zoeklocaties resteren. Locale omstandigheden, zoals een reliëfrijke omgeving, kunnen er toe leiden dat de gehanteerde afstanden van bijvoorbeeld stiltegebieden in werkelijkheid groter kunnen zijn. Het vraagt derhalve om een op maat gesneden uitwerking per locatie om de effecten gedetailleerder in beeld te kunnen brengen.

**Midden-Limburg:**

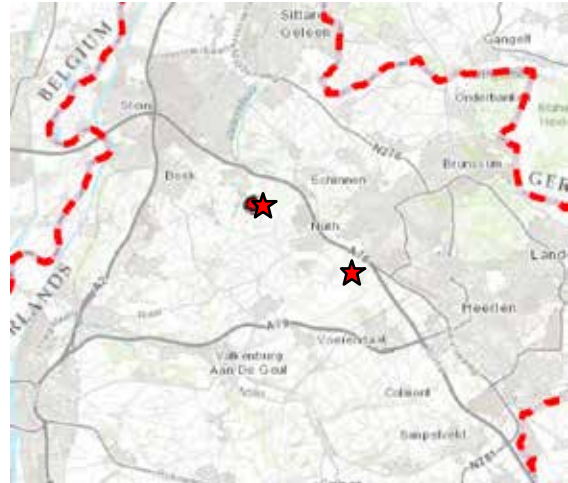
Er zijn 3 voormalige groeves/stortplaatsen waar geen sprake is van op voorhand uitsluitende criteria zoals stiltegebied. Doorgroei van reeds aanwezige crossvoorzieningen is niet mogelijk. Alternatief 3 levert zeer beperkt ruimte op voor het realiseren van een motorsportvoorziening met wedstrijdfaciliteiten zonder dat hierdoor geluidshinder optreedt. Indien wordt ingezet op een trainingslocatie, dan is er meer potentiële ruimte. Al met al 5 potentiële locaties/zoekgebieden, waarvan er 3 relatief beter scoren op hun effecten.

**Zuid-Limburg:**

Er is feitelijk slechts 1 voormalige groeve/stortlocatie waar geen sprake is van op voorhand uitsluitende criteria, mede doordat door opvulling er geen natuurlijke “geluidsschermen” meer zijn en er uitgegaan moet worden van geluidszonering ten opzichte van woongebieden. Alternatief 2 levert geen “hit” op. Alternatief 3 levert alleen voor een trainingslocatie potentiële zoekruimte op in het Nationaal Landschap. Al met al een 2-tal potentiële locaties/zoekgebieden.



Potentiële zoekgebieden Midden- Limburg



Potentiële zoekgebieden Zuid- Limburg

**Nog nader uit te werken:**

- Welke rol is weggelegd voor de provincie bij de realisatie van een dergelijke voorziening?
- Verdere uitwerking door de regio's.

# ***DEEL 4***

***naar een slimme mix  
aan instrumenten  
(eerste gedachten)***

## Een slimme mix van instrumenten

Plannen maken is mooi, omgevingskwaliteit tot stand brengen is nog mooier!

De provincie ziet de ontwikkeling van het POL als een manier om de toekomst van de kwaliteit in Limburg een beetje te veranderen. Mooier te maken.

We willen met het POL op de eerste plaats partijen inspireren en uitnodigen om (samen) zaken op te pakken. Het is duidelijk dat vraagstukken om creatieve oplossingen vragen: generieke sturingsprincipes en traditionele verdienmodellen werken niet meer, de middelen van de overheid lopen terug en de markt is ook nog niet ingespeeld op de nieuwe uitdagingen. Nieuwe spelers komen in beeld om gebiedsontwikkelingen op te pakken. Op nieuwe manieren. De provincie wil dan ook nieuwe vormen van (gebieds)ontwikkeling, nieuwe allianties en nieuwe verdienmodellen stimuleren

Hoe dat precies moet, weten we nog niet. De dialoog met de stakeholders levert de eerste aanknopingspunten. Ruimte voor experimenteren is nodig, lokaal maatwerk uitgaande van gebiedskwaliteiten biedt meerwaarde, er zijn nieuwe processen nodig waarin spelers samen tot ontwikkeling van kwaliteit op locatie komen. Daarbij zijn kaders nodig. En op onderdelen wil de provincie ook sturing geven.

De betrokkenheid van de provincie zal per onderwerp verschillen.

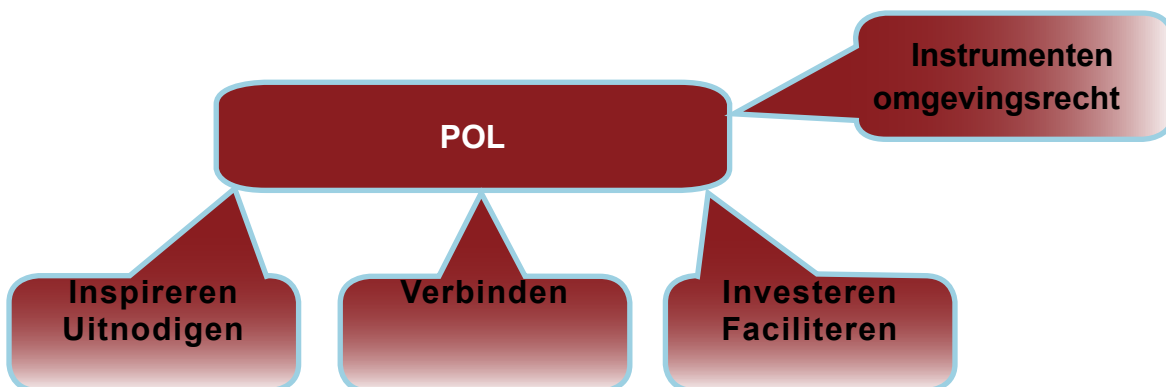
In dit deel geven we enkele eerste gedachten over de sturing en de inzet van instrumenten.

In de komende periode moeten deze gedachten verder uitgewerkt en geconcretiseerd worden.

Daarbij zijn er twee lagen:

- De strategie: welke rol in welke situatie en waarom
- De instrumenten: welke instrumenten kan de provincie inzetten.

### 4.1. De strategie



#### Inspireren en uitnodigen

Het POL is in de eerste plaats het visiedocument waarmee de provincie vastlegt wat ze samen met haar omgevingspartners wil doen om in Limburg de fysieke voorwaarden voor een optimaal leef- en vestigingsklimaat te realiseren. Het omgevingsplan geeft aan wat de kwaliteit van de leef-, woon- en werkomgeving moet zijn en regelt hoe deze in goede balans behouden blijft en tot ontwikkeling komt. Het is dus een wensbeeld voor de toekomst.

Het POL is uitnodigend en uitdagend. En is daarmee een drijfveer om actie te ondernemen. Want wat eerst als POL-visie ontstaat, eindigt als een concreet plan, waar vaak anderen (bijvoorbeeld marktpartijen) het voortouw nemen. Het POL wil inspiratie bieden en partners uitnodigen om (al dan niet samen) invulling te geven aan ontwikkeling van een bepaalde locatie of gebied (uitnodigingsplanologie).

In het POL worden dus vooral keuzes op hoofdlijnen vastgelegd; de richting die we op willen. De detailuitwerking komt als plannen concreet worden uitgewerkt. Daarmee houden we ruimte voor flexibiliteit en ruimte om in te spelen op nieuwe ontwikkelingen. Dat is nodig omdat het omgaan met onzekerheid, interactie en samenwerking, en het experimenteren met creatieve aanpakken vaste aspecten zijn in de nieuwe processen.

Dit sluit aan bij de veranderende gedachten over de rol van de overheid, met een nieuwe communicatieve rol gericht op het in zijn kracht zetten van de omgeving. De overheid is in die rol ondersteunend aan burgers, maatschappelijke instellingen en bedrijven. Deze aanvullende rol vraagt om ruimte onder het motto *'niet vinken maar vonken'*. Niet de regels zijn uitgangspunt, juist niet, maar de ambitie om deze wereld beter en schoner door te geven aan toekomstige generaties. Deze communicatieve zelfsturing van de omgeving vraagt ook om een verschuiving van overheidsregels van kwantitatief en bepalend naar kwalitatief gericht op toekomstige ambities. De essentie van deze ontwikkeling zit er ook in dat burgers, bedrijven en instanties vanuit hun eigen vermogen de richting van de systemen van overheid en markt weer gaan sturen. Dat vraagt van de overheid dat ze daarvoor ruimte creëert, naast de ordenende rol die ze op onderdelen behoudt.

Wat dat precies betekent voor de werkwijze van de provincie (en van andere partijen)? Dat willen we verkennen door op andere plekken te kijken en door al doende ervaring op te doen en te leren van wat we doen. Daarbij moet in elk geval duidelijk worden welke kaders nodig zijn en welke processen effectief en efficiënt zijn.

### Verbinden

Naast inspireren en uitnodigen heeft de provincie bij uitstek de gelegenheid om partijen te verbinden. Of het nu gaat om het bij elkaar brengen van ketenpartners, het bieden van platforms voor innovatie of het verbinden van partijen in regionale afspraken, bijvoorbeeld over wonen, werklocaties of detailhandel.

Het karakter van onze vraagstukken verandert. Daardoor voldoen ook bestaande instrumenten en verdienmodellen vaak niet meer. De nieuwe vraagstukken vragen om creatieve oplossingen: nieuwe vormen van (gebieds)ontwikkeling, nieuwe allianties. Er is de afgelopen jaren heel veel onderzocht en geëxperimenteerd, vaak vanuit een bepaalde sector. Er lijkt meer synergie en samenhang tussen de sectoren mogelijk. De provincie kan de verbindende rol nemen om die synergie en het gemeenschappelijke leren te bevorderen.

### Faciliteren en investeren

Faciliteren kan op tal van manieren, van het nemen van de rol van procesmanager tot het als partner investeren in ontwikkelingen die van doorslaggevend belang zijn voor de kwaliteit van Limburg. Gebleken is dat voor de aanpak van de problematieken van 'programma zoekt ruimte', 'leegstand' en 'realiseren van gewenste kwaliteit' het routinematig inzetten van het bestaande instrumentarium weinig soelaas biedt. Er is behoefte aan nieuwe aanpakken om (nieuwe) instrumenten op een slimme manier in te zetten. Er worden momenteel verschillende onderzoeken uitgevoerd om meer inzicht te krijgen in de mogelijkheden. Voor het vervolgtraject moet duidelijk worden of dat voldoende ruimte oplevert, of dat er nog aanvullende vragen zijn. De uitwerking wordt in het POL opgenomen.

### Inzetten instrumenten uit het omgevingsrecht

De instrumenten uit het omgevingsrecht (Wro, Wabo, Wm e.d), voor een deel ontwikkelingsgericht (bv de provinciale inpassingsplannen), deels meer toetsend en bijsturend van karakter, zetten we – net als nu - gericht in. We doen dat in het perspectief van een fundamentele wijziging van dat omgevingsrecht die eraan staat te komen.

## 4.2. Instrumenten uit het omgevingsrecht / de nieuwe Omgevingswet

### Ontwikkelingen in de Omgevingswet

De komende jaren vindt er een belangrijke wettelijke hervorming plaats, die grote gevolgen zal hebben voor de inrichting en uitvoering van het omgevingsbeleid. Die hervorming bestaat uit de geleidelijke invoering van een nieuwe Omgevingswet, die in elk geval de huidige Wro, Wet milieubeheer, Wabo, Waterwet en diverse milieuwetten zal gaan vervangen. Daarnaast zullen vele wetten gedeeltelijk worden vervangen, zoals de Monumentenwet, de natuurwetgeving, Woningwet en de mobiliteitswetten.

De kern van de vernieuwingen in de Omgevingswet zijn: stroomlijnen van het omgevingsrecht, doelmatiger onderzoek en meer flexibiliteit in de afwegingsruimte. Met name die stroomlijning zorgt ervoor dat de huidige tientallen besluitvormen, toestemmingen, definities en procedures worden vervangen door één stelsel met zes centrale rechtsfiguren, te weten de omgevingsvisie, omgevingsprogramma, omgevingsverordening, omgevingsplan (=nieuw, vervangt het huidige bestemmingsplan), omgevingsvergunning en het projectbesluit.

Het is de bedoeling dat de eerste tranche van de wet in 2015 in werking treedt en dat de gehele wet in 2018 in werking zal zijn.

POL2014 wordt vastgesteld voordat de Omgevingswet in werking treedt. Strikt genomen hoeven wij hiermee geen rekening te houden. POL2014 gaat echter over de toekomst, een toekomst waarin de Omgevingswet het gehele huidige stelsel van omgevingswetten zal hebben vervangen. Het ligt dus voor de hand om op de nieuwe situatie in te spelen.

Voor een zo goed en snel mogelijke toepassing ( conform de Duits- Nederlandse Gemeenschappelijke Verklaring en de Benelux “VLANED Handreiking”) van Limburgse grensoverschrijdende RO en MER consultaties, beschikt de provincie Limburg over een actueel instrumentenkoffer.

### De Omgevingsverordening

De huidige Omgevingsverordening Limburg bevat regels voor milieubeschermingsgebieden, water, verkeer en ontgrondingen. Deze regels zijn gericht op burgers, bedrijven en overheden. Er is nog geen hoofdstuk ruimte met instructieregels voor gemeenten. Dat gaat veranderen. Op de eerste plaats vanwege de wettelijke verplichting om de begrenzing en beschermingsregime voor de EHS bij verordening te regelen. Daarnaast geldt dat recent een voorstel is voorgelegd aan PS voor een interim-regeling gericht op sturing van nieuwe woningplannen in Zuid-Limburg.

In de Agenda POL2014 is gevraagd om op basis van een discussie met de partners nadere voorstellen te ontwikkelen over andere onderwerpen die in zo'n hoofdstuk ruimte mogelijk een plek verdienen. Daarbij zijn de volgende thema's aangegeven:

- sturing woningmarkt
- bedrijventerreinontwikkeling
- kantoren
- ruimtelijke voorwaarden voor hoogwaterbescherming Maas
- Nationaal Landschap Zuid-Limburg en bronsgroene landschapszone: begrenzing en spelregels
- zonerings intensieve veehouderij en glastuinbouw (reductie ammoniakemissie, saldering glas e.d.)
- reserveringsgebieden langs een aantal specifiek te benoemen provinciale wegen

Ook rond het thema detailhandel komt de verordening als mogelijk instrument in de discussies naar voren.

We zullen de verordening slechts inzetten bij vraagstukken van groot provinciaal belang.

Ons uitgangspunt, zoals geformuleerd in de Agenda POL2014, is 'geen verordening, tenzij'. Waar ambities en opgaven met inspiratie, verbinden en facilitering gerealiseerd kunnen worden, heeft dat onze voorkeur. Soms zijn afspraken nodig, die bieden de beste kansen op regionaal maatwerk. De verordening komt met name in beeld als afspraken te vrijblijvend blijken of onvoldoende worden nageleefd of voor belangen



waarbij er nauwelijks ruimte/noodzaak is voor maatwerk.

Een risico-afweging hoort daarbij. Daarbij gaat het om de vragen:

- Hoe groot is het provinciale belang in het licht van de ambitie om een uitmuntend leef- en vestigingsklimaat te realiseren (zie deel 1)? En hoe erg is het als het een keer mis gaat? Zijn de gevolgen omkeerbaar of niet?
- Hoe groot is de kans dat het provinciale belang geschaad wordt?

Risico's horen erbij, maar kunnen wel beheerst worden. De hoogte van het risico wordt bepaald door enerzijds de kans dat het fout gaat en anderzijds de ernst van de gevolgen.

Tot nu toe is de kans klein gebleken dat er keuzes gemaakt worden die niet aansluiten bij de koers in het POL. Dat komt doordat we nauw betrokken zijn bij alle ruimtelijke ontwikkelingen in een gemeente. Die werkwijze – waarbij de rayonplanologen een sleutelrol spelen – wordt nu een jaar of vijf gehanteerd. Als de Provincie zich minder gaat bezig houden met deze gemeentelijke problematieken en invulling geeft aan een uitnodigende vorm van planologie, kan dat veranderen. Of dat zo is, weten we niet.

De keuze om de verordening in te zetten, moet altijd onderdeel vormen van een bredere discussie over een samenhangend pakket aan instrumenten. We constateren dat de discussie rond de meeste thema's nu nog vooral gaat over de WAT-vraag. Aan de vraag met welke instrumenten-mix de ambities en opgaven het beste kunnen realiseren is nog weinig aandacht besteed.

***In elk geval nader uit te werken***

- Zoeken naar samenhangende, slimme instrumenten: zit er vergelijkbaarheid in de aanpak op de verschillende terreinen? Daarbij op hoofdlijnen terugkijken naar ervaringen en resultaten met de inzet van instrumenten tot nu toe.
- Gedachten over inzet omgevingsverordening, vanuit de bovengeschetste benaderingswijze.



# Bijlagen

## 1 De hoofdlijnschets: een tussenstap op weg naar POL2014

### Het proces tot dusver in een notedop

---

16 december 2011: Startdocument integrale herziening POL vastgesteld door PS

---

De belangrijkste redenen om het huidige POL, dat dateert uit 2006, integraal te herzien:

- een nieuw provinciaal coalitieakkoord met andere accenten waar het gaat om provinciale rol
- verdere decentralisatie naar de regio van taken en verantwoordelijkheden op het terrein van ruimte, mobiliteit en regionale economie (van 40 naar 13 nationale belangen)
- belangrijke ontwikkelingen zoals campusontwikkeling verdienen een plaats

Het Startdocument integrale herziening POL schetst de aanpak van het traject dat moet leiden tot een nieuw POL, met de vier wettelijke functies (structuurvisie, provinciaal milieubeleidsplan, regionaal waterplan, provinciaal verkeer- en vervoersplan). In samenhang daarmee wordt tevens de omgevingsverordening herzien en worden alle POL-aanvullingen tegen het licht gehouden.

---

8 juni 2012: Agenda POL 2014 vastgesteld door PS

---

Aan de regionale stakeholders (gemeenten, waterschappen, maatschappelijke en belangenorganisaties) is gevraagd om aan te geven wat ze verwachten van de provincie op ruimtelijk vlak, en wat het nieuwe POL in hun ogen wel of niet zou moeten regelen.

De resultaten van deze Oor voor Limburg- bijeenkomsten zijn verwerkt in de Agenda POL2014. Deze door Provinciale Staten vastgestelde agenda bevat richtinggevende uitspraken over de vorm en inhoud van het nieuwe plan en over het planvormingsproces. Sturingsvraagstukken lopen als een rode draad door de discussies heen.

---

24 augustus 2012: formele bekendmaking planvoornemen, start ronde van inspraak en advisering

20 september 2012: startconferentie ECI Roermond

13 november 2012: definitieve aanpak plan-MER fase 1 (NRD) vastgesteld door GS

---

Na de zomer van 2012 is met de feitelijke planvorming gestart. In de eerste fase gaat het vooral om hoofdkeuzes.

In het najaar zijn verkenningen van start gegaan voor de twaalf prioritaire onderwerpen uit de Agenda POL2014. Een plan-MER (milieu-effectrapportage) is een wettelijke verplicht milieuonderzoek dat keuzes in het POL moet onderbouwen. We gebruiken het in de eerste fase om keuzerichtingen voor een aantal specifieke vraagstukken te vergelijken op voors en tegens.

In het najaar zijn ook POL-visietrajecten gestart voor Noord-, Midden- en Zuid-Limburg.

Bij deze trajecten zijn gemeenten en andere regionale stakeholders betrokken. Op de participatiekalender (POL-website) staat een voor iedereen toegankelijk overzicht van overleggen, workshops e.d.

Vanaf januari 2013 zijn bijeenkomsten georganiseerd waarin integratie centraal staat. Zo wordt geleidelijk toegewerkt naar een hoofdlijnschets (eerst contouren, daarna concept, daarna definitief).

Op 26 en 27 maart en 9 april zijn drie bestuurlijke Oor voor Limburg 2-bijeenkomsten georganiseerd waarin de eerste contouren van het nieuwe POL aan een breed gezelschap zijn voorgelegd. In deze fase is bovendien door de PCOL een advies uitgebracht.

Verslagen en advies zijn bijgevoegd als separate bijlagen.

### Traject hoofdlijnschets

---

23 april 2013:	GS sturen concept hoofdlijnschets naar Statencommissie (SCRIF)
24 mei 2013:	sondering concept hoofdlijnschets in SCRIF
juni 2013:	GS stellen definitieve hoofdlijnschets vast als basis voor uitwerking

---

### Hoofdlijnschets vertrekpunt voor verdere uitwerking tot ontwerp POL en verordening

---

december 2013:	vaststelling ontwerp POL en ontwerp omgevingsverordening
----------------	--

---

## 2 Richtinggevende uitspraken Provinciale Staten

### ... OVER OPZET EN VORM van het nieuwe POL

#### Algemeen

- Het POL richt zich op het fysiek-ruimtelijke beleid.
- Het POL is selectief.
- Het POL is een visiedocument op hoofdlijnen.
- Het POL is compact.
- Verbeter de leesbaarheid van het POL.
- Stel het POL digitaal beschikbaar op de wettelijk voorgeschreven wijze. Benut mogelijkheden voor verdergaande digitale toegankelijkheid, voor zover dit efficiënt en praktisch uitvoerbaar is.

#### Inhoudelijk

- Versoep de beleidsconcepten.
- Sluit optimaal aan op bestaande visies en maak gebruik van lopende onderzoekstrajecten.
- Haak aan bij de nationale ruimtelijke hoofdstructuur.
- Besteed bijzondere aandacht aan behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit van Limburg.
- Handhaaf het bundelingsbeleid op hoofdlijnen.

#### Structuur

- Hanteer als hoofdstructuur: visie ontwikkeling Limburg, visie op deelregio's, ambities en aanpak voor thematische opgaven.
- Ga daarbij uit van een ordening in vier hoofdthema's: economie en infrastructuur; wonen en leefomgeving; landelijk gebied; ondergrond. Het thema milieu in het huidige POL komt niet meer terug als zelfstandig (beleids)thema, maar moet integraal onderdeel uitmaken van de vier hoofdthema's.
- Kies voor regionale differentiatie op het niveau Noord-, Midden- resp. Zuid-Limburg.
- Actualiseer de provinciale hoofdstructuur, voortbouwend op de Limburgagenda.

### ... OVER DE INHOUD van het nieuwe POL

#### Visie

- Werk een visie op Limburg uit, vertrekkend vanuit de bovengeschetste centrale ambitie.
- Werk samen met de regionale partners een visie op Noord-, Midden- resp. Zuid-Limburg uit.

## Economie en infrastructuur

- Scherp het beeld van de belangrijkste ruimtelijke kristallatiepunten aan. Bepaal in samenspraak met de regio's welke fysiek-ruimtelijke maatregelen aanvullend nodig zijn om de ontwikkeling van de topsectoren op deze plekken maximaal te faciliteren.
- Scherp de bedrijventerreinenstrategie in overleg met de partners aan. Betrek daarbij ook de discussie over de sturing op de voorraadontwikkeling van kantoren.
- Focus naast optimalisering van het infrastructuurnetwerk vooral ook op het zo goed mogelijk benutten van bestaande voorzieningen.
- Sorteert voor op toekomstige (ook euregionale) openbaar vervoerbehoefden.
- Besteed aandacht aan multimodaliteit en ketenvervoer in het personen- en goederenvervoer.
- Laat POL-perspectief 7 corridors vervallen.

## Wonen en leefomgeving

- Werk voorstellen uit voor een strakkere sturing op de (boven-)regionale woningvoorraadontwikkeling. Ga daarbij in elk geval in Zuid-Limburg uit van inzet van de omgevingsverordening.
- Bepaal hoe de rol van de Provincie bij de herstructurering van individuele wijken op een selectieve, sobere en doelmatige manier kan worden voortgezet.
- Werk met de steden/gemeenten een aanpak uit voor de sturing van (grootschalige) detailhandel.
- Werk met de regio's aan een brede regio-specifieke aanpak van de herstructureringsopgave. Besteed daarbij aandacht aan de samenhang met de problematiek van de leegstand van kantoren, winkels, monumenten, onderwijs- en maatschappelijke voorzieningen, en milieuproblemen. De rond het thema wonen samenwerkende partners in Kompas Zuid-Limburg wordt gevraagd om een visie in te brengen op de transformatieopgave voor Zuid-Limburg.

## Landelijk gebied

- Werk in het POL de visie op ruimte voor de Maas nader uit op basis van een proces gericht op het verkrijgen van draagvlak voor de problematiek, de rol van de Provincie en het krijgen van een indicatie van richting en haalbaarheid van maatregelen en gebiedsontwikkelingen. Zorg verder voor een actualisatie op onderdelen van het waterbeleid, reduceer daarbij de overlap tussen POL en POL-aanvulling Provinciaal Waterplan.
- Werk een gedifferentieerde aanpak uit gericht op behoud en ontwikkeling van de kwaliteit van het landelijk gebied, waarbij de Provincie (naast de EHS) focust op de kernkwaliteiten in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg en in de samen te voegen perspectieven P2/P3 (incl. gebieden die komen te vallen buiten de nieuwe EHS).
- Laat de voormalige rijksbufferzones opgaan in het Nationaal Landschap Zuid-Limburg.
- Ontwikkel een visie op de vestigingsmogelijkheden voor windenergie.
- Geef invulling aan de herijking van de EHS zoals afgesproken met het Rijk en leg de herijkte EHS incl. beschermingsregime vast in de omgevingsverordening.
- Leg een realistische ambitie t.a.v. mensgerichte natuur vast in het POL.
- Bepaal in samenspraak met de gemeenten (ruime) zoekgebieden voor een regionaal lawaaisportcentrum in Midden-Limburg resp. Zuid-Limburg
- Onderzoek de mogelijkheden voor een reductie van het aantal zones voor glastuinbouw resp. intensieve veehouderij.
- Ontwikkel met partners een strategie gericht op het stimuleren van ontwikkeling in combinatie met verduurzaming, innovatie en ruimtelijke kwaliteit bij agrosectoren. Betrek daarbij ook de lopende discussie over megastallen en biomassa-installaties.

## Ondergrond

- Herijk de bestaande belangen en reserveringen in de ondergrond (inclusief sturing). Heroverweeg het intrekingsbesluit grondwaterwinning Californië.
- Geef een visie op ontwikkelingen in de ondergrond. En bepaal de provinciale rol, waarbij duidelijk wordt hoe kan worden omgegaan met ondergrondbelangen (bestaand en nieuw) onderling en in relatie tot het gebruik van de bovengrond.

## Instrumenten

- Werk voorstellen uit voor een regeling EHS (begrenzing en planologisch beschermingsregime) in de omgevingsverordening
- Werk samen met de gemeenten voorstellen uit voor een sturing op de (boven)regionale woningvoorraadontwikkeling in Zuid-Limburg, waar inzet van de omgevingsverordening onderdeel van uitmaakt.
- Doe op basis van een discussie met de partners in het voorjaar van 2013 nadere voorstellen voor verdere onderdelen op te nemen in het hoofdstuk ruimte van de omgevingsverordening.
- Versterk de synergie tussen de regels voor bodembeschermingsgebied, stiltegebieden, EHS, waterbeleid en Nationaal Landschap Zuid-Limburg

## ... OVER HET PLANVORMINGSPROCES

### Proces planvorming

- Onze regionale partners worden zoveel mogelijk betrokken in de discussies en bij het herschrijven van de planteksten.
- We kiezen voor een stevige grensoverschrijdende insteek. De aangrenzende provincies en buitenlandse overheden worden vroegtijdig betrokken, in elk geval bij de door henzelf in de oriëntatiefase aangegeven thema's.
- We maken bij de uitwerking van de prioritaire onderwerpen zoveel mogelijk werk met werk.
- Leg keuzerichtingen binnen deze onderwerpen in het voorjaar van 2013 sonderend voor aan de Staten(commissie).

### Opschoning POL-stelsel

- Werk in het POL voorstellen uit voor een efficiënt werkend en overzichtelijk POL-stelsel.
- Bereid de intrekking van de bovengenoemde elf POL-aanvullingen voor.
- Stel een PVVP-Programma op, dat samen met POL de wettelijke functie van provinciaal verkeers- en vervoerplan kan vervullen.



### 3 Gebruikte informatie

Dit is zeker geen volledig overzicht, slechts een aantal belangrijke algemene documenten en gegevensbronnen zijn benoemd.

#### ... OVER HET HUIDIG BEELD VAN LIMBURG

Algemeen: Vestigingsklimaatmonitor, CBS-cijfers  
Economie: Topsectorsignalen: verschijnen binnenkort  
Economie: Limburg aan het Werk  
Wonen: Woonmonitor  
Bedrijventerreinen: REBIS

#### .... OVER TRENDS

Limburg 3.0  
Rijksbrede kennisagenda  
Gebiedsagenda Limburg, bijlage langetermijn ontwikkelingen  
CPB studie Nederland 2040 over ontwikkeling stedelijkheid

#### ..., OVER ALTERNATIEVEN EN EFFECTEN DAARVAN

Plan-MER POL2014, fase 1

#### .... OVER REGIO'S

Gebiedsagenda Limburg, actualisatie oktober 2012

#### Noord-Limburg

Regio in Balans, strategische visie regio Venlo  
Strategische regiovisie Kop van Limburg  
Gebiedsopgave Greenport Venlo, MIRT-onderzoek  
Startdocument Noord-Limburg

#### Midden-Limburg

Het oog van Midden-Limburg, Regiovisie 2008-2028, December 2008  
Economische Uitvoeringsagenda en netwerkstructuur Brainport 2020/Hogedunk OML, december 2011  
Startdocument Midden Limburg, Public Result versie oktober 2012  
Evaluatierapport Midden Limburg in ontwikkeling 2008-2012, november 2012

#### Zuid-Limburg

Kompas voor samenwerking Zuid-Limburg

## 4 Sterktes en zwaktes regio's

### NOORD-LIMBURG

Sterkte-zwakte analyse op hoofdlijnen

Sterkten	Zwakten
Aanwijzing als Greenport en aanwezigheid Greenportnetwerk. Sterk vertegenwoordigde sectoren agrofood en tuinbouw. Vanwege sterk logistiek knooppunt aanwezigheid van een groot aantal logistieke dienstverleners.	Te kort aan (post middelbare) onderwijsinstellingen, en te weinig binding met kennisinstellingen. Opleidingsniveau bevolking sluit beperkt aan bij economische structuur; pendel hoogopgeleide werknemers. Inkomenslek richting omliggende regio's
Goede (inter)nationale bereikbaarheid weg, water en rail.	Te kort schietende bereikbaarheid met openbaar vervoer van belangrijke economische, woon en onderwijsinstellingen, en van het Duitse achterland. Congestie en milieubelasting door relatief grote vervoersstromen.
Sterke internationale uitgangspositie, tussen Randstad/Vlaamse Ruit en Roergebied; in de nabijheid van een omvangrijke consumentenmarkt	Onderlinge verbindingen in de keten zijn zwak. Weinig binding met de detailhandels in hun rol als ketenregisseur om te weten wat hun wensen zijn.
Aanwezigheid vrijetijdsparken en dagrecreatieve toeristische publiekstrekker (Toverland)	Gevoeligheid van belangrijke onderdelen van de economische bedrijvigheid voor internationale concurrentie
De Peel en Maasduinen als kwalitatieve natuur- en recreatiegebieden	Milieubelasting van de sterk aanwezige intensieve veehouderij
Hoge ruimtelijke kwaliteit, door diversiteit van landschap en functies	Huisvestingsmogelijkheden arbeidsmigranten
Vroegtijdig anticiperen op duurzame ontwikkelingen	Besteedbaar inkomen per hoofd bevolking lager dan Nederlands gemiddelde.
Profilering middels de Floriade	Snel krimpende beroepsbevolking
Nabijheid grootstedelijke gebieden in Duitsland	Triple helix-samenwerking is aanwezig, maar kan veel beter. Geen natuurlijk of vanzelfsprekende leiders.
Relatief lage grondprijzen	
Met de gebiedsontwikkeling Klavertje 4 is voorlopig voorzien in de beschikbaarheid van hoogwaardige ruimte voor uitbreiding van bedrijfsactiviteiten.	

## Kansen en bedreigingen Greenport Venlo (MIRT onderzoek Greenport |Venlo)

### Kans

- Inspelen op omvangrijke 'veeleisende' consumentenmarkt in directe nabijheid (veiligheid, kwaliteit, voedzaam, individueel, verantwoord, breed assortiment,, convenience, etc.)
- Inspelen op behoefte van retail (= ketenregisseur) d.m.v. 'one-stop-shop' concept en van de producenten (V.A.S.)
- Doorontwikkelen van huidige onderscheidende logistieke functies, positie en prestatie
- Benutten van huidige imagoversterking 'Floriade'

### Bedreiging

- Sterk afhankelijk van strategische keuzes van de Mainports
- Sterk afhankelijk van strategische keuzes van de grote retailketens
- Voor bedienen van het achterland (op termijn) beperkingen in infrastructuur (vooral spoor en water)
- Local for local ontwikkeling en voorkeur voor 'landeigen' geteelde producten

Berenschot benadrukt dat de kracht van Greenport bepaald wordt door de synergie tussen de topsectoren, ingebed in een vitaal netwerk van kernspelers (ondernemingen, onderzoeksinstituten, overheden) en ondersteund door een aantrekkelijk vestigingsklimaat.

## MIDDEN-LIMBURG

### SWOT op hoofdlijnen

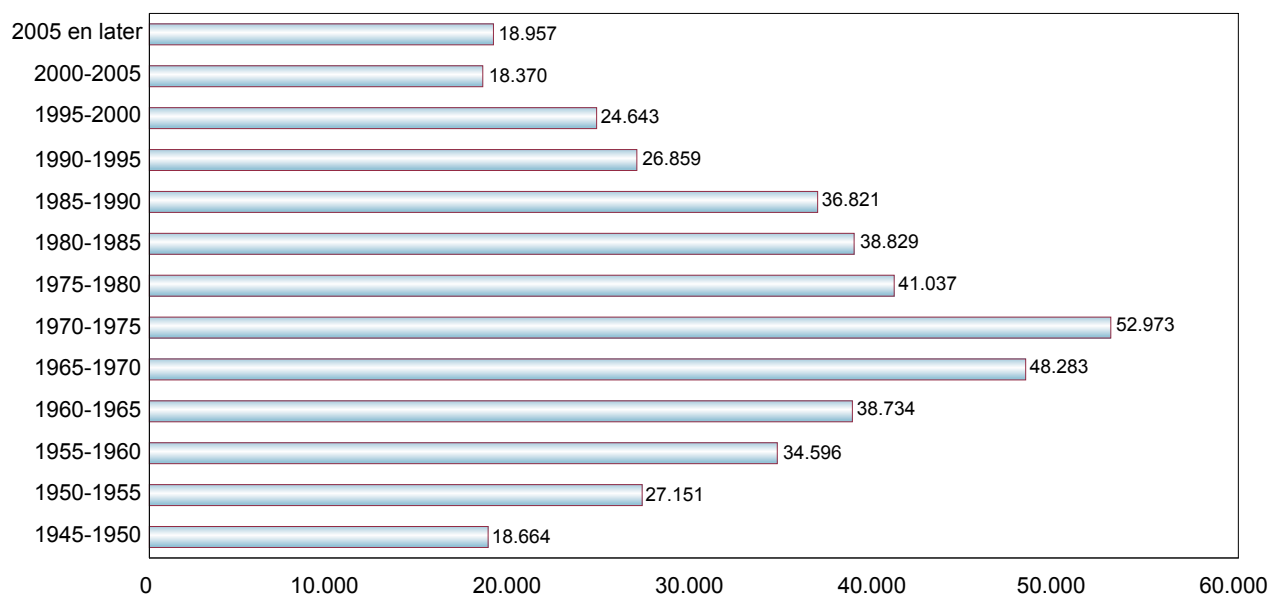
Sterkten	Zwakten
<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Gunstige ligging in/tussen verschillende sterke economische regio's (Brainport 2020, Greenport Venlo, Ruhrgebied) (1,3)</li> <li>■ Sterk MKB (3,4)</li> <li>■ Kwaliteit en diversiteit van het landschap en natuur (1,2,3)</li> <li>■ Divers aanbod aan toeristisch-recreatieve voorzieningen (2)</li> <li>■ Goed woonklimaat en voldoende betaalbare woningen (1,2)</li> <li>■ Grootste aaneengesloten oppervlaktewater in NL (3)</li> <li>■ Goede zorgvoorzieningen in de regio (2,3)</li> <li>■ Groot winkelaanbod in Roermond (9)</li> <li>■ Goede bereikbaarheid over spoor, water en weg (2,3)</li> <li>■ Voldoende direct beschikbaar bedrijventerrein (7)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Afname beroepsbevolking (3,4)</li> <li>■ Regio onbekend, beperkt toeristisch imago (3) (Geen traditie mbt waterrecreatie (7)</li> <li>■ Weinig slecht weervoorzieningen (3)</li> </ul>
Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Brainport 2020 Hoge Dunk/OML als netwerkregio onder Brainport 2020 (6)</li> <li>■ A2 zone als etalagezone van de regio (tbv identiteit en eigenheid Midden-Limburg) (7)</li> <li>■ Grensoverschrijdende ontwikkeling van de maasplassen (2)</li> <li>■ Groot watersportgebied in NL (3)</li> <li>■ Gebruik maken van de potentie van Midden-Limburg in de sfeer van Leisure (2)</li> <li>■ Gespecialiseerde zorg (2,3,7) rust, groen landschap dat plek biedt als hersteloord (7)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Demografische omslag, met gevolgen voor woningmarkt en voorzieningen, afname beroepsbevolking (4)</li> <li>■ Concurrentie andere (buitenlandse) regio's (1,3,6)</li> <li>■ Transformatie van het platteland (2,5,8)</li> <li>■ Dreigende leegstand (woningen, kantoren, detailhandel, agrarische gebouwen, monumenten (9)</li> <li>■ Congestie op het wegennet (1,3)</li> </ul>

## **Bronnen**

- 1 Gebiedsagenda Limburg, actualisatie 2012
- 2 Het oog van Midden-Limburg, Regiovisie 2008-2028, December 2008
- 3 Economische Uitvoeringsagenda en netwerkstructuur Brainport 2020/Hogedunk OML, december, 2011
- 4 Startdocument Midden Limburg, Public Result versie oktober 2012
- 5 Ambitienota Limburgse land en tuinbouw loont, Provincie Limburg, december 2012
- 6 Evaluatierapport Midden Limburg in ontwikkeling 2008-2012, november 2012
- 7 Brainstormsessie werkgroep Visie Midden Limburg
- 8 Limburg 3.0, SWOT Limburg, Provincie Limburg, 2010
- 9 Bouwstenennota detailhandel provincie Limburg, februari 2011

## 5. Detailinformatie over ontwikkelingen

### Wonen: samenstelling woningvoorraad



### Werklocaties: huidig beeld, kwantiteiten

	Huidige voorraad in netto ha					Plannen (in <i>bruto</i> ha)
	Totaal / waarvan uitgegeven	waarvan uitgegeven maar niet in gebruik		nog uitgeefbaar		
		Braak- liggend	Leegstaand	terstond	niet-terstond	
Noord- Limburg	1.981 / 1.678	45	79	205	98	195
Midden- Limburg	1.549 / 1.316	50	72	137	96	33
Zuid- Limburg	3.233 / 2.747	123	121	160	326	351
Limburg	6.763 / 5.741	218	272	502	520	579

### Werklocaties: Behoefteramingen 2025

Kop van Limburg		ha
Jaarlijks te verwachten uitgifte 2012 t/m 2025	0,6 ha x 14 jaren	8,4
Reductie voor terugloop vraag/intensivering	-/- 5%	- 0,4
Restcapaciteit (=nog uitgeefbare ha)	per 31.12.2011	- 26,4
<b>Behoefteraming 2012 t/m 2025 in netto ha</b>		<b>-18,4</b>

Op dit moment betekent dat deze regio o.b.v. huidige restcapaciteit een uitgiftehorizon heeft die reikt tot 2055

<b>Greenport Plus</b>		<b>ha</b>
Jaarlijks te verwachten uitgifte 2012 t/m 2025	25,6 ha x 14 jaren	358,4
Reductie voor terugloop vraag/intensivering	-/- 5%	- 17,9
Restcapaciteit (=nog uitgeefbare ha)	per 31.12.2011	-277,3
<b>Behoefteraming 2012 t/m 2025 in netto ha</b>		<b>63,2</b>

Op dit moment betekent dat deze regio o.b.v. huidige restcapaciteit een uitgiftehorizon heeft die reikt tot 2022

<b>Midden-Limburg</b>		<b>ha</b>
Jaarlijks te verwachten uitgifte 2012 t/m 2025	16,7 ha x 14 jaren	233,8
Reductie voor terugloop vraag/intensivering	-/- 5%	-11,7
Restcapaciteit (=nog uitgeefbare ha)	per 31.12.2011	- 232,4
<b>Behoefteraming 2012 t/m 2025 in netto ha</b>		<b>- 10,3</b>

Op dit moment betekent dat deze regio o.b.v. huidige restcapaciteit een uitgiftehorizon heeft die reikt tot 2026

<b>Westelijke Mijnstreek</b>		<b>ha</b>
Jaarlijks te verwachten uitgifte 2012 t/m 2025	8,9 ha x 14 jaren	124,6
Reductie voor terugloop vraag/intensivering	-/- 5%	-6,2
Restcapaciteit (=nog uitgeefbare ha)	per 31.12.2011	- 178,7*
<b>Behoefteraming 2012 t/m 2025 in netto ha</b>		<b>- 60,3</b>

\* minus restcapaciteit op Chemelot-terrein (130 ha) die "dedicated" is voor chemie(gerelateerde) bedrijven

Op dit moment betekent dat deze regio o.b.v. huidige restcapaciteit een uitgiftehorizon heeft die reikt tot 2032

<b>Parkstad Limburg</b>		<b>ha</b>
Jaarlijks te verwachten uitgifte 2012 t/m 2025	8,6 ha x 14 jaren	120,4
Reductie voor terugloop vraag/intensivering	-/- 5%	- 6,0
Restcapaciteit (=nog uitgeefbare ha)	per 31.12.2011	- 109,1
<b>Behoefteraming 2012 t/m 2025 in netto ha</b>		<b>5,3</b>

Op dit moment betekent dat deze regio o.b.v. huidige restcapaciteit een uitgiftehorizon heeft die reikt tot 2025

<b>Maastricht &amp; Mergelland</b>		<b>ha</b>
Jaarlijks te verwachten uitgifte 2012 t/m 2025	3,9 ha x 14 jaren	54,6
Reductie voor terugloop vraag/intensivering	-/- 5%	- 2,7
Restcapaciteit (=nog uitgeefbare ha)	per 31.12.2011	- 69,2
<b>Behoefteraming 2012 t/m 2025 in netto ha</b>		<b>- 17,3</b>

Op dit moment betekent dat deze regio o.b.v. huidige restcapaciteit een uitgiftehorizon heeft die reikt tot 2030

**Landbouw: ontwikkeling agrarische vestigingen en grondgebruik afgelopen 10 jaar**

Onderwerpen				Regio's	Limburg (PV)		Zuid-Limburg (LG)	
				Perioden	2000	2011	2000	2011
Grondgebruik	Oppervlakte	Cultuurgrond	Akkerbouw	are	4 690 960	3 638 168	1 469 289	1 226 188
			Tuinbouw open grond		981 901	1 186 525	161 314	142 606
			Tuinbouw onder glas		80 630	91 967	810	321
			Grasland en groen-voedergewassen		5 127 820	5 044 918	1 602 435	1 517 981
Akkerbouw	Aantal bedrijven	Akkerbouw, totaal		aantal	4 307	2 366	1 041	680
Tuinbouw open grond	Aantal bedrijven	Tuinbouw open grond, totaal			2 095	1 398	329	248
Tuinbouw onder glas	Aantal bedrijven	Tuinbouw onder glas, totaal			846	463	42	12
Graasdieren	Aantal bedrijven	Graasdieren, totaal			3 284	2 184	935	660
Hokdieren	Aantal bedrijven	Hokdieren, totaal			1 669	879	130	43
		Varkens	Varkens, totaal	1 209	613	82	25	
		Kippen	Kippen, totaal	437	232	48	16	

(bron: CBS, Statline)



## 6. Verslagen Oor voor Limburg 2'-bijeenkomsten en advies PCOL

### Verslag 'Oor voor Limburg 2' Noord-Limburg

d.d. dinsdag 26 maart 2013, Hotel Asteria te Venray

#### 1) Welkomstwoord door gedeputeerde Patrick v.d. Broeck

POL is van ons allemaal! We zijn hier vertegenwoordigd met drie gedeputeerden. Bespreek de inhoud van deze bijeenkomst met uw collega's, met uw ambtenaren. Ik doe dat ook met die van mij. Ruim gewoon even een uurtje in voor het POL en zie welke kant het POL op gaat binnen uw eigen gemeente.

Ik wil het hebben over wybertje. Wij zijn met een "Wybertje-proces" bezig. We zijn bij het onderste puntje begonnen en toen luisterden wij vooral, maar daarna gaan we weer focus aanbrengen en dan gaat het van luisteren naar praten. We zijn met veel onderwerpen bezig. Landbouw zit op dit moment in de meest brede punt van het wybertje. Agglomeratie landbouw, grootschalige IV willen we bij elkaar brengen. Er zijn ook onderwerpen in het begin van de trechter, zoals ontwerplocaties voor bedrijventerreinen.

Als je in de Innovatoren naar buiten kijkt, dan zie je al die dozen en dat zijn de oude bedrijventerreinen en kijk je naar de Floriade, dan zie je het bedrijventerrein van de toekomst. Hoe ziet dat er in Midden-Limburg uit? Misschien hebben we wel te weinig terreinen, ook al concluderen we nu dat we er voldoende of te veel hebben. Dit is het moment om hierover van gedachten te wisselen met elkaar.

Multifunctioneel ruimtegebruik wil ik ook onder de aandacht brengen.

Je kan meer functies hebben op dezelfde plek. Zie dit filmpje: <http://www.youtube.com/watch?v=wJpR9n-L680>

#### 2) Presentatie Visie Noord-Limburg: Ed Roos (provincie Limburg)

Zie Powerpoints

De visie op de regio wordt in hoofdlijnen gedeeld. De bestuurders vinden dat Vrijtijdseconomie een belangrijk speerpunt is en vinden dat daar nog te weinig aandacht voor is. Zeker voor een gebied als de Maasduinen, waar veel recreatieondernemers zitten en het gebied bij uitstek geschikt is om te recreëren en dit ten volle te benutten.

#### 3) Thema Werklocaties van de toekomst

- Kennisterreinen
- Bereikbaarheid en ruimte
- Verweving

We hebben een kwalitatieve opgave voor de komende jaren als het gaat om werklocaties. Herkent u dit? En wat vindt u van het onderscheid dat wij maken naar 'kennisterreinen', 'logistieke terreinen' en overige bedrijventerreinen?

- Er is voldoende voorraad bedrijventerreinen. Nieuwe locaties zijn niet nodig. De regio als geheel moet concurrerend zijn en een voldoende kwalitatief aanbod hebben. De regio kan het komende decennium nog wel vooruit met de aanwezige voorraad en met Klavertje Vier als C2C kwaliteitsgebied. De markt moet ook zelf aan het werk om die kwaliteitsimpuls tot stand te brengen. De veroudering op terreinen moet een halt toegeroepen worden en het accent moet meer liggen op herstructurering. Sturing op kwaliteit, en ook geld, is dan nodig.
- Als het gaat om kwaliteit voor de werklocaties van de toekomst dan gaat het ondermeer om bereikbaarheid (ook per fiets en glasvezel), arbeidsmarkt, inspirerende concepten als C2C (cradle to cradle) en relaties met wetenschappelijke instituten, maar ook hoe het eruit ziet.
- Anderen menen dat kwaliteit meer een bijkomstigheid is en dat bedrijven zelf moeten kunnen kiezen waar ze zich willen vestigen. Als het maar in de regio is en de gemeenten elkaar niet onderling gaan beconcurreren. Zij vinden het verschaffen van werk aan de inwoners het belangrijkste doel om werklocaties beschikbaar te maken.

- Gronden die nog niet zijn uitgegeven kunnen tijdelijk in gebruik worden gegeven voor landbouw. De financiële grondbalans is voor zulke benaderingen nu nog wel een barrière. De regio meent dat Provincie en gemeenten dit samen moeten oplossen. Ook dient er meer aandacht te zijn voor menging van functies op werklocaties, ook in de tijd: er moeten slimme combinaties worden gezocht.
- Sturing is wél nodig door Provincie, maar met daarbij ruimte voor flexibiliteit op gemeente niveau. De regionale gemeenten maken medio april een eigen analyse en willen daarna samen richting bepalen.

#### 4) Thema Maas

- De regio realiseert zich dat samenwerking met Noord-Brabant nodig is om tot een goede aanpak te komen. Het veiligheidsgevoel van de inwoners moet samen met natuur, landschap gediend worden. Gewaarschuwd wordt om het gebied, het grootste onvergraven rivierlandschap, grootschalig af te graven.
- Er moet ook rekening gehouden worden met scheepvaart. Ook moet gelet worden op het belang van de agrarische sector in het riviergebied. Het regioproces voor de Maasveiligheid moet de ruimte krijgen om met oplossingen te komen.

#### 5) Thema Verweven van functies in landelijk gebied water/natuur/landschap

Het natuurbeleid is ingewikkeld geworden met prioritaire gebieden EHS, soortenbeleid, Kader Richtlijn Water, hamstergebieden. In december heeft een werkatelier een aanpak ontwikkeld, die uitgaat van 'goudgroene', 'zilvergroeene' natuur en 'bronsgroene' verwevingszones. Dat wordt ook in POL vastgelegd.

- Gepleit wordt om van een sectorale aanpak in de beekdalen te komen tot een integrale. Natuur, landschap, water, toerisme en recreatie komen er samen. Deze gebieden en kwaliteiten vormen een belangrijke drager voor de topsector in deze regio: Toerisme en Recreatie.
- Verweving betekent dat er hard gewerkt moet worden om de kwaliteiten te beschermen en ontwikkelen.

#### 6) Thema Landbouw

- Voor de intensieve veehouderij is er wel draagvlak voor het loslaten van de zonering, maar de regio is terughoudend met het benoemen van kwaliteitscriteria die gehanteerd kunnen worden bij de doorontwikkeling van gezinsbedrijven naast draagvlak bij de omgeving en landschappelijke inpassing.
- Als het gaat om grootschalige, niet-grondgebonden veehouderij ziet de regio dat Landbouw ontwikkelingsgebieden niet geworden zijn, wat we ooit voor ogen hadden. Nu komt het beeld naar voren van agglomeratie landbouw. Zoals bijvoorbeeld het Nieuw Gemengd Bedrijf in Horst, 6,5 ha. Luchtwassers, niet slepen met kuikens. De vraag is of zo'n bedrijf in het landelijk gebied thuis hoort. Het dier heeft geen binding meer met zijn omgeving. Er is draagvlak voor de gedachte om de grootschalige ontwikkelingen (agglomeratielandbouw) meer te beperken tot locaties bij/op werklocaties, of door clustering in bepaalde gebieden. Wel maakt de regio de kanttekening dat het prijsmechanisme de clustering tegen werkt. Het is belangrijk om dit met de sector te gaan invullen.

#### 7) Thema Wonen

- Benadrukt wordt dat we in Noord-Limburg niet dezelfde (demografische) situatie kennen als in Zuid-Limburg.
- Als het gaat om bijvoorbeeld zorg en leefbaarheid wordt gepleit om de ruimte te bieden om hun eigen oplossingen te organiseren.
- Voor de OV-concessie wordt meegegeven de bereikbaarheid van maatschappelijke voorzieningen, zoals scholen etc.
- De regio maakt een eigen analyse en wil daarna aan de regiotafel bespreken welke afspraken je samen zou moeten maken, ook over programmeren.

#### 8) Afsluiting

De input worden opgenomen en verwerkt in de Hoofdlijnschets POL.

## Verslag 'Oor voor Limburg 2' Midden-Limburg

d.d. woensdag 27 maart 2013, Culinair Educatiecentrum te Neer

### 1) Welkomstwoord door gedeputeerde Patrick v.d. Broeck

POL is van ons allemaal! We zijn hier vertegenwoordigd met drie gedeputeerden. Bespreek de inhoud van deze bijeenkomst met uw collega's, met uw ambtenaren. Ik doe dat ook met die van mij. Ruim gewoon even een uurtje in voor het POL en zie welke kant het POL op gaat binnen uw eigen gemeente.

Ik wil het hebben over wybertje. Wij zijn met een "Wyber-proces" bezig. We zijn bij het onderste puntje begonnen en toen luisterden wij vooral, maar daarna gaan we weer focus aanbrengen en dan gaat het van luisteren naar praten. We zijn met veel onderwerpen bezig. Landbouw zit op dit moment in de meest brede punt van het wybertje. Agglomeratie landbouw, grootschalige IV willen we bij elkaar brengen. Er zijn ook onderwerpen in het begin van de trechter, zoals ontwerplocaties voor bedrijventerreinen.

Als je in de Innovatoren naar buiten kijkt, dan zie je al die dozen en dat zijn de oude bedrijventerreinen en kijk je naar de Floriade, dan zie je het bedrijventerrein van de toekomst. Hoe ziet dat er in Midden-Limburg uit? Misschien hebben we wel te weinig terreinen, ook al concluderen we nu dat we er voldoende of te veel hebben. Dit is het moment om hierover van gedachten te wisselen met elkaar.

Multifunctioneel ruimtegebruik wil ik ook onder de aandacht brengen.

Je kan meer functies hebben op dezelfde plek. Zie dit filmpje: <http://www.youtube.com/watch?v=wJpR9n-L680>

### 2) Presentatie Harma Albering (provincie Limburg) en Selma van Mensvoort (gemeente Weert)

Zie Powerpoints

### 3) Thema Werklocaties van de toekomst

- Kennisterreinen
- Bereikbaarheid en ruimte
- Verweving

We hebben een kwalitatieve opgave voor de komende jaren als het gaat om werklocaties. Herkent u dit? En wat vindt u van de onderscheiding die wij hebben gemaakt.

- Kwantiteit: we hebben nog voldoende terreinen in voorraad. Op bestaande terreinen moet je bedrijven wel toekomstperspectief kunnen geven.
- Als we voldoende terreinen hebben en t/m 2028 voldoende hebben, dan moeten we de stelling waarmaken dat we geen nieuwe bedrijventerreinen nodig hebben. We moeten echt zoeken naar maatwerk en geen toevoegingen doen of je moet bepaalde behoeftes hebben en die dan vervullen. Het nieuwe POL moet dat bewerkstelligen.
- We zijn met economische keuzes bezig. En vanuit deze keuzes moeten we de stappen zetten.
- 5 OML-gemeenten plus 2 gemeenten moeten de segmenteringdiscussie met elkaar voeren. Als het gaat om grondexploitatie moeten we dat gezamenlijk bespreken.
- Waar economisch en ruimtelijk beleid afhankelijk van elkaar zijn, moeten we zorgen dat het integraal provinciaal beleid is. We moeten prioriteiten stellen en er moeten criteria zijn wat het betekent voor OML en het logistieke beleid. Midden-Limburg is kwetsbaar.
- Zevenellen en Ittervoort zitten in de groeisfeer. Het draait om kwalitatieve uitdaging en ik wil benadrukken dat deze terreinen onderdeel zijn van Midden-Limburg en niet louter van Leudal. Ittervoort zit in de 4e fase. Het is een A2 toplocatie en het heeft een verbinding van de N280.
- Zevenellen is een energie transactiepark. 48 ha onder de rook van Roermond en vitaal terrein voor

Midden-Limburg. We hebben ook nog Kelpen-Oler maar die is nu in verval en moet verbeterd worden.

- We moeten met elkaar afstemmen. We ondersteunen allemaal het Greenport-verhaal en dat moeten we opnemen in het POL. Hoe kijken GS aan tegen de ontwikkeling van Greenport, die nu onder spanning staat? Gaan we daar ontwikkelingen toestaan die niet in het concept passen?
- Keuzes die we maken tussen lokaal, regionaal en bovenregionaal moeten we in afspraken vastleggen.
- Je moet bedrijventerreinen niet altijd zien als iets wat helemaal is afgebakend. 's Avonds is het onveilig op bedrijventerreinen. Als er 's avonds mensen joggen en er is meer leven dan helpt dat mee aan een veiliger gevoel. In Kampershoeck staat voornamelijk industrie, maar de gemeente Weert wil daar ook kantoren plaatsen. Dan heb je een mix van "witte boorden" en maakindustrie en ontwikkelindustrie. Dan breng je functies bij elkaar. Vierkante meters hebben we genoeg.

#### 4) Thema Maasplassen

- Er liggen al diverse plannen, zoals een programma van eisen voor Leisure en een Deltaprogramma. Er zijn meer ambities dan alleen nieuwe natuur en EHS. Het groen van de Maasplassen is het decor voor leisure ontwikkeling.
- Een stuk EHS kan overeind blijven. De landbouw is partner hierin. Er komen verschillende aspecten samen, Maasplassen, Deltaprogramma over veiligheid.
- Het is meer dan toerisme en recreatie. Het is ook werklocaties en landbouw en de haven van Buggenum en Zevenellen.
- Plannen moeten goed zwaluwstaarten. Zoals de Maasplassen en het POL moet blijven sporen. Je kunt wel Leisure willen, maar als de laatste baggermolen pas in 2100 vertrekt en als er dan pas mensen kunnen zwemmen, dan gaat er iets niet goed. We moeten met rijksmiddelen de vruchten plukken als het gaat om gebiedsontwikkeling.
- Maasgouw wil aan de slag met gebiedsgerichte ontwikkeling. Dat moet wel passen binnen de visie op de regio. Het is belangrijk dat POL 'tussen de oren komt'. Het is ook een attitude.

#### 5) Thema Verweven van functies in landelijk gebied water/natuur/landschap

Het natuurbeleid is ingewikkeld geworden met prioritair gebieden EHS, soortenbeleid, Kader Richtlijn Water, hamstergebieden. In december heeft een werkatelier een aanpak ontwikkeld, die uitgaat van 'goudgroene', 'zilvergroene' natuur en 'bronsgroene' verweavingszones. Dat wordt ook in POL vastgelegd. Herkent u zich hierin?

- Het is nu een kleinschalige brei van functies. Maar welk beeld hoort hierbij? Ik ben tegen een brei van allerlei functies bij elkaar. Ik zou willen pleiten voor een soort van zonerings.
- Wij zien ook kansen voor intensieve functies in de landbouw. Dan is het een landbouwopgave om de verweving op te zoeken. De rol van de landbouw is essentieel, ook in de verweavingsgebieden. Zij zijn in feite de 4e terreinbeherende organisatie.
- Je kan wel zaken combineren. Ook voor de landbouw zijn er zeker mogelijkheden, maar je moet niet aan heel grootschalige zaken denken. Het moet een versterking zijn voor de opgaven van natuur en water. Dit moet terugkomen in het POL.
- Er zijn goede kansen voor vrijetijdseconomie. Er is in de sector van alles aan de hand. Er is een overaanbod en nog geen goede samenwerking. Kansen die komen er ook door met andere maatschappelijke functies aan de slag te gaan. Dat moet in het POL komen te staan. De komende tien jaar moeten we hier zeker aandacht aan denken.
- Vrijetijdslandschappen zijn belangrijk. Maasplassen heeft een sterkte potentie voor toerisme.
- We hebben een landelijke verplichting om wind energie te realiseren en wij moeten hiervoor locaties aanwijzen. Voor de realisatie is maatschappelijk draagvlak cruciaal. We moeten de mensen ook bevragen die hier ook wat van vinden. Het gaat niet alleen over RO in het POL, maar het gaat ook over wat de bevolking vindt. Dit onderwerp is ook onderzocht in de eerste fase MER.
- We wonen en recreëren boven onze bronnen. Het is een soort van 3D en we moeten zorgen voor onze

bodem. We moeten goed zorgen voor drinkwater en als je het hebt over verwevenheid ook kijken naar de bodem. De Maas is ook belangrijk als drinkwaterbron .

## 6) Thema Landbouw

Als het gaat om grootschalige, niet-grondgebonden veehouderij ziet de regio dat Landbouw ontwikkelingsgebieden niet geworden zijn, wat we ooit voor ogen hadden. Nu komt het beeld naar voren van agglomeratie landbouw. Zoals bijvoorbeeld het Nieuw Gemengd Bedrijf in Horst, 6,5 ha. Luchtwassers, niet slepen met kuikens. De vraag is of zo'n bedrijf in het landelijk gebied thuis hoort. Het dier heeft geen binding meer met zijn omgeving. Het idee is om de grootschalige ontwikkelingen (agglomeratielandbouw) meer te beperken tot locaties bij/op werklocaties, of door clustering in bepaalde gebieden. Het plan is om in het POL zoekgebieden aan te wijzen.

- Er zijn volle zalen als het gaat over het buitengebied. Burgers willen grootschalige, intensieve landbouw niet in hun eigen omgeving. Landbouw mag niet te dominant prijken in het landschap. Deze moet innovatief zijn binnen de ruimtes. In de sector zit ook weerstand als je je bedrijf wil verkopen, omdat het de status IV heeft. Binnen strakke kaders zou dat moeten.
- Er moet meer maatwerk komen, kijken wat de omgeving wil.
- Kun je bedrijven hergebruiken, die vrijkomen als een agrariër ermee stopt? Dat geldt met name voor bedrijven die op gunstige locaties liggen.

## 7) Thema Wonen

Stedelijk, suburbaan, dorps en landelijk. Dat zijn de diverse woonvormen. Er zijn ook nieuwe concepten, denk aan ouder wordende burgers. Het gaat om leefbaarheid en bereikbaarheid. Kunt u zich vinden in de aanpak gedifferentieerde aanpak woonmilieus?

- De prijs en de woning zelf is bepalend voor de consument.
- Bereikbaarheid, spoorlijnen zijn nog niet expliciet genoeg genoemd in de visie. De Maaslijn en de trein naar de Randstad is belangrijk. En de haarvatenstructuur van het OV is ook belangrijk voor de leefbaarheid in het gebied.
- Je hebt ouderen die hun huis verkopen, overwinteren in Spanje, ze kopen bij een recreatiebedrijf een woning en daar wordt alles verzorgd. Luxe woonmilieus in het buitengebied zoals in Arcen Klein Vink. Die markt is nu weg. Dan zet je nieuwe woonconcepten op. In de camper gaan ze op pad in de zomer en in de winter wonen ze in een chalet. Camper Village in Arcen, nu 10-20 kavels verkocht.
- Er zijn recreanten en senioren die in een compound willen wonen en we hebben de arbeidsmigranten. De leegstand is best hoog in Midden-Limburg. We hebben drie jeugdzorginstellingen die gesaneerd moeten worden zoals Horn. Zo'n gebied zou je kunnen gebruiken voor compound wonen in plaats van recreatieterreinen, die nu op zoek zijn naar een manier om te herstructureren. Arbeidsmigranten zouden in leegstaande woningen in de dorpen kunnen wonen, zodat ze niet in de recreatieparken hoeven te wonen.
- Recreatieparken willen al die doelgroepen naar binnen halen. Maar de regio moet zich daar over uitspreken. Je kunt dit niet los zien van de ontwikkeling van de woningmarkt in de regio.
- Er staan veel kantoren en winkels leeg en religieus erfgoed idem. Mogelijk zijn daar ook panden te herbestemmen. Ook dit moet worden bekeken in relatie tot de regionale woningmarkt.

## 8) Afsluiting

De input wordt meegenomen in de concept Hoofdlijnschets.

## **Verslag 'Oor voor Limburg 2' Zuid- Limburg d.d. dinsdag 9 april, Kasteel Vaeshartelt, Maastricht**

### **1) Welkomstwoord door gedeputeerde Patrick v.d. Broeck**

POL is van ons allemaal! Vandaag aanwezig met een brede bestuurlijke vertegenwoordiging uit Zuid-Limburg. Dit bestuurlijk overleg is een tussenoverleg op weg naar de hoofdlijnschets voor het POL 2014. Hoe ziet Limburg er in 2025/2030 uit? Bezig met een "Wyber- proces"; begonnen bij het onderste puntje, geluisterd naar u en anderen en nu zijn we op het breedste punt van het wybertje. Hierna wordt focus aangebracht en dan gaat het van luisteren naar praten. Het is een integraal POL, met veel verschillende thema's. Vandaag is het moment om over een aantal thema's van gedachten wisselen, zoals landbouw: agglomeratie landbouw, grootschalige IV die we bij elkaar willen brengen.

Er zijn echter ook thema's in het begin van de trechter, zoals kwaliteitsbeelden voor bedrijventerreinen. Extra aandacht voor Multifunctioneel ruimtegebruik. Een combinatie van functies hebben op dezelfde plek. Zie bijgaand filmpje: <http://www.youtube.com/watch?v=wJpR9n-L680>

Over bedrijventerreinen nog het volgende; van boven op de Innovatoren zijn er 2 blikken, eentje over de A73; de bestaande bedrijventerreinen, terreinen uit het verleden. Eentje naar de Floriade, het bedrijventerrein van de toekomst, combinatie van meerdere functies.

Het POL proces is ingestoken vanuit de gedachte dat we hetgeen bij gemeente thuishoort, daar ook laten liggen.

### **2) Presentatie Visie Zuid- Limburg**

De visie voor Zuid- Limburg is een gezamenlijk resultaat van de Kerngroep Visie POL Zuid-Limburg, die bestaat uit medewerkers van de gemeenten Maastricht, Sittard-Geleen, Heerlen, Gulpen- Wittem, Valkenburg aan de Geul, regio Parkstad en de provincie.

De presentatie gaat in op het ruimtelijk- economische concept van Zuid- Limburg en gaat in op de thema's: stedelijkheid en ontmoeting, woonsferen (stedelijk, landelijk en suburbaan), verbindingen, multimodaliteit, landelijk gebied, vrije tijd en toerisme, landbouw, werklocaties en logistiek.

### **3) Thema Werklocaties van de toekomst**

- Kennis- en ontmoeting terreinen
- Bereikbaarheid en ruimte
- Verweving

Uit de discussie komt naar voren:

- De visie voor Zuid- Limburg wordt op abstractniveau herkend en gedeeld. De campusontwikkelingen zijn belangrijke dynamische en organische ontwikkelingen. Daar moet je als overheid niet teveel in sturen. Wel faciliteren. Hoe verbind je de campussen met de omliggende stedelijke gebieden en de regio om de economische functie te versterken? Daarbij kijken naar wat de belangrijkste vestigingsfactoren zijn voor bedrijven, maar ook voor hun werknemers. In welk type omgeving willen de mensen wonen en werken. Uitnodiging om hierover met bedrijfsleven in gesprek te gaan. Creëren van denkruimte en ontwikkelruimte voor de campusontwikkelingen.
- Kijk naar de DNA van het gebied. Waar liggen de belangrijkste drivers voor de omgeving, zoals Chemelot, UM en RWTH? Voor de regio is de as Eindhoven- Aken belangrijk, hiermee meer doen. Hoe ontwikkelen campussen zich elders en hiervan leren en toepassen op subregionale schaal.
- Steeds meer vermenging van functies campussen/handel/bedrijventerreinen/wonen. Verwachting is dat 80% van de bedrijventerreinen 'dozen' blijven. Laat bedrijven landen daar waar ze willen, zodat ze kunnen blijven produceren. Hiervoor flexibiliteit houden in de plannen.
- Concentreer je als regio op kennis en ontmoeting en koppel het onderwijs aan bedrijventerreinen. Probeer zo om jongeren vast te houden en stem de voorzieningen hierop af. Hierbij ook aandacht voor HBO/MBO, dit schept kennis die in de regio blijft.

- Gedeeld wordt dat er geen nieuwe zoekgebieden en ha's voor bedrijventerreinen nodig zijn. Tot 2029 zijn er voldoende ha's. Echter wel sturen op de invulling van deze ha's.
- Bij economie niet te veel focus op bedrijventerreinen. Meer dynamiek. Ook toerisme is voor de regio een zware economische drager. Hoe dit faciliteren? Bijv. Maastricht no. 1 als citytrip bestemming. Wat moeten we doen om dit te behouden?
- De ontwikkelingen volgen: ZZP'ers werken thuis. Dit vertalen naar nieuwe thuisconcepten. Is anders dan de traditionele benadering van "werklocaties".
- Aandacht voor vrijkomende (agrarische) bebouwing en leegstand van detailhandel. Laat hierin ook andere soorten bedrijvigheid in toe, niet alleen toerisme. Kijk hierbij ook naar de leefbaarheid.
- **Integraliteit niet verliezen, de visie voor de regio is goed omdat ze uitgaat hoe de regio als geheel functioneert voor al die thema's.**

#### 4) Thema Woonmilieus

Uit de discussie komt naar voren:

- Het belang van de onderscheiden van woonmilieus wordt gedeeld. We moeten wel concreet worden op schaal Zuid-Limburg. Er is nu teveel plancapaciteit, maar we moeten niet alles op slot zetten. Hierin keuzes maken, wat strepen we weg? De belangrijkste opgave is kwalitatief: Het is belangrijk om aan te sluiten bij de vraag. Niches bedienen die door de markt gevraagd worden. Oproep tot in beeld brengen van de instroom/uitstroom (dynamiek) per woongebied en regionaal maken van afspraken.
- Maak in het POL gebruik van wat er ligt en waarvoor draagvlak is, zoals voorbeelden in Parkstad en de Westelijke Mijnstreek, 1 erbij, 1 eraf.
- Vooral vanuit de consumentenvraag en toekomstgericht programmeren en gebiedsgericht benaderen. Rol van de overheid is interveniëren. Populaire woongebieden koesteren en niet verprutsen door te groot groeivolume. Stevig gesprek met de huidige woonconsument over wensen en koppelen aan toekomstige (economische) ontwikkelingen.
- In landelijk gebied saldo 0, in suburbaan saldo -, Hoe krijg je dat gerealiseerd? Wie gaat slopen? De particulier niet. Wie wel?
- Economische ontwikkelingen bijv. RWTH/ hoe maak je van Kerkrade een buitenwijk van Aken? Hoe ervoor zorgen dat de mensen die op de campus van Aken werken bijvoorbeeld in Kerkrade gaan wonen. Hoe ga je d.m.v. wonen profiteren van de economische ontwikkelingen vlak over de grens? Het zit niet alleen in de 'hardware', ook cultuur is hier belangrijk. Een oproep om de koudwatervrees te overwinnen en concreet aan de slag te gaan.
- POL is een sturingsinstrument, aanpak in woonmilieus. Ruimte bieden voor 'met de pincet' ingrijpen. Inspelen op ontwikkelingen van de vraag van de markt zelf. POL moet niet een dichtgetimmerd instrument zijn. Maar kijken naar wat de consument vraagt. Afspraken over heel Limburg en niet alleen regionaal.
- Op grote lijnen is er overeenstemming met de denklijnen in het thema wonen. Wel een oproep om in het POL niet op het abstracte niveau te blijven hangen, maar met voldoende concreet zicht op situatie in Zuid-Limburg het maken van afspraken vooruit te helpen.

#### 5) Thema natuurzones en landschapszones

Uit discussie komt naar voren dat:

- Het Heuvelland is de tuin voor de stedeling en de kwaliteit van het gebied is een belangrijke vestigingsfactor voor de kenniseconomie in Zuid-Limburg. Toerisme en landbouw zijn belangrijke economische dragers. Ondernemerschap en wonen gaan samen in Heuvelland, dit is een hele andere situatie dan de "buitenwijken" van Londen. Ieder wil de "parel" Heuvelland in stand houden.
- M.b.t. windenergie wordt gewaarschuwd voor "verspargelling" van het Limburgse landschap. Bossen of hoge plekken zijn geen plek voor windmolens.

- Economische bedrijvigheid uitbreiden kan, maar moet wel passen binnen gebied en afgestemd worden op de regio. Hierin keuzes maken waar wil je welke ontwikkelingen.
- Koester de pareltjes en beeldbepalende objecten van de dorpen/het Heuvelland. Kijk wat mogelijk is in de bebouwde kernen/beeldbepalende objecten, zoals leegstaande scholen, kloosters en agrarische bebouwing. Andere functies toelaten kan als het de authenticiteit van het gebied niet aantast.
- Wil men de cultuur behouden door leefbaarheid in de kernen, dan de kern niet op slot zetten.
- Leefbaarheid en monumenten; het ladder principe: kijk bij nieuwe initiatieven eerst naar de mogelijkheden van een rijksmonument, zo niet dan naar de mogelijkheden van een gemeentelijk monument, zo niet dan naar de mogelijkheden van een beschermd dorpsgezicht, zo niet dan een ander leegstand gebouw, zo niet dan pas nieuwbouw.
- Leefbaarheid in het Heuvelland linken aan de concessie verlening openbaar vervoer.
- Gedeeld wordt dat dit een gezamenlijke verantwoordelijkheid is. Gezamenlijk bepalen wat willen we bereiken en wat willen we behouden. Instrumenten nodig om dit te bereiken, bijv. sloop van lelijke leegstaande gebouwen. We moeten durven sturen en grenzen stellen om de kwaliteit van het landschap te beschermen en ontwikkelen

## 6) Thema Landbouw

Uit de discussie komt naar voren:

- Landbouw is een belangrijke economische drager voor het Heuvelland. Grootschalige landbouw past echter niet in het Heuvelland, deze is echter ook niet toe te passen in Zuid- Limburg. De uitdaging voor ondernemers is hoe men grootschalig kan ondernemen in een kleinschalig landschap.
- Heuvelland niet op slot zetten voor de landbouw. Ruimte voor ontwikkeling van landbouw in Heuvelland. Bij ontwikkelingen echter wel meer aandacht voor de landschappelijke inpassing van minder grote stallen en schuren. En meer aandacht voor de aankleding van het landschap in zijn geheel.
- Kernkwaliteiten van Zuid- Limburg is het landschap, de landbouw is een belangrijke landschapsbeheerder, hierin faciliteren voor het behoud van dit kwalitatieve landschap en een duurzame invulling.
- Agglomeratielandbouw in Zuid- Limburg, de opslag van producten op industrieterreinen. Dit is niet voor alle producten mogelijk. Hiervoor maatwerk nodig in samenwerking met de sector. Dan gaat het bijvoorbeeld om wet- en regelgeving en bereikbaarheid en het daadwerkelijk geven van ruimte op bedrijventerreinen.

## 7) Thema Hoogwater

Uit de discussie komt naar voren:

- Toegankelijkheid en commerciële functies een aandachtsgebied, wens voor meer recreatie, nu te veel gericht op natuur.
- Water niet alleen benaderen als een gevaar maar ook zien als drinkwatervoorziening. Meer aandacht voor de kwaliteit van de drinkwatervoorziening.
- Water ook bezien vanuit de economische importantie. Nog veel ruimte op water voor goederenvervoer.
- Benoemen mogelijkheden voor waterkrachtcentrales.

## 8) Afsluiting

Het is belangrijk om het integrale karakter van POL te houden en niet teveel alle thema's apart te bespreken.

De input van vandaag wordt meegenomen in de Hoofdlijnschets.



Aan  
Het College van Gedeputeerde Staten  
van Limburg

Ons kenmerk		PCOL2013-1	Uw kenmerk		
Faxnummer		(043) 389 79 77	Doorkiesnummer		(043) 389 73 98
Bijlage(n)			Maastricht		15 april 2013

### Onderwerp

Advies bij rapport "Voor de Kwaliteit van Limburg; eerste contouren POL2014".

Behandeling in PCOL d.d.: 4 april 2013.

### Inleiding.

In de topmemo bij het rapport "Voor de kwaliteit van Limburg; eerste contouren POL2014" is als adviesvraag voorgelegd:

- Deelt de PCOL de toekomstbeelden en visies over de omgevingskwaliteit, zoals deze voor de regio's Noord-, Midden- en Zuid-Limburg en de 12 prioritaire thema's zijn geformuleerd?

Deze vraag is breed.

De commissie heeft recentelijk adviezen uitgebracht over onderwerpen die in POL2014 aan de orde komen, waaronder advies inzake de EHS, deltaprogramma Maas, detailhandel en wonen. Korthedshalve wordt daar nogmaals naar verwezen.

De planvoorbereiding voor POL2014 is nog volop gaande. De commissie staat open voor de geboden optie om in vervolgbesprekingen over bepaalde thema's nader in detail te treden en advies uit te brengen.

Nu is volstaan met enkele aandachtspunten voor bij de verdere planvoorbereiding, die in een algemene ronde door de commissie naar voren zijn gebracht.

### Advies

Met waardering en respect is kennis genomen van het werkproces en de eerste contouren van POL2014. De eerste stappen zijn goed, nu de doorvertaling nog.

Vanuit de erkenning dat er van alles teveel is adviseert de commissie om nu keuzen te gaan maken, lijnen aan te geven, bijvoorbeeld: geen functieverbreiding voor het bedrijventerrein MAA, het (tijdelijk) vergroenen van overtollige gronden. Meer stad, meer platteland.

Aanbevolen wordt om als provincie duidelijke steun te geven aan de kwaliteitslag voor werklocaties en woongebieden. Zet in op verbeterplanologie, met een mix aan instrumenten waaronder ook de verordening, met ruimte voor maatwerk in combinatie met regionale verevening. Zorg daarbij voor een level playing field en het tijdig inspelen op de marktontwikkeling. Nu gaat het vaak nog via het prijsmechanisme. Stel mensen in staat hun leefomgeving te organiseren. Leegstand leidt tot concurrentie tussen programma's. Dit is primair een gemeentelijk probleem, maar vergt ook een (boven-)regionale afstemming.

010103-0172

Bij de kernambities (bv, blz. 45) meer aandacht aan duurzaamheid geven. Hoe kan vastgehouden worden aan een goede balans tussen (ruimtelijke) kwaliteitsdoelen en economische doelen en het vizier op kwaliteit voor de lange termijn?

Innoveren, verduurzamen en digitalisering is de uitdaging waar we voor staan. Voor het borgen van de innovatie van de toekomst is het MKB meer bepalend dan de grote bedrijven. Het is dan ook gewenst dat toetsing plaatsvindt op visiedocument rapport Brainport 2020 en visie op bijdrage MKB. Hoogwaardige kennis is essentieel voor de concurrentiekracht. Daarbij ook inzetten op (kennis) ontwikkeling van universiteit, HBO en MBO.

De nieuwe indeling voor het landelijk gebied met (gouden en zilveren) natuurzones, bronsgroene landschapszone landbouwgebied is met interesse ontvangen. Daar waar nu overwogen wordt de landbouwzonerings los te laten, wordt vanuit de commissie aangedrongen op duidelijke en werkbare kwaliteitsdoelen voor het begeleiden van de ontwikkeling van functies en bebouwing, waarbij de ervaringen met BOM+ en het Limburgs kwaliteitsmenu worden benut. De doelen voor gebieden centraal stellen en niet de regels. Voor de industriële landbouw blijven duidelijke spelregels wenselijk: bij/op werklocaties, niet bij woongebieden, in clusters.

Voor windenergie is een duidelijk visie nodig. De commissie adviseert om niet te kiezen voor het aanwijzen van zoekgebieden, maar te werken met uitsluitingsgebieden, een realisatiestrategie en spelregels.

Het regionaal watersysteem verdient meer aandacht. Volgens het Bestuursakkoord uit 2011 komt er geen nieuw Waterplan. Hoe wordt invulling gegeven aan de opvolger van het Waterplan 2009-2014? De commissie bepleit om in het kader van POL2014 te zorgen voor een goede afstemming en operationalisering van een visie op het watersysteem, met aandacht daarbij voor o.a. de programmering van herstelwerkzaamheden van beken. In zijn algemeen verdient het aanbeveling om het watersysteem sturend te laten zijn bij de ontwikkeling van het landgebruik, ondermeer vanwege de waterveiligheid, maar ook vanwege de zoetwatervoorziening in perioden van droogte. Bepleit wordt om de middelen van het Lenteakkoord 2012 (200 miljoen) ook in te zetten voor de realisatie van de KRW-beekdoelen.

Gevraagd wordt om een duidelijke positionering van POL2014 aan te geven ten opzichte van ondermeer de vigerende POL-aanvullingen, intergemeentelijke structuurvisies zoals voor de Maasplassen, en de ontwikkelingen in het kader van het Deltaprogramma 2015.

De Provinciale Commissie  
Omgevingsvraagstukken Limburg,  
namens deze,

drs. B. Fasol, voorzitter

## 7. Resultaten sonderende bespreking concept hoofdlijnschets in SCRIF op 7 juni 2013

INBRENG VANUIT COMMISSIE	REACTIE Vetgedrukt: consequenties voor planvormingsproces en voor evt aanpassing hoofdlijnschets
<b>Algemeen</b>	
Veel adhesie voor aanpak: minder regels, minder beleidsconcepten, realistisch verhaal, proces cocreatie, regiovisies, internationale component	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b>
Er wordt nadrukkelijk gevraagd om lef van de provincie (durf te schrappen).	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Benadrukt wordt dat het gaat om een tussenstand, rijp en groen door elkaar ('t wybertje). De uitwerking wordt concreter, dat zal soms leiden tot scherpe keuzes waar niet iedereen achter staat.
Plan is veelomvattend, meeste partijen pikken er nu een aantal punten uit, graag voorbehoud om later op andere punten terug te komen..	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Die ruimte is er, maar de door PS bepaalde richtinggevende uitspraken (Agenda POL2014) blijven leidend. Discussies niet steeds opnieuw. Uiteraard is het proces dynamisch. Ook na vaststellen van het POL2014.
Mens krijgt relatief weinig aandacht.	<b>Doorgaan (thema leefbaarheid verder uitdiepen), geen aanpassing</b> Heeft deels ermee te maken dat het POL een ruimtelijk plan is (geen plan voor het sociaal domein), bij verdere uitwerking thema leefbaarheid speelt betekenis voor mens juist grote rol. Alle beleidskeuzes in het POL worden in het planMER beoordeeld op effecten voor omgeving, economie én mens.
Meer sturing op doelen en meer verantwoordelijkheid voor de regio's. Meer aandacht voor duurzaamheid in het POL Niet sturen op kwantiteit maar op kwaliteit! Provincie inspirerend en uitnodigend	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Dit wordt in volgende fase nader uitgewerkt.
Gemist wordt aandacht voor thema's als parkeerbeleid.	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> POL moet niet gaan over detailzaken die lokaal opgepakt kunnen worden. we kiezen conform Agenda POL2014 voor een selectieve provinciale rol.
<b>Proces</b>	
Aantal uit te werken punten groot, gaan we dat in de tijd (dit najaar) wel redden?	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Daar koersen we op. Planning is zeker ambitieus.  In november vindt een extra sonderende ronde in de SCRIF plaats.  Nogmaals benadrukt dat er geen beroep mogelijk is tegen het POL.
<b>toezeggingen</b>	
Gevraagd wordt om duidelijkheid over nieuwvestigingsmogelijkheden landbouw.	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Er zullen in het POL (zoek)gebieden voor agglomeratielandbouw worden aangewezen.
Gevraagd wordt om een overzicht plancapaciteit wonen en leegstand.	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> De gevraagde informatie wordt aangeleverd.

Gevraagd wordt om cijfers detailhandel en kantoren	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Resultaten monitoring worden aangereikt aan de commissie.
Discussie over de wenselijkheid om uitbreidingsruimte te bieden aan (logistieke) bedrijven die met vooral buitenlandse werknemers slechts een beperkte toegevoegde waarde voor de Limburgse economie lijken te leveren	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Het opgeroepen beeld van de beperkte toegevoegde waarde van logistieke bedrijven wordt door de portefeuillehouder genuanceerd. In najaar symposium arbeidsmigranten met facts en figures.
Gewezen wordt op kansen concept thoriumcentrale	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Hiervan wordt kennis genomen, het is primair een rijksaangelegenheid. Portefeuillehouder Kersten zal wel geïnformeerd worden.
Glyfosaat/ relatie drinkwater/ erosie	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Op deze punten wordt schriftelijk terug komen
Er wordt gewezen op de eerdere toezegging om gegevens aan te reiken over veranderingen in natuurhectares.	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Wordt bevestigd, actie loopt via andere lijn (n.a.v. statenvoorstel Nota natuur).
Informatie gevraagd over de wijze waarop provincie nu stuurt op hagen en andere landschapselementen	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Hierop schriftelijk terug komen
Binnen het onderwerp landbouw/ ondergrond meer aandacht voor bodemerosie	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Dit is reeds voorzien
De grenslijging naar Wallonië meenemen (n.a.v. Visie Z- L/ oriëntatie Aken)	<b>In vervolproces Luik op kaarten meenemen</b>
<b>Regiovisies</b>	
Geen opmerkingen, wel een aantal verduidelijkingen gevraagd: 'A2 als etalage Midden-Limburg'; 'relatie tussen Maasdal en Heuvelland versterken'	<b>Verduidelijking tekst (blz 44 en 56)</b> 'A2 als etalage Midden-Limburg': geen pleidooi om langs de snelweg zichtlocaties te realiseren, maar om de kwaliteiten van de regio beter bekend te maken bij passanten 'relatie tussen Maasdal en Heuvelland versterken': gaat om toeristische relatie.
<b>Opmerkingen per thema</b>	
Wonen: - Regionale differentiatie wordt onderschreven - Prognoses: geen absolute getallen, maar bandbreedtes - Vraagtekens over nagestreefd percentage leegstand van 2% (waarom niet 6%) - Aandacht gevraagd voor opgaven sociale woningbouw en huursector, energieaspect en voor bijzondere woonvormen zoals recreatiewoningen, vrijkomende kloosters	<b>Aanpassing tekst onderdeel wonen:</b> nuanceren cijfers, ze zijn slechts indicatief, bij de regionale uitwerking worden preciezere cijfers bepaald, zo nodig in de vorm van bandbreedtes.  2 -2.5% is het landelijk gangbare percentage voor woningen. Voor detailhandel en kantoren wordt uitgegaan van een hogere frictieleegstand van 5 a 6 %. De opgaven worden per regio verder uitgewerkt. Die hebben ook betrekking op sociale woningbouw en huur.
Werken: - Breed gedeeld dat er genoeg bedrijventerreinen zijn, liefst inperken naar robuuste locaties (geen versnippering). - Van alles te veel/ hierop sturen? - Vraag hoe provinciale zienswijze op uitbreidingsplannen Interchalet past bij gekozen lijn	<b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Hier wordt in vervolproces nader op ingezoomd.  - Portefeuillehouder benadrukt belang flexibiliteit bij uitbreiding bestaande bedrijven (voorbeeld Nunhems, waar PS zelf daarom gevraagd heeft), maar dan in combinatie met regionale verevening - Voorbeeld Interchalet heeft betrekking op huidig POL: er heeft onvoldoende regionale afstemming plaatsgevonden, daarom reactie provincie. - Portefeuillehouder ziet eventuele moties over Graetheide met belangstelling tegemoet. Terrein al vele jaren gereserveerd als bedrijventerreinen, lijkt beste garantie voor handhaven huidige situatie.

<p>Detailhandel:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Noodzaak om wat te doen wordt gedeeld. Regionale visies van belang.</li> <li>- Behouden/ versterken kwaliteit stedelijkheid</li> </ul>	<p><b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Hier wordt in vervolgproces nader op ingezoomd.</p>
<p>Infrastructuur: nauwelijks aan de orde geweest</p>	
<p>Natuur:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Nauwelijks meer aan de orde gesteld, opmerkingen lopen via debat over Nota natuur. Een aantal partijen herhalen wens om aan oude EHS vast te houden.</li> </ul>	<p><b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Verwijzing naar discussie in Staten over Nota natuur.</p>
<p>Landschap:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Nog eens goed nadenken of de provincie toch niet een rol zou moeten vervullen buiten Nationaal Landschap en bronsgroene landschapszone (bv hagen, bepaalde landschapselementen, verbindingen).</li> </ul>	<p><b>Doorgaan, geen aanpassing</b> Er wordt informatie aangereikt over de invulling van de provinciale rol tot nu toe.</p>
<p>Landbouw:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Voorgestelde lijn komt voort uit Limburgse Landbouw Loont, sluit goed aan op advies RLI. De conclusie dat de LOG's niet gewerkt hebben wordt breed onderschreven. Ook breed onderschreven dat de extensiveringszones goed gewerkt hebben.</li> <li>- Zorg dat er in de nieuwe situatie in de hele zone landbouwgebied (wordt voor dit gebied maar 1 gebiedsprofiel conform LLL uitgewerkt?) mogelijkheden voor ongebreidelde doorgroei en nieuwvestiging ontstaan.</li> <li>- Aantal partijen onderschrijft de keuze om niet te sturen op dieraantallen aantal partijen niet.</li> <li>- Aanpak 'niet vinken naar vonken' wordt onderschreven, maar moet wel genuanceerd worden: er blijft nou eenmaal regelgeving waaraan getoetst moet worden, bv fijn stof. Is de PAS hiervoor een uitkomst?</li> <li>- Hoe om te gaan met stallen met een hoogte van 12.5 m in het nationaal landschap?</li> <li>- Aandacht voor biologische innovatieve landbouw</li> </ul>	<p>Zonering en vestigingsstrategie voor landbouw worden in vervolgproces nader uitgewerkt Portefeuillehouder benadrukt dat de wel succesvolle LOG's op bestemmingsplanniveau zijn/worden vastgelegd (m.a.w. deze blijven bestaan).</p> <p>De genoemde zorg wordt door portefeuillehouder weggelaten: er is wel schaalvergroting (1.5 ha &gt; 2.5 ha) maar daar komt een eind aan, er moet een relatie blijven met de omgeving; landbouwgebied wordt zeker geen vrijstaat. Quasi-industriële ontwikkelingen: agglomeratielandbouw (NGB ligt nu in dat perspectief bezien op verkeerde plek). Bezien of dit de plek kan zijn voor nieuwvestiging en hoe concreet aanwijzen i.v.m. prijsopdrijvend effect?</p> <p>Brabant stuurt op areaal, maar dat werkt niet. Er liggen goede visies op megastallen die concluderen dat het gaat om gezondheid, niet om schaal dieraantallen. Desalniettemin binnenkort manifest over aantal dieren.</p> <p>Uitwerking aanpak 'niet vinken maar vonken' via LLL, honing via pilots, maar ook verplichtingen rekening houdend met investeringsritme. Van koplopers naar peloton (voorwaarden: kennis delen met andere ondernemers en onderwijs). Vonken blijft lastig voor ondernemers, BOM+ aanpak heeft niet gewerkt afspraken werden niet nagekomen, LKM werkt wel goed</p> <p><b>Tekst onderdeel landbouw (en samenvatting) op een aantal punten verduidelijkt:</b> Geen ongebreidelde doorgroei en nieuwvestiging in zone 'landbouwgebied'. Mogelijkheden voor nieuwvestiging worden bij uitwerking verduidelijkt. Uit plan-MER blijkt dat LOG's, werklandschap Klavertje Vier en projectvestigingen voldoende ruimte bieden voor nieuwvestiging.</p>
<p>Ruimte voor de Maas: nauwelijks aan de orde geweest.</p>	

<p>Energie:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Ambitie (top 3) wordt ondersteund.</li> <li>- Waarom opnieuw OPAC noemen?</li> <li>- Diverse vragen over provinciaal standpunt inzake schaliegas.</li> <li>- Enkele partij of aandacht voor windenergie in Limburg wel zinvol is. Andere partijen zien kansen langs de grens.</li> </ul>	<p><b>Doorgaan, geen aanpassing</b></p> <p>Het onderwerp duurzame energie wordt nog nader uitgewerkt.</p> <p>OPAC is als voorbeeld genoemd van energieopslag, waarom schrappen als noemen niets kost.</p> <p>Portefuillehouder neemt kennis van kansen thoriumcentrales, is rijksaangelegenheid.</p> <p>Portefuillehouder benadrukt gekozen lijn college t.a.v. schaliegas: onderzoeken rijk afwachten.</p> <p>Gekozen lijn t.a.v windenergie wordt toegelicht: deze biedt de nodige ruimte voor initiatieven van onderop waarbij opbrengst terugvloeit naar gebied (streven naar opstellingen van minimaal 3, in uitzonderings- gevallen ook kleiner), situering langs grens is een van de voorkeursopties.</p>
<p>Ondergrond:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Specialistisch onderwerp, er liggen weinig feiten over dit onderwerp.</li> </ul>	<p><b>Doorgaan, geen aanpassing</b></p> <p>Opmerking dat er weinig feiten liggen, wordt tegengesproken: bv gegevens over kansen WKO, geothermie e.d. (zie ook MER).</p>
<p>Lawaaisport:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Een partij vraagt zich af of hier in Limburg wel ruimte voor geboden moet worden, andere partijen vinden van wel.</li> </ul>	<p><b>Doorgaan, geen aanpassing</b></p>
<p>Instrumenten:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- gevraagd wordt om rekening te houden met ervaringen van andere provincies met de omgevingsverordening</li> </ul>	<p><b>Doorgaan, geen aanpassing</b></p> <p>Wordt zeker betrokken in het vervolgproces</p>

[www.limburg.nl/POL](http://www.limburg.nl/POL)